

తెలంగాణ ప్రభుత్వం

సాంఘిక శాస్త్రం

10వ తరగతి

అభ్యాస పీఠిక

రాష్ట్ర విద్యాపరిశోధన శిక్షణాసంస్థ,
హైదరాబాద్, తెలంగాణ

సాంఘిక శాస్త్రం

10వ తరగతి

అభ్యాస దీపిక

రాష్ట్ర విద్యాపరిశోధన శిక్షణా సంస్థ
తెలంగాణ, హైదరాబాద్.

విద్యాశాఖామాత్యులు
తెలంగాణ ప్రభుత్వం

సందేశం

ప్రస్తుత విద్యా సంవత్సరం ప్రత్యేక పరిస్థితుల దృష్ట్యా, ప్రత్యామ్నాయ రీతుల ద్వారా వివిధ విషయాలలో పాఠాలను అందచేయాలనే లక్ష్యంతో వర్క్ షీట్లు మరియు డిజిటల్ తరగతులు అందుబాటులో ఉంచబడ్డాయి. ఇప్పుడు వార్షిక పరీక్షలు సమీపిస్తున్న కారణంగా, పదవ తరగతి విద్యార్థులకు స్వీయ అభ్యాసాన్ని సులభతరం చేయడానికి, SCERT TS భాషేతర విషయాల యొక్క అన్ని ముఖ్య భావనలను సంకలనం చేసి ఈ 'అభ్యాస దీపిక' ని రూపొందించింది.

అన్ని సంక్లిష్ట మరియు సంక్షోభాల సమయంలో, ఉపాధ్యాయులు తాము ముందు ఉండి, అభ్యాసనం జరిగేలా తమ వంతు కృషి చేస్తున్నారు. అదే విధంగా వారు ఈ అభ్యాస దీపిక యొక్క అంశాలను అర్థం చేసుకోవడానికి విద్యార్థులకు మార్గనిర్దేశం చేయవచ్చు. వివిధ విషయాలలో సహాయం అవసరమైన వారికి, వారి పనితీరును మెరుగుకోవడానికి ఈ అభ్యాస దీపిక చాలా ఉపయోగపడుతుంది. దీనిని ఉపయోగించుకొని విద్యార్థులు మంచి ఫలితాలను సాధిస్తారని నేను ఆశిస్తున్నాను.

ఏప్రిల్, 2021
హైదరాబాదు.

శ్రీమతి పట్నోళ్ల సబితా ఇంద్రారెడ్డి
విద్యాశాఖామాత్యులు,
తెలంగాణ ప్రభుత్వం.

ముఖ్య కార్యదర్శి,
తెలంగాణ ప్రభుత్వం

సందేశం

అన్ని ఇతర రంగాలతో పాటు, COVID 19 పరిస్థితి వల్ల విద్యా రంగం కూడా తీవ్రంగా ప్రభావితమైంది. మొత్తం వ్యవస్థ అంతా, విద్యార్థులను చేరుకోవడం మరియు నాణ్యమైన విద్యను అందించడం ద్వారా విద్యా సంవత్సరాన్ని కాపాడటానికి కష్టపడుతోంది. వీలైనంత ఎక్కువ రోజులు ముఖాముఖి తరగతులను జరపటంతో పాటు వివిధ ఆన్‌లైన్, సామాజిక, పబ్లిక్ మరియు ఎలక్ట్రానిక్ మీడియా ద్వారా విద్యార్థులను చేయడంలో ఉపాధ్యాయులు కీలక పాత్ర పోషిస్తున్నారు. పరీక్షలను ఎదుర్కోవటానికి ఉపాధ్యాయులను మరియు విద్యార్థులను సన్నద్ధం చేయడానికి పదవ తరగతి కోసం SCERT, TS 'అభ్యాస దీపిక' ని రూపొందించింది. దీనిని ఉపయోగించి విద్యార్థులు వివిధ సబ్జెక్టులలోని ప్రతి యూనిట్‌లోని ముఖ్య అంశాలపై అవగాహనను పెంచుకోవచ్చు. అవసరమైన చోట ఉపాధ్యాయుల సహాయంతో స్వీయ మదింపు చేసుకోవడానికి అభ్యాస ప్రశ్నలు ఇక్కడ ఇవ్వబడ్డాయి. ఈ అభ్యాస దీపిక సహాయంతో విద్యార్థులు విజయం సాధిస్తారని ఆశిస్తున్నాను.

ఏప్రిల్, 2021
హైదరాబాదు.

శ్రీమతి చిత్రా రామచంద్రన్, ఐఏఎస్
ముఖ్య కార్యదర్శి,
విద్యాశాఖ, తెలంగాణ.

పాఠశాల విద్య,
తెలంగాణ ప్రభుత్వం

సందేశం

SCERT, తెలంగాణ, ఈ అభ్యాస దీపికని భాషేతర విషయాలలో ముఖ్య భావనల యొక్క సమర్థవంతమైన అవగాహనను సులభతరం చేయడంలో ఉపాధ్యాయులకు మరియు విద్యార్థులకు తోడ్పడటానికి సిద్ధం చేసింది. కోవిడ్ 19 పరిస్థితి కారణంగా ఉన్న ప్రత్యేక పరిస్థితుల కారణంగా, ప్రస్తుత విద్యా సంవత్సరానికి పరీక్షల సిలబస్ 30% వరకు తగ్గించబడింది. మిగిలిన 70% సిలబస్ నుండి అభ్యాస దీపిక తయారు చేయబడింది. ఇది అభ్యాసకులు స్వీయ అభ్యాసం ద్వారా అన్ని ముఖ్య అంశాలను సులభంగా అర్థం చేసుకోవడానికి సహాయపడుతుంది. విద్యార్థులు ఈ దీపికని ఉపయోగించుకుంటారని మరియు పరీక్షలలో విజయం పొందాలని కోరుకుంటున్నాను.

ఏప్రిల్, 2021
హైదరాబాదు.

శ్రీమతి ఎ. శ్రీదేవసేన, ఐఏఎస్
సంచాలకులు, పాఠశాల విద్య,
తెలంగాణ.

ముందుమాట

ప్రస్తుత కోవిడ్-19 పరిస్థితులలో 10వ తరగతి విద్యార్థులు వార్షిక పరీక్షలలో ఉత్తమ ఫలితాలు సాధించాలన్న ఉద్దేశ్యంతో ఈ సంగ్రహణాత్మక అభ్యాస దీపికను రూపొందించడం జరిగింది.

సెప్టెంబరు నెల 1వ తేదీ నుండి విద్యార్థులకు టి.సాట్ ద్వారా ఆన్లైన్ తరగతులు ప్రసారం చేయడం జరుగుతుంది. ఇదేగాకుండా ఆయా జిల్లాల విద్యాధికారుల ప్రయత్నవల్ల యూట్యూబ్లో సాంఘిక శాస్త్ర పాఠ్యాంశాలు చెప్పించడం జరిగింది. వీటన్నిటి ఉద్దేశం పిల్లలు ఆయా తరగతులలో నిర్దేశించిన సామర్థ్యాలు సాధించడం. అలాగే ఫిబ్రవరి ఒకటి నుండి ప్రత్యక్ష తరగతులు నిర్వహించడం జరిగింది. కాని తక్కువ సమయంలో అన్ని భావనలపై అవగాహన కల్పించడం సాధ్యపడలేదు. ఇలాంటి పరిస్థితులలో విద్యార్థులకు కొంతవరకు ఆ లోటును భర్తీ చేయడానికి ఈ అభ్యాస దీపిక రూపొందించబడింది.

సాంఘికశాస్త్రంలో 21 చాప్టర్లున్నాయి. ఈ చాప్టర్లలో జనాభా, నివాసప్రాంతాలు - వలసలు, రాంపురం : గ్రామ ఆర్థిక వ్యవస్థ, ప్రపంచీకరణ, వలసపాలిత ప్రాంతాలలో జాతివిముక్తి ఉద్యమాలు మరియు ప్రపంచ యుద్ధాల తర్వాత ప్రపంచం, భారతదేశం అనే ఆరు చాప్టర్లు కృత్యాలు / ప్రాజెక్టు క్రింద ఇవ్వడం జరిగింది. మిగిలిన చాప్టర్లు వార్షిక పరీక్షలకు ఉద్దేశించినవి. కావున ఈ అభ్యాస దీపికను 15 చాప్టర్ల నుండి తయారుచెయ్యడం జరిగింది.

ఈ అభ్యాస దీపిక విద్యా ప్రమాణాలు ఆధారంగా తయారుచేయడం జరిగింది. పాఠ్యాంశాల వారీగా భావనలు గుర్తించి, వాటికి తగిన వివరణ ఇవ్వడం, ఇచ్చిన అంశంపై వ్యాఖ్యానించడం, సమాచార పట్టికలు విశ్లేషణ, సమకాలీన అంశాలపై ప్రతిస్పందించడం, పటనైపుణ్యాలలో ముఖ్యమైన పటాలను గీయడం, పటంలో గుర్తించడం, గొప్ప వ్యక్తుల గుణాలు, నినాదాల వంటివి ఈ అభ్యాస దీపికలో పొందుపరచడం జరిగింది.

కాబట్టి ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థులు ఈ అభ్యాస దీపికను పూర్తిగా చదివి, ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులకు మార్గదర్శకత్వం చేస్తారని, అలాగే విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు సూచించిన మార్గంలో మంచి ఫలితాలు సాధిస్తారని ఆశిస్తూ...

ఎమ్. రాధారెడ్డి,

సంచాలకులు

రాష్ట్ర విద్యాపరిశోధన శిక్షణాసంస్థ

కృతజ్ఞతలు

శ్రీమతి పి. సబితా ఇంద్రారెడ్డి, గౌరవనీయ విద్యాశాఖామాత్యులు, శ్రీమతి చిత్రా రామచంద్రన్, ప్రభుత్వ ప్రత్యేక ముఖ్య కార్యదర్శి, విద్యాశాఖ, శ్రీమతి ఎ. శ్రీదేవసేన, సంచాలకులు, పాఠశాల విద్య గార్లకు ఈ అభ్యాస దీపిక రూపొందించడంలో వారు అందించిన విలువైన మార్గదర్శకత్వం మరియు సహాయానికై రాష్ట్ర విద్యాపరిశోధన శిక్షణాసంస్థ, తెలంగాణ తరపున ప్రత్యేక కృతజ్ఞతలు తెలియజేసుకుంటున్నాం.

శ్రీ ఎ. సత్యనారాయణ రెడ్డి, సంచాలకులు, ప్రభుత్వ పరీక్షలు, శ్రీమతి జి. ఉషారాణి, సంచాలకులు, ఆదర్శ పాఠశాలలు గార్లకు మరియు అందరు ఇతర అదనపు సంచాలకులకు 10వ తరగతి విద్యార్థులకు ఈ అభ్యాస దీపికను రూపొందించడంలో వారి సహాయానికి మరియు వారి ఆలోచనలు పంచుకున్నందుకుగాను హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు తెలియజేసుకుంటున్నాం.

శ్రీ సురేష్ బాబు మరియు శ్రీ హెచ్. నరేంద్రరావు ఖత్రి, ఎస్.సి.ఇ.ఆర్.టి., ఫాకల్టీ సి. & టి. విభాగం, విషయనిపుణుల బృందం, డి.టి.పి. ఆపరేటర్స్ మరియు ఇతర సాంకేతిక బృందానికి, ఈ అభ్యాస దీపిక రూపకల్పన మరియు అభివృద్ధిలో వారి ఎనలేని కృషికి ఎస్.సి.ఇ.ఆర్.టి. తరపున మనఃపూర్వక కృతజ్ఞతలు.

ముఖ్య సలహాదారు

శ్రీమతి చిత్రా రామచంద్రన్, ఐఏఎస్
ప్రధాన కార్యదర్శి, విద్యాశాఖ, తెలంగాణ.

గౌరవ సలహాదారు

శ్రీమతి ఎ. శ్రీదేవసేన, ఐఏఎస్
సంచాలకులు, పాఠశాల విద్య, తెలంగాణ.

ప్రధాన సలహాదారు

శ్రీమతి ఎమ్. రాధారెడ్డి
సంచాలకులు, రాష్ట్ర విద్యాపరిశోధన శిక్షణాసంస్థ, తెలంగాణ.

సమన్వయం

శ్రీమతి తహసీన్ సుల్తానా, ప్రొఫెసర్ & హెచ్.ఓ.డి.,
పాఠ్యప్రణాళిక మరియు పాఠ్యపుస్తక విభాగం, తెలంగాణ.

సహకారం

శ్రీమతి ఐ. కరుణశ్రీ
పాఠ్యప్రణాళిక మరియు పాఠ్యపుస్తక విభాగం, తెలంగాణ.

సబ్జెక్ట్ ఇన్ ఛార్జ్

శ్రీ గడ్డమీది రథంగ పాణి రెడ్డి, ఎస్.ఎ. (సాంఘిక శాస్త్రం)
జిల్లా పరిషత్ ఉన్నత పాఠశాల, జానంపేట, మూసాపేట, మహబూబ్ నగర్.

రూపొందించిన వారు

శ్రీ గడ్డమీది రథంగ పాణి రెడ్డి, జి.ప.ఉ.పా., జానంపేట, మూసాపేట, మహబూబ్ నగర్.

శ్రీమతి బి. లలిత, జి.ప.ఉ.పా. (బాలికలు), మంచాల, రంగారెడ్డి.

శ్రీ ఎమ్. రాజేంద్ర కుమార్, టి.ఎస్.ఎమ్.ఎస్., కేథపల్లి, నల్గొండ.

శ్రీ ఎన్. మురళీధర్, జి.ప.ఉ.పా. యానంపల్లి, నిజామాబాద్.

శ్రీ వేల్పూరు శ్రీనివాస్, జి.ప.ఉ.పా. బల్కొండ, నిజామాబాద్.

శ్రీ వి. సతీష్ ప్రకాష్, జి.ప.ఉ.పా. దుగ్గొండి, వరంగల్ రూరల్.

శ్రీమతి సునీత ఖన్నా, జి.ప.బా.ఉ.పా. నారాయణ్ ఫేడ్, సంగారెడ్డి.

శ్రీ కె. నరేందర్, జి.ప.ఉ.పా. మిర్ దర్ పల్లి, నిజామాబాద్.

శ్రీ వి. చంద్రశేఖర్, ప్ర.ఉ.పా. మధిర, ఖమ్మం.

శ్రీ బి. తిరుపతి, జి.ప.ఉ.పా. జంగపల్లి, కరీంనగర్.

శ్రీ టి. సుబ్బారావు, జి.ప.ఉ.పా. కామంచిక్కల్, ఖమ్మం

శ్రీ నూనె కిరణ్ కుమార్, టి.ఎస్.ఎమ్.ఎస్. రుక్మాపూర్, కరీంనగర్.

శ్రీ సి. జగదీశ్వర్, జి.ప.ఉ.పా. జక్రన్ పల్లి, నిజామాబాద్.

శ్రీ ఎమ్. రమేష్, జి.ప.ఉ.పా. కుంరమ్, పెద్దపల్లి.

శ్రీ డి. నవీన్ కుమార్, జి.ప.ఉ.పా. మాదన్నపేట, వరంగల్ (రూరల్).

శ్రీ పి. దశరథ్, టి.ఎస్.ఎమ్.ఎస్. నావిపేట్, నిజామాబాద్.

శ్రీమతి హెచ్. హిరణ్య, స్కూల్ అసిస్టెంట్, ప్రభుత్వ బాలర ఉన్నత పాఠశాల, తిరుమలగిరి, హైదరాబాద్.

సహకార బృందం

శ్రీమతి జి. ఉష, ఎస్.సి.ఇ.ఆర్.టి., హైదరాబాదు.

శ్రీమతి ఆర్. వాసవి, ఎస్.సి.ఇ.ఆర్.టి., హైదరాబాదు.

శ్రీమతి వి. లతామాధవి, ఎస్.సి.ఇ.ఆర్.టి., హైదరాబాదు.

కవర్ పేజ్ డిజైనింగ్

శ్రీ అయుబ్ అహ్మద్, ఎస్.సి.ఇ.ఆర్.టి., హైదరాబాదు.

డి.టి.పి, లే అవుట్ & డిజైనింగ్

శ్రీమతి ప్రతిమ పాతూరి, ఎస్.సి.ఇ.ఆర్.టి., హైదరాబాదు.

విషయసూచిక

అధ్యాయం నెం.	అధ్యాయం పేరు	పేజీ. నెం.
1	భారతదేశము : భౌగోళిక స్వరూపాలు	1
2	అభివృద్ధి భావనలు	9
3	ఉత్పత్తి - ఉపాధి	14
4	భారతదేశ శీతోష్ణస్థితి	20
5	భారతదేశ నదులు - నీటి వనరులు	25
10	ఆహార భద్రత	33
11	సుస్థిర అభివృద్ధి - సమానత	38
12	ప్రపంచ యుద్ధాల మధ్య ప్రపంచం	43
14	భారతదేశ జాతీయోద్యమం- దేశవిభజన, స్వాతంత్ర్యం (1939-1947)	50
15	స్వతంత్ర భారత రాజ్యాంగ నిర్మాణం	55
16	భారతదేశంలో ఎన్నికల ప్రక్రియ	62
17	స్వతంత్ర భారతదేశం (మొదటి ముప్పై సంవత్సరాలు - 1947-1977)	67
18	రాజకీయ ధోరణుల ఆవిర్భావం (1977-2000)	73
20	సమకాలీన సామాజిక ఉద్యమాలు	79
21	తెలంగాణ రాష్ట్ర సాధన ఉద్యమం	86

ఉపాధ్యాయులకు సూచనలు

- సాంఘిక శాస్త్రంలో ఈ విద్యా సంవత్సరానికి నిర్దేశించిన 15 చాప్టర్లు బాగా చదవాలి.
- ఈ అభ్యాస దీపిక 15 చాప్టర్ల నుండి తయారుచేయడం జరిగింది.
- అభ్యాస దీపికలో ఇచ్చిన అభ్యాస ప్రశ్నలు విద్యార్థులతో అభ్యాసం చేయించాలి.
- బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు కూడ విద్యార్థులచే అభ్యాసం చేయించాలి.
- ఇచ్చిన పేర్లను పటంలో గుర్తించడం, పటం గీయడం వంటివి కూడ విద్యార్థులతో అభ్యాసం చేయించాలి.
- అభ్యాస దీపికలో ఇచ్చిన అంశాలపై అనుమానం కలిగితే పాఠ్యపుస్తకం ఆధారంగా నివృత్తి చేయాలి.
- అభ్యాస దీపికను ఉపయోగించుకొని వార్షిక పరీక్షలో విద్యార్థులకు మంచి మార్కులు సాధించేటట్లు ప్రయత్నం చేయాలి.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- అభ్యాస దీపికని పూర్తిగా చదవాలి.
- పాఠం వారీగా ఇచ్చిన భావనలు - వివరణ బాగా చదివి అర్థం చేసుకోవడం ద్వారా ప్రశ్న ఎలా అడిగినా సమాధానం రాయవచ్చు.
- అభ్యాస దీపికలో ఇచ్చిన వాటిపై ఎలాంటి అనుమానం వచ్చినా పాఠ్యపుస్తకం చూడండి. అలాగే మీ ఉపాధ్యాయులను అడగండి.
- అభ్యాస దీపికను బాగా ప్రాక్టీస్ చేయడం ద్వారా వార్షిక పరీక్షలలో మంచి ఫలితాలు సాధించవచ్చు.

1. భారతదేశము : భౌగోళిక స్వరూపాలు

I) భారతదేశ ఉనికి :

- భారతదేశము ఉత్తరార్ధ గోళములో ఆసియా ఖండంలో దక్షిణ దిశన ఉన్నది.
- అక్షాంశాల వారిగా భారతదేశ ఉనికి 8°4' ఉత్తరము నుండి 37°6' ఉత్తరం మధ్యన, రేఖాంశాల వారిగా 68°7' తూర్పు, నుండి 97°25' తూర్పు మధ్య ఉన్నది.

II) భారతదేశము ద్వీపకల్పము :

- 'ద్వీపకల్పము' అనగా మూడు దిక్కుల నీరు ఉండి ఒక దిక్కు భూభాగము ఉన్న భూ స్వరూపము.
- భారతదేశం దక్షిణాన హిందూ మహాసముద్రం, తూర్పున బంగాళాఖాతం, పడమర అరేబియా సముద్రంచే ఆవరించబడి ఉన్నది.

III) భారతదేశము ఉపఖండము :

- వైవిధ్యమైన శీతోష్ణ స్థితులు, అనేక వృక్ష, జీవజాతులు ఉండి వివిధ రకాల పంటలు పండించడానికి అనువైన పరిస్థితులు, సుదీర్ఘమైన కోస్తా తీరము, విభిన్న భాషలు, జీవన వైవిధ్యం కలిగి ఉండడంచేత భారతదేశము 'ఉపఖండంగా' పిలవబడుతున్నది.

IV) భారతదేశ ప్రామాణిక కాలం మరియు గ్రీన్విచ్ ప్రామాణిక కాలం :

- భారత ప్రామాణిక కాల రేఖాంశము 82°30' తూర్పు రేఖాంశము. ఇది ఉత్తరప్రదేశ్ లోని అలహాబాద్, ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని కాకినాడ గుండా వెళ్ళుతుంది. ఇది గ్రీన్విచ్ ప్రామాణిక కాలానికి 5 1/2 గంటలు ముందు ఉన్నది.
- గ్రీన్విచ్ రేఖాంశం '0°' డిగ్రీల రేఖాంశము ఇది ఇంగ్లాండ్ లో లండన్ నగరము దగ్గరగా గ్రీన్విచ్ పట్టణము గుండా వెళ్ళుతుంది.

V) భూగర్భ నేపథ్యం మరియు భారతదేశ ముఖ్య భౌగోళిక స్వరూపాలు :

- భారత ద్వీపకల్పము గోండ్వానా భూభాగంలోనిది. 200 మిలియన్ల సంవత్సరాల క్రితం (20 కోట్ల), గోండ్వానా ముక్కలుగా విడిపోయి, భారతదేశ ద్వీపకల్ప ఫలకం ఈశాన్య దిశగా పయనించి, చాలా పెద్దదైన యూరేషియ ఫలకం (అంగారా భాగం)తో ఢీకొంది. 'హిమాలయాలు' ఈ ప్రక్రియ వలన ఏర్పడినవే.
- భారతదేశ భూభాగాన్ని క్రింద పేర్కొన్న భౌగోళిక స్వరూపాలుగా వర్గీకరించవచ్చు :
 1. హిమాలయాలు
 2. గంగా - సింధూనది మైదానం
 3. ద్వీపకల్ప పీఠభూమి
 4. తీరప్రాంత మైదానాలు
 5. ఎడారి ప్రాంతం
 6. దీవులు

VI) హిమాలయాలు :

- హిమాలయాలు భారతదేశానికి ఉత్తర దిక్కున విస్తరించి ఉన్న ప్రపంచంలోని ఎత్తైన మరియు నవ్య ముడుత పర్వతాలు.
- హిమాలయాలు పశ్చిమ - తూర్పు దిశల మధ్య విస్తరించి ఉన్నాయి. హిమాలయాల పొడవు 2400 కి.మీ, వెడల్పు పశ్చిమాన 500 కి.మీ. నుండి తూర్పు వెళ్ళే కొలది 200 కి.మీ.గా ఉన్నవి.

VII) హిమాలయాల్లో మూడు సమాంతర పర్వత శ్రేణులున్నాయి. అవి :

1. ఉన్నత హిమాలయాలు (హిమాద్రి)
 2. నిమ్న హిమాలయాలు (హిమాచల్)
 3. బాహ్య హిమాలయాలు (శివాలిక్)
- ఉన్నత హిమాలయాలు సముద్ర మట్టం నుండి 6100 మీటర్ల సరాసరి ఎత్తుతో, అదే విధంగా నిమ్న హిమాలయాలు 3700 మీటర్ల నుండి 4500 మీటర్ల సరాసరి ఎత్తుతో ఉన్నాయి.
 - ఉన్నత హిమాలయాలు (హిమాద్రి)లో హిమానీ నదాలు కనబడతాయి. మంచు పేరుకోవడం, హిమానీ నదాలు కరుగుతూ కదలడం వంటి వార్షిక చక్రం ద్వారా 'జీవనదుల'కు నీటిని అందిస్తాయి.
 - నిమ్న హిమాలయాల్లో పీఠపంజల్, మహాభారత శ్రేణులు ముఖ్యమైనవి.

VIII) హిమాలయాల్లోని లోయలు, వేసవి విడుదులు :

- నిమ్న హిమాలయాల్లో ప్రఖ్యాతిగాంచిన కాశ్మీరు, హిమాచల్ ప్రదేశ్ లోని కులు, మనాలి, కంగ్రా లోయలు మరియు సిమ్లా, ముస్సోరి, నైనిటాల్, రాణిఖేట్ వంటి వేసవి విడుదులు ఉన్నాయి. ఇవి సతత హరిత అరణ్యాలను కలిగి ఉన్నాయి.

IX) హిమాలయాలలో కొన్ని 'అత్యున్నత శిఖరాలు' :

- హిమాలయాలలో కొన్ని 'అత్యున్నత శిఖరాలు' హిమాద్రిలో భాగంగా ఉన్నాయి. అవి : ఎవరెస్టు, కె2, గాడ్విన్ ఆస్టిన్, కాంచన గంగ, అన్నపూర్ణ, ధవళగిరి, నాంచా బర్వా, నంగాప్రభాత్, నందాదేవి మనస్లూ కొన్ని ఉదాహరణలు.

X) డూస్ మరియు డౌర్స్ :

- నదులచే తీసుకురాబడ్డ బురద మరియు అవక్షేపాలు శివాలిక్ శ్రేణులలోని సరస్సులలో నిక్షేపించబడ్డాయి.
- నదులు శివాలిక్ శ్రేణుల గుండా తమ మార్గాన్ని ఖండించిన తర్వాత ఇక్కడి సరస్సులు ఎండిపోయి పశ్చిమాన డూస్ మరియు తూర్పున డౌర్స్ అనబడే మైదానాలను ఏర్పరచాయి.
- ఉత్తరాంచల్ లోని డెహ్రాడూన్ వీటికి ఒక మంచి ఉదాహరణ.

X) హిమాలయాల ప్రాముఖ్యత :

హిమాలయ పర్వతశ్రేణులు భారతదేశ శీతోష్ణస్థితిని అనేక రకాలుగా ప్రభావితం చేస్తుంది.

- హిమాలయాలు భారతదేశానికి ఉత్తరాన సహజ రక్షణ కల్పిస్తున్నాయి.

- మధ్య ఆసియా నుండి వచ్చే శీతల గాలుల నుండి రక్షిస్తున్నవి.
- వేసవి వర్షాలకు హిమాలయాలు కారణం అవుతున్నాయి. ఋతుపవన శీతోష్ణస్థితికి హిమాలయాలు కారణం.
- హిమాలయాలలోని హిమానీ నదాల కేంద్రంగా పుడుతున్న జీవనదులు తీసుకుని వచ్చే ఒండ్రు మట్టి వల్ల సారవంతమైన ఉత్తర మైదానాలు ఏర్పడ్డాయి.
- హిమాలయాలే లేకుంటే ఉత్తర భారత దేశము పొడిగామారేది.

XII) గంగా సింధూ మైదానము :

- మూడు హిమాలయ నదులైన గంగా, సింధు, బ్రహ్మపుత్రలు, వాటి ఉపనదుల వల్ల విశాల ఉత్తర మైదానం ఏర్పడింది. ఇది సారవంతమైన ఒండ్రు మట్టి మైదానము.

XIII) భారతదేశంలోని గంగా - సింధూ నదీ మైదానాన్ని ప్రధానంగా మూడు భాగాలుగా విభజించవచ్చు :

అవి ...

- పశ్చిమ భాగము : ప్రధానంగా సింధూనది మరియు దాని ఉపనదులు జీలం, చీనాబ్, రావి, బియాస్, సట్లెజ్లతో ఏర్పడింది.
- మధ్యభాగం : గంగానది దాని ఉపనదులు యమునా, కోసి వంటి వాటి ప్రవాహాలతో ఏర్పడింది. ప్రధానంగా ఉత్తరప్రదేశ్, బీహార్లలో విస్తరించి ఉంది.
- తూర్పు భాగం : తూర్పు భాగం ప్రధానంగా బ్రహ్మపుత్ర లోయలో బ్రహ్మపుత్ర నదివల్ల ప్రధానంగా ఏర్పడింది.
- రెండు నదుల మధ్య ప్రాంతాన్నే 'అంతర్వేది' (Doab) అంటారు. ఇవి పంజాబ్, హర్యానా ప్రాంతంలో అత్యంత సారవంతంగా ఉన్నాయి.

VIV) హిమాలయ నదుల వల్ల ఏర్పడ్డ ప్రధాన భూస్వరూపాలు :

బాబర్ - గులక రాళ్ళచే ఏర్పడిన సచ్చిద్ర మండలము.

టెరాయి - చిత్తడి ప్రాంతం - ఇక్కడి దట్టమైన అరణ్యాలు, వణ్యప్రాణులు తొలగించబడి వ్యవసాయ భూములుగా మార్చారు.

XV) ద్వీపకల్ప పీఠభూమి :

- భారతదేశ ద్వీపకల్ప పీఠభూమికి మూడు వైపుల సముద్రాలు ఉన్నాయి.
- ఇక్కడ ప్రధానంగా పురాతన స్ఫటికార, కఠినమైన అగ్నిశిలలు రూపాంతర శిలలతో ఉంటుంది.
- ఈ పీఠభూమి కొద్దిగా తూర్పువైపుకు వాలి ఉంది.
- ఈ పీఠభూమికి దక్షిణ చివరి అంచుగా 'కన్యాకుమారి' ఉంది.
- ఇక్కడి 'చోటానాగపూర్' పీఠభూమి 'ఖనిజ వనరులకు' ప్రసిద్ధి.
- ఈ పీఠభూమికి పడమటి దిక్కున పశ్చిమ కనుమలు, తూర్పు దిక్కున తూర్పు కనుమలు ఉన్నాయి. తూర్పుకనుమల కన్నా పడమటి కనుమల ఎత్తు ఎక్కువ.

- తూర్పు, పడమర కనుమలు కలిసే 'నీలగిరి' కొండలలోని 'దొడబెట్ట' (2637) ఎత్తైన శిఖరము. దీనికి దగ్గరలోని దక్షిణ భారతదేశములో ప్రఖ్యాత వేసవి విడిది ప్రాంతం ఊటి (ఉదగ మండలము) ఉంది).
- భారత ద్వీపకల్ప భూభాగంలోనే ఎత్తైన శిఖరంగా పశ్చిమ కనుమలలోని అన్నామలై కొండలలోని (కేరళ) "అనైముడి" ఉంది. దీని ఎత్తు 2695 మీటర్లు. ఇది కేరళ రాష్ట్రంలో ఉంది.
- తూర్పు కనుమలలో ఎత్తైన శిఖరం 'అరోమ కొండ' చింతపల్లి దగ్గర ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ఉంది.
- పశ్చిమ కనుమలు అఖండంగా ఉండగా, తూర్పు కనుమలు ఖండితాలు.

XVI) థార్ ఎడారి - భారతదేశ గొప్ప ఎడారి :

- ఈ ఎడారి ఆరావళి పర్వతాల వర్షచ్ఛాయా ప్రాంతంలో భారతదేశంలో వాయవ్యంగా ఉంది.
- రాజస్థాన్ లో అధిక భాగం ఈ ఎడారి విస్తరించి ఉంది.
- ఈ ప్రాంతంలోని ఒకే ఒక్క నది 'లూని'. ఈ నది ఎడారి గుండా ప్రవహించడం మూలంగా సముద్రాన్ని చేరకుండానే అంతస్థలీయంగానే అంతర్ధానం అవుతుంది.
- సట్లెజ్ నది నుండి ఇందిరాగాంధీ కాలువ (650 కి.మీ.) ద్వారా ఈ ప్రాంతానికి నీటిని అందిస్తున్నారు.

XVII) తీర మైదానాలు :

- పశ్చిమాన అరేబియా సముద్రం వెంట పశ్చిమ తీర మైదానం సన్నగా విస్తరించి ఉంది.
పశ్చిమ తీరము - గుజరాత్ నుండి తమిళనాడు వరకు
తూర్పు తీరము - బెంగాల్ నుండి తమిళనాడు వరకు విస్తరించి ఉంది.
- పడమటి తీరమైదానం మూడు భాగాలు :
 - 1) కొంకణ్ తీరప్రాంతం - మహారాష్ట్ర, గోవా
 - 2) కెనరా తీరప్రాంతం - కర్ణాటక
 - 3) మలబార్ తీర ప్రాంతం - కేరళ అలాగే
 తూర్పున బంగాళాఖాతం వెంట తూర్పు తీరమైదానం కొద్దిగా వెడల్పుగా విస్తరించి ఉంది. తూర్పు తీర మైదానాలు :
 - 4) కోరమండల్ తీరమైదానం - తమిళనాడు
 - 5) సర్కారు తీరమైదానం - ఆంధ్రప్రదేశ్
 - 6) ఉత్కల్ తీరమైదానం - ఒడిశా
- ఈ తీరమైదానాలలో తూర్పు దిక్కున చిలుక (ఒడిశా), కొల్లేరు (ఆంధ్ర), పులికాట్ (ఆంధ్రప్రదేశ్) సరస్సులు ఉన్నాయి.

XVIII) ద్వీపకల్పాలు :

- భారత దేశంలో రెండు ద్వీప సమూహాలు ఉన్నాయి. బంగాళాఖాతంలోని అండమాన్ మరియు నికోబార్ మరియు అరేబియా సముద్రంలోని 'లక్షద్వీప్' దీవులు.
- నార్కొండం, బారెన్ దీవులు అండమాన్ నికోబార్ లో అగ్ని పర్వతాల వల్ల ఏర్పడ్డాయి.
- లక్షదీవులు ప్రవాళ బిత్తికల (కోరల్) నుండి ఏర్పడ్డాయి. ఇవి రకరకాల వృక్ష, జీవజాతులకు ప్రఖ్యాతి గాంచినవి.
- భారతదేశ దక్షిణాది చివరి అంచు నికోబార్ దీవిలోని 'ఇందిరా పాయింట్' దగ్గర ఉంది.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. ఆసియా ఖండంలో భారతదేశ ఉనికి ()
A) ఉత్తరము దిక్కు B) దక్షిణము దిక్కు C) పశ్చిమం దిక్కు D) తూర్పు దిక్కు
2. ప్రఖ్యాత లోయలు, వేసవి విడిది ప్రాంతాలు ఈ క్రింది శ్రేణిలో ఉన్నాయి. ()
A) నిమ్న హిమాలయాలు B) ఉన్నత హిమాలయాలు
C) బాహ్య హిమాలయాలు D) పూర్వార్వచల్
3. క్రింది వాటిలో ఏది జీవనది? ()
A) గోదావరి B) కృష్ణా C) కావేరి D) గంగా
4. 'అసోమ్'లో బాహ్య హిమాలయాలను ఇలా పిలుస్తారు. ()
A) ఖాసి కొండలు B) కచ్చార్ కొండలు C) మిష్మి కొండలు D) పాట్కాయ్ కొండలు
5. హిమాలయాలలోని 'చిత్తడి' భూములను ఇలా అంటారు. ()
A) బాబర్ B) ఖాదర్ C) టెరాయి D) బంగర్
6. ఖనిజ నిల్వలు అధికంగా కలిగియున్న పీఠభూమి ()
A) దక్కన్ పీఠభూమి B) మాళ్వా పీఠభూమి
C) చోటానాగ్ పూర్ D) బుందేల్ ఖండ్
7. ద్వీపకల్ప పీఠభూమిలో ఎత్తైన పర్వత శిఖరము ()
A) ఎవరెస్టు B) అనైముడి C) అరొమకొండ D) దొడబెట్ట
8. 'కెనరా' తీర ప్రాంతం ఈ రాష్ట్రానికి చెందినది. ()
A) ఆంధ్రప్రదేశ్ B) కర్ణాటక C) కేరళ D) మహారాష్ట్ర
9. భారత ప్రధాన భూభాగంలో చివరి ప్రాంతం ()
A) కన్యాకుమారి B) ఇందిరాపాయింట్ C) కేరళ D) తమిళనాడు
10. భారతదేశము భౌగోళికంగా ఈ మండలంలో ఉంది. ()
A) ధ్రువ మండలము B) ఉష్ణ మండలము C) సమోష్ణ మండలము D) ఉపధ్రువ

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. 'ద్వీపకల్పం' అనగా నేమి? ఒక ఉదాహరణ ఇమ్ము.
2. 'డూన్'లు ఏ విధంగా ఏర్పడ్డాయి?
3. భారత ప్రామాణిక కాల రేఖ IST మరియు గ్రీన్‌విచ్ ప్రామాణిక కాలరేఖ GMT మధ్య భేదాలు వ్రాయుము.

4 మార్కులు :

4. భారతదేశ ప్రధాన భౌతిక విభజనలు ఏవి?
5. హిమాలయాలలో కొన్ని ముఖ్యమైన లోయలు, వేసవి విడిది (hill stations) ప్రాంతాలను పేర్కొనుము.
6. తూర్పు తీరమైదానము, పశ్చిమ తీరమైదానము మధ్య తేడాలు ఏవి?
7. పశ్చిమ కనుమలు, తూర్పు కనుమల మధ్య తేడాలు రాయండి.

8 మార్కులు :

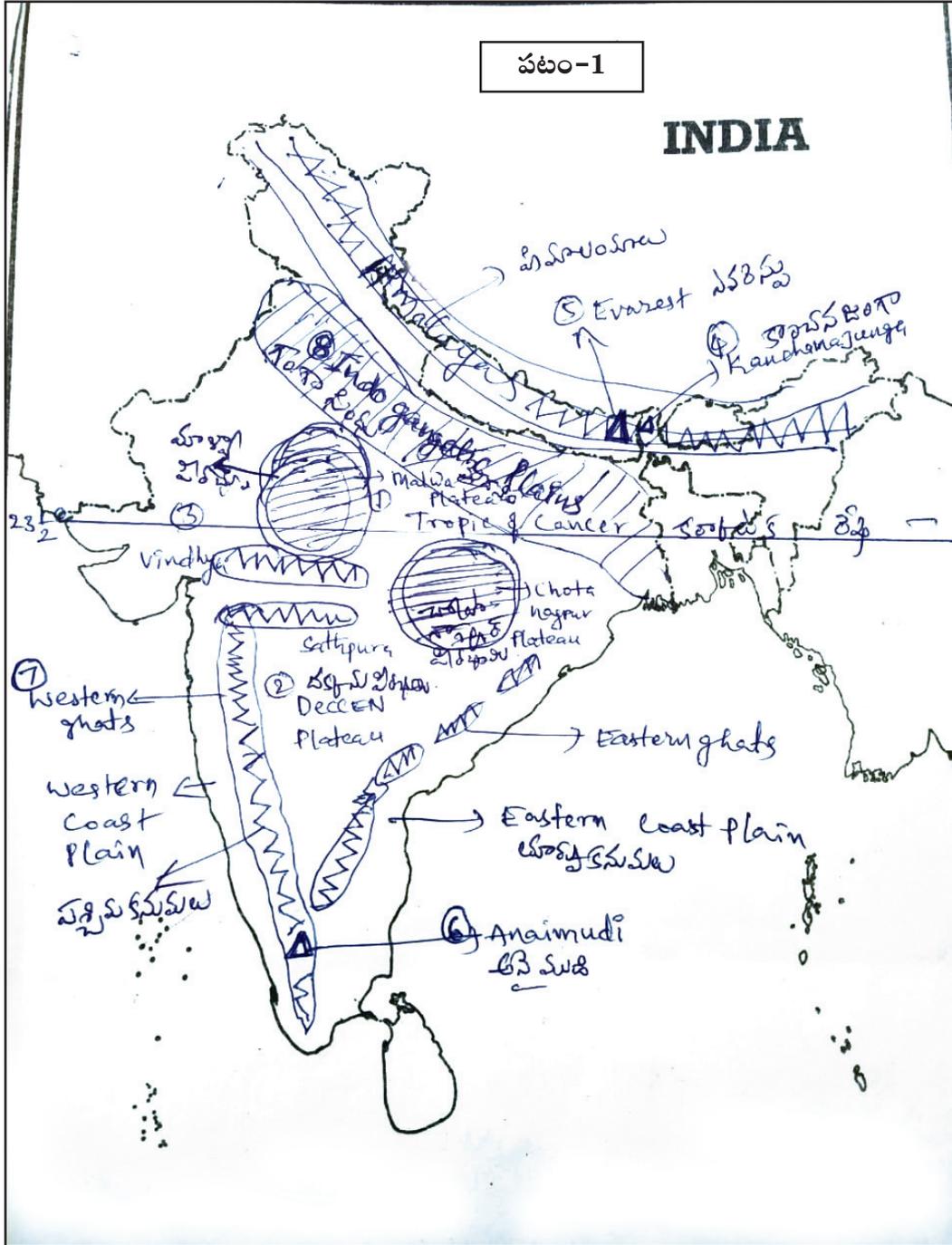
8. హిమాలయాలు భారతదేశ అభివృద్ధిలో ఏ విధంగా ప్రధాన భూమికను నిర్వహిస్తున్నాయి?
9. ఉత్తర మైదానాలు ఎలా ఏర్పడ్డాయి? ఉత్తర మైదానాల ప్రాముఖ్యతను వివరించండి.

పటనైపుణ్య ప్రశ్నలు

ఈ క్రింది ప్రదేశాలను మీకివ్వబడిన భారతదేశ పటంలో గుర్తించండి.

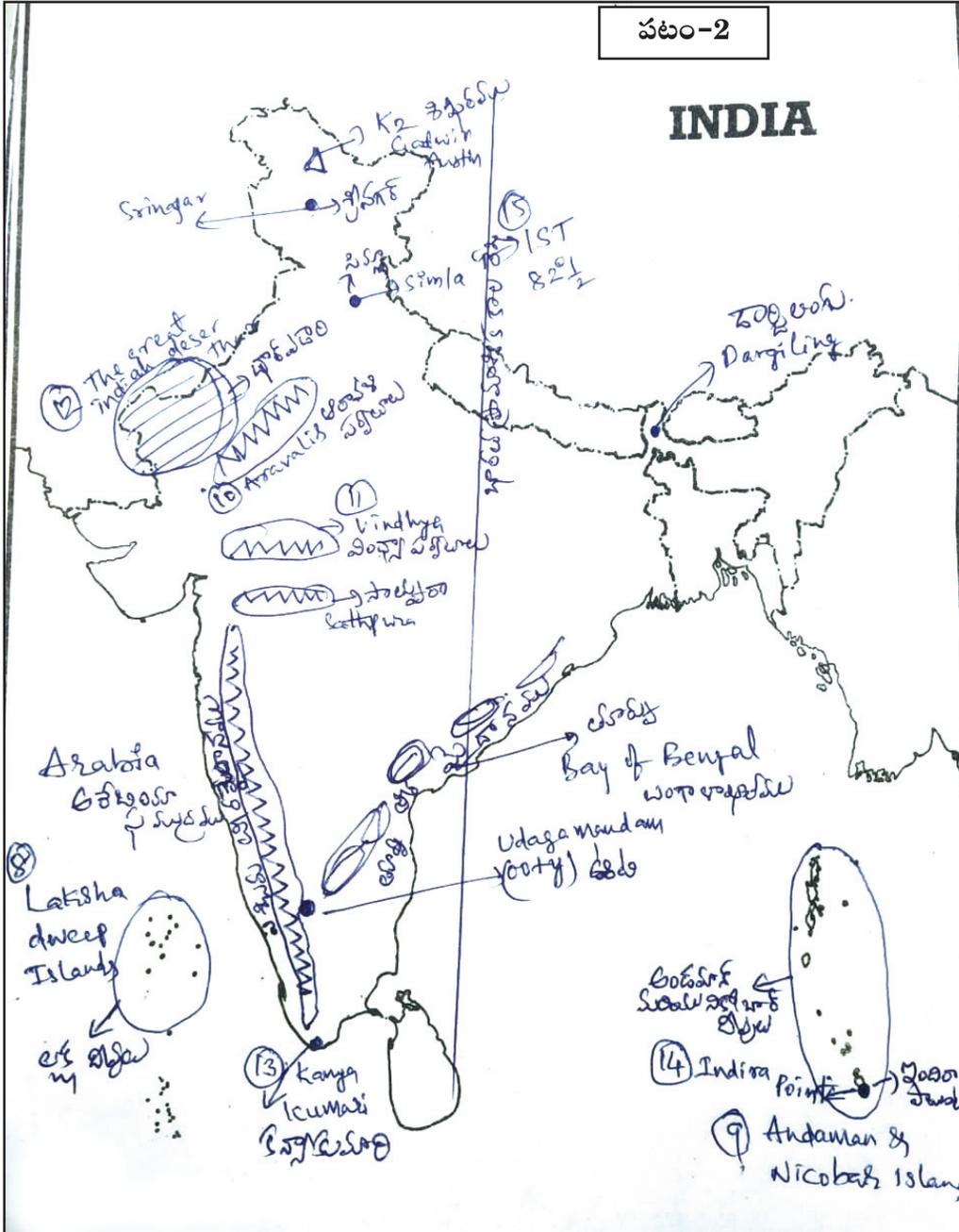
పటం-1

1) మాళ్వా పీఠభూమి	2) దక్కను పీఠభూమి
3) కర్ణాటక రేఖ	4) కాంచన గంగా
5) ఎవరెస్టు శిఖరము	6) అనై ముడి
7) పశ్చిమ కనుమలు	8) తూర్పు కనుమలు

పటం-2

8) లక్ష దీవులు	9) అండమాన్ మరియు నికోబార్ దీవులు
10) ఆరావళి పర్వతాలు	11) వింధ్యా - సాత్పూరా పర్వతాలు
12) థార్ ఎడారి	13) కన్యాకుమారి
14) ఇందిరాపాయింట్	15) భారతదేశ ప్రామాణిక రేఖాంశం

2. అభివృద్ధి భావనలు

I) అభివృద్ధి - వివిధ వర్గాల ప్రజల ఆకాంక్షలు :

- అభివృద్ధి అనేది అభివృద్ధి పురోగతి సానుకూల మార్పులను సృష్టించే ఒక ప్రక్రియ.
- అభివృద్ధి అంటే ఒక దేశం, తన ప్రజల ఆర్థిక, రాజకీయ మరియు సామాజిక శ్రేయస్సులో సానుకూల మార్పును తీసుకువస్తుంది.
- ప్రజలకు మిశ్రమ మరియు పరస్పర విరోధ అభివృద్ధి లక్ష్యాలు ఉంటాయి.
- ఒకరికి అభివృద్ధి అనిపించినది మరొకరికి అభివృద్ధి కాకపోవచ్చు.
- ప్రజలు వివిధ రకాలైన అభిరుచులు, జీవన ప్రమాణాలు మరియు విభిన్న మానసిక ప్రవృత్తులు కలిగి ఉంటారు.
- ప్రజల ఆశలు, ఆశయాలు, వారి యొక్క మానసిక పరిపూర్ణతపై ఆధారపడి ఉంటాయి.
- ఉదాహరణకు ఒక ప్రాంతంలో ఒక వంతెన నిర్మాణం వలన ప్రజలు అనేక రకాలైన ట్రాఫిక్ ఇబ్బందులను తొలగించుకునే అవకాశం ఉంటుంది. ఇది ప్రతి రోజు ఆ దారి వెంట వెళ్లే వారికి అభివృద్ధి లక్ష్యంగా కనబడుతుంది.
- కానీ వంతెనను కట్టడం వలన అక్కడ ఉన్న గృహాలను, దుకాణ సముదాయాలను తొలగించడం వలన ఆర్థికంగా ఆ ప్రజలు నష్టపోతారు. కాబట్టి వీరికి ఇది అభివృద్ధి లక్ష్యంగా ఉండదు.
- వివిధ రకాలైన వ్యక్తుల అభివృద్ధి లక్ష్యాలు వేరుగా ఉంటాయి. వ్యక్తుల సామాజిక, ఆర్థిక నేపథ్యం మరియు వారి ఆశలు, ఆశయాలు ప్రస్తుత జీవన విధానము వలన అభివృద్ధి లక్ష్యాలు వేరుగా ఉంటాయి.
- ప్రజలు మిశ్రమ అభివృద్ధి లక్ష్యాలను కలిగి ఉంటారు.
- అభివృద్ధి లక్ష్యాలు అనగా కేవలం ఆదాయం మాత్రమే కాకుండా, ఇతర అంశాలు కూడా ఉంటాయి.
- ఒక సాధారణ భూమిలేని నిరుపేద గ్రామీణ కూలి అభివృద్ధి లక్ష్యాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉండవచ్చు.
 - మంచి వేతనంతో కూడిన ఎక్కువ పని రోజులు.
 - సామాజిక ఆర్థిక సమానత్వం.
 - తక్కువ ధరకి ఆహార ధాన్యాల లభ్యత.
 - పిల్లలకి మంచి విద్యావకాశాలు.

II) ఆదాయం, ఇతర లక్ష్యాలు :

- డబ్బు లేదా అవి కొనగలిగిన వస్తువులు మన జీవితంలో ఒక అంశం మాత్రమే. స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యము, రక్షణ మరియు గౌరవము లాంటి అనేక భౌతికం కాని అంశాలు డబ్బుతో కొనలేము.
- స్వచ్ఛమైన వాతావరణం, శాంతి మొదలగునవి డబ్బుతో కొనలేము.
- పాఠశాలలు, కళాశాలలు, మైదానాలు, ఆసుపత్రులు మొదలగునవి వ్యక్తిగతంగా ఉండవు. ప్రభుత్వము మరియు సమాజము ఈ రెండు వీటిని నిర్వహించాల్సి ఉంటుంది. వీటిని ప్రజా సదుపాయాలుగా గుర్తించ వచ్చు.

- అభివృద్ధి మరియు ఆర్థిక వృద్ధికి ఆదాయము మాత్రమే కాకుండా ఈ క్రింది అంశాలు కూడా ముఖ్యమైనవి.
 - స్వేచ్ఛ
 - భద్రత
 - గౌరవం
 - జీవన ప్రమాణాలు
 - ఆరోగ్యం
 - విద్య

III) వేరు వేరు దేశాలను లేదా రాష్ట్రాలను పోల్చడం :

- ఒక ప్రాంతం యొక్క మొత్తం ఆదాయం ఆ ప్రాంత మొత్తం జనాభా చేత భాగించగా సగటు ఆదాయం వస్తుంది .
- సగటు ఆదాయాన్ని తలసరి ఆదాయం అని కూడా అంటారు.
- సగటు ఆదాయ లెక్కింపు లోపాలు :
 - ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆదాయ పంపిణీని ఇది వెల్లడించదు.
 - ప్రజల నిజ ఆదాయం కానీ, దేశ ఆదాయం కానీ ఇది వెల్లడించదు.
 - ప్రజల జీవన ప్రమాణాలను సగటు ఆదాయం వెల్లడించదు.
- సగటు ఆదాయం లేదా తలసరి ఆదాయంను ప్రపంచ బ్యాంకు దేశాలను ధనిక, పేద దేశాలుగా వర్గీకరించడానికి తమ నివేదికలో దీనిని ప్రామాణికంగా ఉపయోగించింది.
- ప్రపంచ బ్యాంకు ప్రకారం అభివృద్ధికి ఆదాయం ఒక సూచిక.
- ప్రపంచ బ్యాంకు 12055 డాలర్లు ఆపైన సగటు ఆదాయం గల దేశాలను ధనిక దేశాలుగా వర్గీకరించింది.
- అదే విధంగా 995 డాలర్లు లేదా అంతకంటే తక్కువ సగటు ఆదాయం గల దేశాలను పేద దేశాలుగా వర్గీకరించింది.
- ఆర్థిక అభివృద్ధి లెక్కింపులో సగటు ఆదాయంను ప్రామాణికంగా వాడుకొన్నప్పటికీ కొన్ని అవరోధాలు ఉన్నాయి.
- గత కొన్ని దశాబ్దాలుగా విద్య మరియు వైద్యం అభివృద్ధిలో భాగంగా ఉంటున్నాయి.
- ఒక దేశంలో సగటు ఆదాయం మరియు అక్షరాస్యత ఎక్కువగా ఉన్నను, వైద్య సదుపాయాలు సరిగా లేనిచో దానిని అభివృద్ధి చెందిన దేశంగా పరిగణించబడదు.

IV) ఆదాయం ఇతర ప్రామాణికాలు :

- జాతీయాదాయం : దేశ ప్రజలందరి మొత్తం ఆదాయం.
- శిశు మరణాలు : సజీవంగా పుట్టిన ప్రతి వెయ్యి మంది పిల్లల్లో సంవత్సరం పూర్తయ్యేసరికి ఎంత మంది చనిపోతున్నారు తెలియజేసే సంఖ్య.

- అక్షరాస్యత శాతం : ఏడు సంవత్సరాలు అంతకు మించి వయస్సు వాళ్ళలో అక్షరాస్యత తెలియజేస్తుంది.
- నికర హాజరు శాతం : 6 నుండి 10 వయస్సు గల మొత్తం పిల్లలలో బడికి హాజరవుతున్న విద్యార్థుల శాతం.
- ప్రభుత్వ సదుపాయాలు : ప్రజల కొరకు ప్రభుత్వం కల్పించే సదుపాయాలు.
- మౌలిక సదుపాయాలు అయిన ప్రజా రవాణా, ఆసుపత్రులు, తాగునీరు మొదలగునవి ప్రభుత్వ సదుపాయాలు.
- సరి అయిన వైద్య సదుపాయాలు ఉంటే శిశు మరణాల శాతం తగ్గుతుంది.
- ఒక రాష్ట్రంలో ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ సరిగా పని చేస్తుందో, ఆ రాష్ట్ర ప్రజల ఆరోగ్య పరిస్థితులు ఇతర రాష్ట్రాల కంటే మెరుగ్గా ఉంటాయి.
- ఐక్యరాజ్య సమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం ప్రచురించిన మానవాభివృద్ధి నివేదిక దేశాలను ఆ ప్రజల విద్యాస్థాయి, ఆరోగ్య స్థితి, తలసరి ఆదాయంను అంచనావేసి ఆ దేశం యొక్క సామాజిక, ఆర్థిక అభివృద్ధిని ఇతర దేశాలతో పోల్చి ర్యాంకులు నిర్ణయిస్తుంది.
- కాలానుగుణంగా మానవాభివృద్ధి సూచికలో మార్పులు చేస్తూ వివిధ దేశాల అభివృద్ధిని పోల్చుతుంది.
- ఒక దేశం యొక్క ఆదాయము మాత్రమే కాకుండా, అన్ని అంశాలలో మరియు వివిధ కోణాలలో ప్రజల అభివృద్ధిని గణన చేయడమే మానవ అభివృద్ధి సూచికల యొక్క ముఖ్య ఉద్దేశం.
- మానవ అభివృద్ధి సూచికలను ఐక్యరాజ్యసమితి రూపొందిస్తుంది.
- మానవాభివృద్ధి సూచికలో ప్రధానాంశాలు:
 - ఆరోగ్యం : కనీస ఆరోగ్య వసతులు లేకుండా మరియు కనీస మౌలిక సదుపాయాలు లేకుండా ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఎంత ఆదాయం సంపాదించినను అది వ్యర్థమే.
 - విద్య : గత కొన్ని దశాబ్దాలలో ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థ లో విద్య అనేది ఒక ముఖ్య అంశంగా, జీవన ప్రమాణాల పెంపునకు ఒక ప్రధాన విషయంగా పరిగణించబడుతుంది. కాబట్టి ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఎక్కువ తలసరి ఆదాయం ఉండి అక్షరాస్యత రేటు తక్కువగా ఉన్నచో దానిని అభివృద్ధి అని పరిగణించలేము.

V) పురోగతిగా అభివృద్ధి :

ఈ క్రింది అంశాలు హిమాచల్ ప్రదేశ్ లోని పాఠశాలలో విద్యాభివృద్ధికి తోడ్పడ్డాయి.

- ప్రభుత్వ ఆసక్తి సంసిద్ధత-పాఠశాలలు తెరచి చాలా వరకు విద్య ఉచితంగా ఉండేలా ప్రభుత్వం చూసింది. ఉపాధ్యాయులు తరగతి గదులు, మరుగుదొడ్లు, తాగునీరు వంటి కనీస సౌకర్యాలు ఉండేలా చూసింది. కాలానుగుణంగా వీటిని విస్తృత పరచారు. అవసరమైన చోట పాఠశాలను ప్రారంభించి ఉపాధ్యాయులను నియమించారు.
- రాష్ట్ర బడ్జెట్లో విద్యకు కేటాయింపులు - భారతదేశంలో రాష్ట్రాల వారిగా విద్యపై ఎక్కువ మొత్తం ఖర్చు పెడుతున్న రాష్ట్రాలలో హిమాచల్ ప్రదేశ్ 2005 సంవత్సరంలో సగటున ప్రతి విద్యార్థిపై భారతదేశంలో 1049 రూపాయలు ఖర్చు పెడుతుంటే హిమాచల్ ప్రదేశ్ ఒకటి మాత్రం రెండు వేల ఐదు రూపాయలు ఖర్చు పెడుతోంది.

- విద్య - సామాజిక అంశం : హిమాచల్ ప్రదేశ్ లో 10 సంవత్సరాల కనీస విద్య అనే అంశం ప్రాధాన్యత సంతరించుకుంది.
- లింగ వివక్షత తక్కువగా ఉండడం : హిమాచల్ ప్రదేశ్ లో లింగ వివక్షత తక్కువగా ఉండటం వలన తల్లిదండ్రులు ఆడపిల్లలకు కూడా మగ పిల్లల విద్యలాగే లక్ష్యాలను విధించుకున్నారు. అందువలన ఎక్కువ మంది బాలికలు మాధ్యమిక పాఠశాల నుండి ఉన్నత పాఠశాలకు పోవడం జరిగింది.
- దేశంలో అనేక ప్రాంతాలలో మగ పిల్లల చదువుతో పోలిస్తే ఆడపిల్లల చదువుకు తక్కువ ప్రాధాన్యత ఇస్తున్నారు. దీనివలన బాలికల పాఠశాల విద్య పూర్తి కావడం లేదు.
- హిమాచల్ ప్రదేశ్ మహిళలు ఇంటా బయట ఉద్యోగాలు చేస్తున్నారు. బయట ఉద్యోగాలు చేసే మహిళలు స్వతంత్రంగా ఉంటారు. ఆత్మవిశ్వాసం కనబరుస్తారు. ఇంటిలో తీసుకునే నిర్ణయాలలో అంటే పిల్లల చదువు, ఆరోగ్యం, పిల్లల పెంపకం వంటి వాటిల్లో ఆడవాళ్ళ మాటలకు ప్రాధాన్యత ఉంటుంది. విద్య అనేది అందరికీ అవసరం.
- దేశంలోని ఇతర ప్రాంతాల తల్లిదండ్రులు హిమాచల్ ప్రదేశ్ లోని మహిళలలాగా ఆలోచించాలి.
- విద్యలో లింగ వివక్షత అనేది ఉండకూడదు అనేది మానవ అభివృద్ధిలో ఒక ముఖ్యమైన అంశం.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. తలసరి ఆదాయాన్ని కింది విధంగా లెక్కించవచ్చు: ()
 A) వ్యక్తి మొత్తం ఆదాయం
 B) మొత్తం వస్తు సేవల ఉత్పత్తి విలువ
 C) జాతీయాదాయాన్ని మొత్తం జనాభాతో భాగించడం
 D) దేశం యొక్క మొత్తం ఎగుమతులు
2. ఆర్థిక అభివృద్ధి ని కొలిచే ముఖ్యమైన సాధనం : ()
 A) ఆదాయం B) సమానత్వం C) రక్షణ D) స్వేచ్ఛ
3. ప్రపంచ బ్యాంకు ప్రకారం ధనిక దేశం : ()
 A) సగటు ఆదాయం 12055 డాలర్ల కంటే ఎక్కువ ఉన్న దేశం
 B) సగటు ఆదాయం 9 5 5 వాళ్ల కంటే తక్కువ ఉన్న దేశం
 C) సగటు ఆదాయం 956 డాలర్ల నుండి 12054 డాలర్ల వరకు గల దేశం
 D) సగటు ఆదాయం 12055 యూరోస్
4. ఏడు సంవత్సరాలు పైబడి ఏదైనా భాషలో అర్థవంతంగా చదవడం రాయడం చేయగలిగిన వారి శాతం : ()
 A) జ్ఞానం శాతం B) అక్షరాస్యత శాతం C) మరణాల రేటు D) హాజరు శాతం

5. ఈ క్రింది వానిలో మానవ అభివృద్ధి సూచిక కానిది : ()
- A) ఆరోగ్యం B) అక్షరాస్యత C) రాజకీయ స్వేచ్ఛ D) జీవించే సగటు కాలం
6. ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ : ()
- A) విద్యావకాశాలను కల్పించడం B) వైద్య సహాయాన్ని అందించడం
- C) నిత్యావసర సరుకులు అందించడం D) రవాణా సౌకర్యాలను అందించడం
7. సజీవంగా పుట్టిన ప్రతి 1000 మంది పిల్లల్లో సంవత్సరం పూర్తి అయ్యేసరికి చనిపోతున్న వారి సంఖ్య ()
- A) శిశు మరణాలు B) మాతృమూర్తి మరణాలు
- C) మరణాల శాతం D) జీవించే సగటు కాలం

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. ప్రజా సదుపాయాలు అనగానేమి? ఒక ఉదాహరణ తెలపండి.
2. ఆదాయం కాకుండా ఏవైనా ఇతర రెండు లక్ష్యాలను తెలపండి.

4 మార్కులు :

3. దేశంలోని అందరి ప్రజల అభివృద్ధి భావనలు ఒకే రకంగా ఉంటాయా? వివరించండి.
4. పాఠశాల విద్య అభివృద్ధికి తీసుకోవాల్సిన చర్యలను వివరించండి.

8 మార్కులు :

5. “స్వాతంత్రం వచ్చేనాటికి భారత దేశంలోని అన్ని రాష్ట్రాల మాదిరిగానే హిమాచల్ ప్రదేశ్ కూడా విద్యలో వెనకబడి ఉన్నది” హిమాచల్ ప్రదేశ్‌లోని పాఠశాల విద్య అభివృద్ధి కారకాలపై మీ అభిప్రాయాన్ని రాయండి.

3. ఉత్పత్తి - ఉపాధి

I) స్థూల దేశీయోత్పత్తి :

- ఒక సంవత్సర కాలంలో ఒక దేశంలో ఉత్పత్తి అయిన అంతిమ వస్తు సేవల ద్రవ్యరూప విలువను స్థూల దేశీయోత్పత్తి అంటారు.

II) మాధ్యమిక వస్తువులు :

- వినియోగ వస్తువుల తయారీలో ఉపయోగించే వస్తువులను మాధ్యమిక వస్తువులు అని అంటారు. వీటిని చర మూలధనంగా పరిగణిస్తారు. జాతీయాదాయమును అంచనావేసేటప్పుడు మాధ్యమిక వస్తువులను పరిగణనలోకి తీసుకోరు. ఉదా:- కాగితపు గుఱ్ఱు, టైర్లు మొదలగునవి.

III) అంతిమ వస్తువులు :

- అంతిమ వినియోగం కొరకు ఉపయోగపడు వస్తువులను అంతిమ వస్తువులు అంటారు. ఉదా:- పెన్ను, పుస్తకము, సైకిల్, వినియోగానికి సిద్ధంగా ఉన్న వస్తువులు.

IV) ఉపాధి బదిలీ :

- ఒక రంగం నుండి మరొక రంగానికి ఉపాధి బదిలీ కావటం. ఉదా:- వ్యవసాయ రంగం నుండి పరిశ్రమలకు, పారిశ్రామిక రంగం నుండి సేవా రంగానికి వ్యవసాయ రంగం నుండి సేవా రంగానికి బదిలీ కావటం.

V) ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగం :

- ఒక ఉత్పాదక రంగంలో అవసరమైన వారికంటే ఎక్కువమంది పనిలో నిమగ్నమవటాన్ని ప్రచ్ఛన్ననిరుద్యోగం అంటారు. అసలు ఉద్యోగం లేనివారికన్నా ఇది భిన్నమైనది. కొంతమంది ఉద్యోగులు ఇతర రంగాలకు మారినా అది ఉత్పత్తిని ప్రభావితం చేయదు. ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగంలో శ్రామికుని ఉపాంత ఉత్పాదకత శూన్యం. ఉదా:- వ్యవసాయ రంగం ఎక్కువ మంది పనిచేయడం.

VI) ఆర్థిక వ్యవస్థలోని రంగాలు :

- ఆర్థిక వ్యవస్థలో 3 రంగాలు కలవు. అవి ప్రాథమిక, ద్వితీయ మరియు తృతీయ రంగాలు.
- (i) ప్రాథమిక రంగము : దీనిని జీవనాధార రంగం అని కూడా వ్యవహరిస్తారు. ఉదా:- వ్యవసాయం, మత్స్య పరిశ్రమ, అటవీ, గనులకు సంబంధించిన పనులు .
- (ii) ద్వితీయ రంగము : దీనిని పారిశ్రామిక రంగం అని వ్యవహరిస్తారు. ఉదా:- కుటీర, భారీ పరిశ్రమలు, ఆటోమొబైల్స్ మొదలగునవి.
- (iii) తృతీయ రంగము : దీనిని సేవా రంగము లేదా టెర్షియరీ రంగము అని వ్యవహరిస్తారు. వస్తువులను నేరుగా తయారు చేయకుండా వస్తువుల ఉత్పత్తికి, ప్రజలకు అవసరమైన సేవలు అందించే కార్యకలాపాలు. ఉదా:- బాంకింగ్, విద్య, వైద్యం, రవాణా మొదలగునవి.

VII) అల్ప ఉపాధి, ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగం :

- అందరూ ఏదో ఒక పనిచేస్తున్నట్టు ఉంటుంది కాని ఎవ్వరికీ, తమ పూర్తి సామర్థ్యానికి తగినట్టుగా పని ఉండడంలేదు. పనిలేక నిరుద్యోగిగా ఉంటే అది కనపడుతుంది కానీ, ఇది ఎవరికీ కనపడదు. ఈ రకమైన ఉపాధిని 'అల్ప ఉపాధి' అంటారు.
- వ్యవసాయ రంగంలో అవసరమైన దానికంటే ఎక్కువమంది పనిచేస్తున్నారు. దీనినే 'ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగం' అంటారు.

VIII) అవ్యవస్థీకృత రంగంలోని కార్మికులకు రక్షణ కావలసిన అంశాలు :

- అవ్యవస్థీకృత రంగంలోని కార్మికులకు ఈ క్రింది అంశాలలో రక్షణ కావాలి. అవి కూలీ, భద్రత, వైద్యం(ఆరోగ్యం)

IX) స్థూల దేశీయోత్పత్తిని అంచనావేయటంలో దృష్టిలో ఉంచుకోవలసిన అంశాలు :

- ప్రాథమిక, ద్వితీయ, తృతీయ రంగాలలో ఉత్పత్తి అయిన మొత్తం అంతిమ వస్తు సేవల మార్కెట్ విలువను అంచనావేయాలి.
- మాధ్యమిక వస్తువుల విలువను పరిగణనలోకి తీసుకోకూడదు. అంతిమ వస్తు విలువలో వీటి విలువ ఇమిడిఉంటుంది.
- ద్రవ్య పరమైన లావాదేవీలు లేని గృహ సంబంధమైన పనులను పరిగణనలోకి తీసుకోకూడదు.
- ఒక ఆర్థిక సంవత్సరానికి మాత్రమే అంచనావేయాలి.

X) స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో వస్తున్న మార్పులు :

గ్రాఫ్ 4 : తూర్పు రంగంలో స్థూల దేశీయోత్పత్తి (GDP) లాటా

స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరువాత జరిగిన 40 (1973-74 నుండి 2015-2016) సంవత్సరాల కాలంలో స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో గణనీయమైన మార్పులు వచ్చాయి.

- ప్రారంభంలో వ్యవసాయ రంగం అధిక వాటాను కల్గి ఉన్నప్పటికీ, సాగు పద్ధతులు మారుతూ వ్యవసాయంవృద్ధి చెందటంతో , అవసరమైన ఆహారాన్ని కొంతమంది ఉత్పత్తి చేయటంతో, చాలా మంది ఇతర పనులుచేపట్టసాగారు. అందువల్ల ఉత్పత్తి, దృష్ట్యా స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో వ్యవసాయ రంగం వాటా 43% నుండి 19%నకు క్షీణించినది.
- పారిశ్రామిక రంగం వాటా 6% పెరిగినది. పారిశ్రామిక విప్లవం ఫలితంగా కొత్త ఉత్పత్తి విధానాలు రావడంతో కర్మాగారాలు ఏర్పడి, విస్తరించాయి. మొత్తం ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులు, ఉపాధి దృష్ట్యా పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకుంది. కాలక్రమేణ పారిశ్రామికరంగం ప్రధాన రంగం అయ్యింది.

- ప్రస్తుతం పనిచేసే వాళ్ళలో ఎక్కువమంది సేవా రంగంలో ఉపాధి పొందుతున్నారు. ఉత్పాదక కార్యకలాపాలలో ఇప్పుడు అధిక భాగం సేవలు అందించటంలో ఉన్నాయి. అందువల్ల స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో సేవా రంగం వాటా 18% పెరిగినది.

XI) గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఉద్యోగ అవకాశాలను మెరుగుపరచడానికి సూచనలు :

- గ్రామీణ ప్రాంతాలలో పరిశ్రమలు మరియు సేవలను స్థాపించుట ద్వారా నిరుద్యోగాన్ని కొంతవరకు తగ్గించవచ్చు.
- వడ్లు, పిండి లాంటి మిల్లుల ఏర్పాటు, శీతల గిడ్డంగులను నిర్మించుట.
- అటవీ ప్రాంతాలలో తేనె సేకరించు కేంద్రాలను స్థాపించుట.
- కూరగాయలను మరియు మిరప కాయలు, కందులు మరియు, పండ్లు వంటి వాటిని శుభ్రపరచి, భద్రపరిచే పరిశ్రమలను స్థాపించుట.

XII) చిన్న రైతులు ఎదుర్కొనే సమస్యలు :

- నీటి సరఫరా కొరకు అవసరమైన పంపుసెట్లు కొనుగోలు చేయలేక పోవుట.
- తగినంత విద్యుత్ సరఫరా ఉండకపోవుట .
- విత్తనాలు, ఎరువులు, వ్యవసాయ పనిముట్లు లభించకపోవుట.
- బాంకులనుండి ఋణాలు సకాలంలో లభించకపోవడం.
- పండిన పంటకు కనీస మద్దతు ధర లేకపోవడం.

XIII) సేవారంగం ప్రాముఖ్యత :

- సేవారంగం ప్రాథమిక, ద్వితీయ రంగాలకన్నా భిన్నమైనది.
- ఈ రంగం ప్రాథమిక మరియు ద్వితీయ రంగాల్లో అభివృద్ధికి సహాయపడుతుంది.
- వస్తువులను నేరుగా తయారుచేయకుండా వస్తువు ఉత్పత్తికి మరియు ప్రజలకు అవసరమైన సేవలు అందించే రంగమే సేవా రంగం.
- ఉదా:- ప్రాథమిక, ద్వితీయ రంగాల్లో తయారుచేయబడిన వస్తువులు (ట్రక్కులు/రైళ్ళ ద్వారా రవాణా చేయబడి టోకు/చిల్లర వర్తకులకు అమ్మబడతాయి.
- అదే విధంగా ఈ వస్తువులను గోదాములలో నిల్వ చేయవలసిన అవసరం కూడా ఉంది. గోదాములు కూడా సేవా రంగంలోకి వస్తాయి.
- ఉత్పత్తి మరియు వాణిజ్యాలకు సహాయం చేయడానికి మనకు సమాచారం మరియు బాంకింగ్ సేవలు అవసరం.
- ఈ విధంగా సేవా రంగ కార్యకలాపాలు వస్తూఉత్పత్తి కన్నా సేవలలోనే ఎక్కువగా కనిపిస్తాయి.

XIV) వ్యవస్థీకృత, అవ్యవస్థీకృత రంగాల మధ్య బేధాలు :

- వ్యవస్థీకృత రంగం : ప్రభుత్వ విధి విధానాలను అనుసరిస్తూ రిజిస్టర్ చేయబడినటువంటి ఉద్యోగులు మరియు అధికారులు కలసిఉన్న సంస్థలన్నింటినీ కలిపి వ్యవస్థీకృత రంగం అంటారు.
- అవ్యవస్థీకృత రంగం : ప్రభుత్వ నియంత్రణలో లేకుండా నియమ, నిబంధనలు అనుసరించకుండా అక్కడక్కడా ఉండే చిన్నచిన్న సంస్థలను అవ్యవస్థీకృత రంగం అంటారు.

వ్యవస్థీకృత, అవ్యవస్థీకృత రంగాల మధ్య బేధాలు క్రింది విధంగా ఉంటాయి.

వ్యవస్థీకృత రంగం	అవ్యవస్థీకృత రంగం
<ul style="list-style-type: none"> • ఇందులో క్రమబద్ధమైన ప్రక్రియలు, విధానాలుంటాయి 	<ul style="list-style-type: none"> • ప్రభుత్వ నియంత్రణలో లేకుండా అక్కడక్కడా చిన్న చిన్న సంస్థలుంటాయి.
<ul style="list-style-type: none"> • ఉద్యోగ భద్రత ఉంటుంది. 	<ul style="list-style-type: none"> • నియమ, నిబంధనలుంటాయి కాని అనుసరించరు. ఉద్యోగ భద్రత ఉండదు.
<ul style="list-style-type: none"> • నిర్ధారిత పనిగంటలుంటాయి. అదనపు పనికి అదనపు వేతనం చెల్లించాల్సి ఉంటుంది. 	<ul style="list-style-type: none"> • ఉద్యోగులకు జీతం తక్కువ. ఉద్యోగాలు క్రమబద్ధమైనవిగా ఉండవు.
<ul style="list-style-type: none"> • జీతంతో కూడిన సెలవు, భవిష్యనిధి, వైద్య ప్రయోజనాలు ఉంటాయి. 	<ul style="list-style-type: none"> • ఎక్కువ పనికి ఎక్కువ వేతనం, ఆర్జిత సెలవు, అనారోగ్యమప్పుడు సెలవులు ఉండవు.
<ul style="list-style-type: none"> • పింఛన్ సౌకర్యం ఉంటుంది. 	<ul style="list-style-type: none"> • పింఛన్ సౌకర్యం ఉండదు. పని తక్కువగా ఉండే సమయంలో కొంతమందిని పని మానిపించవచ్చు.
<ul style="list-style-type: none"> • ప్రభుత్వం, కంపెనీలు, పెద్ద సంస్థలలో పనిచేసేవారు ఈ రంగంలోకి వస్తారు. 	<ul style="list-style-type: none"> • ఇది మారుతున్న మార్కెట్, ఉపాధి కల్పిస్తున్న వాళ్ళ మానసిక స్థాయిపై చాలా ఆధారపడి ఉంటుంది.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. తోటమాలి ఈ రంగం క్రిందకు వస్తాడు. ()
 A) ప్రాథమిక రంగం B) ద్వితీయ రంగం C) సేవారంగం D) పారిశ్రామిక రంగం
2. స్థూల దేశీయోత్పత్తి ని లెక్కించుటలో అంతిమ వస్తు సేవల విలువల మొత్తాన్ని మాత్రమే లెక్కిస్తారు. ఎందుకనగా ()
 A) రెండుసార్లు లెక్కించుటను తొలగించుటకు
 B) ద్రవ్యోల్బణమును తెలుసుకొనుటకు
 C) పన్నులను తొలగించుటకు
 D) వస్తువుల సంఖ్య ఎక్కువగా వుండుట వలన

3. క్రింది వానిలో సేవా కార్యకలాపం కానిది ()
 A) బాంకింగ్ B) సమాచారం C) పంటకోత D) రవాణా
4. క్రింది వానిలో మాధ్యమిక వస్తువు ()
 A) కారు B) పిండి C) టెలివిజన్ D) పుస్తకము
5. 90% కంటే ఎక్కువ పట్టణ శ్రామికులు ఈ రంగంలో ఉపాధిని కలిగి ఉన్నారు ()
 A) వ్యవసాయం B) పరిశ్రమల
 C) వ్యవసాయం & సేవలు D) పరిశ్రమలు & సేవలు
6. అల్ప ఉపాధి అనగా ()
 A) వ్యవసాయంలో అవసరమైన దానికంటే ఎక్కువ మంది పనిచేయుట
 B) వ్యవసాయంలో అవసరమైన దానికంటే తక్కువ మంది పనిచేయుట
 C) అందరికీ పూర్తి సామర్థ్యం మేరకు పని దొరుకుట
 D) అందరు పనిచేస్తున్నట్లు ఉంటుంది కాని పూర్తి సామర్థ్యం మేరకు పని దొరకకపోవడం
7. వ్యవస్థీకృత, అవ్యవస్థీకృత రంగాల విభజన దీని ఆధారంగా జరుగుతుంది. ()
 A) ఉపాధి పరిస్థితులు
 B) సంస్థ యాజమాన్యం
 C) కార్మికుల స్వభావం
 D) ఆర్థిక కార్యకలాపాల స్వభావం
8. క్రిందివానిలో అవ్యవస్థీకృత రంగానికి చెందినవారు ()
 A) ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు B) బాంకు ఉద్యోగులు
 C) స్వయం ఉపాధి పొందుతున్న వారు D) రైల్వే ఉద్యోగులు
9. క్రిందివానిలో వ్యవస్థీకృత రంగానికి చెందనిది ()
 A) ఉద్యోగ భద్రత B) నిర్ధారిత పనివేళలు
 C) వేతనంతో కూడిన సెలవు D) శ్రమ దోపిడి
10. ఆర్థిక సంవత్సరం అనగా ()
 A) ఏప్రిల్ 1 నుండి మార్చి 31 వరకు
 B) జనవరి 1 నుండి డిసెంబర్ 31 వరకు
 C) మార్చి 1 నుండి ఏప్రిల్ 30 వరకు
 D) జూన్ 12 నుండి ఏప్రిల్ 23 వరకు

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. మాధ్యమిక వస్తువులు అనగా ఏమిటి? ఉదాహరణలు ఇవ్వండి.
2. ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగిత అనగా ఏమిటి?

4 మార్కులు :

3. అవ్యవస్థీకృత రంగంలోని శ్రామికులకు ఏవి విషయాలలో రక్షణ అవసరం? ఉదాహరణలతో వివరించండి.
4. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఉపాధి అవకాశాలను మెరుగుపరచడానికి ఏవైనా నాలుగు సూచనలు ఇవ్వండి.
5. స్థూల దేశీయోత్పత్తి అంటే ఏమిటి? దానిని ఏ విధంగా అంచనా వేస్తారు?
6. వ్యవసాయ రంగం నుండి పారిశ్రామిక, సేవా రంగాలకు ఉపాధి బదిలీ జరుగుటకు కారణాలు వివరించండి.

8 మార్కులు :

7. ఆర్థికవ్యవస్థలోని రంగాలను వర్గీకరించండి.
8. వ్యవస్థీకృత రంగం, అవ్యవస్థీకృత రంగం కంటే ఏ విధంగా భిన్నమైనది?
9. ఒక దేశ ఆర్థికాభివృద్ధిలో సేవారంగం యొక్క ప్రాముఖ్యతను వివరించండి.
10. క్రింద ఇవ్వబడిన పేరాగ్రాఫ్ చదివి, అర్థం చేసుకొని, వ్యాఖ్యానించండి.

షెడ్యూల్డ్ కులాలు, తెగలు, వెనుకబడిన తరగతులకు చెందిన అధిక శాతం కార్మికులు అవ్యవస్థీకృత రంగంలో ఉన్నారు. ఈ వర్గాలకు చెందిన మహిళల పరిస్థితి మరింత దారుణంగా ఉంటుంది. పని సరిగా దొరకకపోవటం, తక్కువ వేతనం ఉండటమే కాకుండా ఈ కార్మికులు సామాజిక వివక్షతకు కూడా లోనౌతారు.

4. భారతదేశ శీతోష్ణస్థితి

I) వాతావరణం :

- ఒక ప్రాంతంలో, ఒక నిర్దిష్ట కాలానికి చెందిన సూర్యరశ్మి, ఉష్ణోగ్రత, వాతావరణ పీడనము, పవనాలు, ఆర్ద్రత, మేఘాలు, అవపాతం వంటి అంశాల స్థితిని వాతావరణం (weather) అంటారు.
- ఈ వాతావరణ పరిస్థితులు తక్కువ కాలంలో కూడా చాలా తరుచుగా మారుతుంటాయి.

II) శీతోష్ణస్థితి :

- ఒక విశాల ప్రాంతంలో 30 లేక అంతకన్నా ఎక్కువ సంవత్సరాలపాటు ఒకే మాదిరి కనిపించేలా ఉన్న వాతావరణ పరిస్థితులను 'శీతోష్ణస్థితి' (climate) అంటారు.
- ఒక సంవత్సరానికి, ఇంకొక సంవత్సరానికి మధ్య వాతావరణంలో మార్పులు చోటుచేసుకున్నా, మొత్తం మీద శీతోష్ణస్థితిలో ఏర్పడే సాధారణ క్రమం మారదు.

III) 'క్లైమోగ్రాఫ్'లు లేదా క్లైమాటో గ్రాఫ్లు :

- ఒక ప్రదేశం యొక్క వాతావరణం, శీతోష్ణస్థితి అంశాల క్రమాన్ని 'క్లైమోగ్రాఫ్'లు లేదా క్లైమాటో గ్రాఫ్ల ద్వారా చూపించవచ్చు.
- ఒక ప్రదేశం యొక్క నెలవారీ సగటు అత్యధిక ఉష్ణోగ్రతలు, అత్యల్ప ఉష్ణోగ్రతలు, వర్షపాతాలను క్లైమోగ్రాఫ్లు సూచిస్తాయి.

IV) శీతోష్ణస్థితి, వాతావరణాలను ప్రభావితం చేసే అంశాలు :

శీతోష్ణస్థితిని ప్రభావితం చేసే అంశాలను 'శీతోష్ణస్థితి కారకాలు' అంటారు. అవి :

1. అక్షాంశం లేదా భూమధ్యరేఖ నుంచి దూరం
2. భూమికి, నీటికిగల సంబంధం
3. భౌగోళిక స్వరూపం
4. వాతావరణంలో ఉపరితల గాలి ప్రభావం

V) సూర్యపుటము :

- భూమి ఉపరితలంపైన ఉష్ణోగ్రత ఆ ప్రాంతంలో సూర్య కిరాణాల నుంచి వచ్చే వేడి.

VI) వ్యాపార పవనాలు (Trade winds) :

- ఉత్తరార్ధ గోళంలో ఉప ఆయన రేఖా అధిక పీడనంవల్ల శాశ్వత పవనాలు ఏర్పడతాయి.
- ఇవి భూమధ్యరేఖ వద్ద ఉండే అల్పపీడన ప్రాంతంవైపు పశ్చిమంగా పయనిస్తాయి.
- 'ట్రేడ్' అన్న జర్మన్ పదానికి 'ట్రాక్' అని అర్థం.
- అంటే ఒకే దిశలో స్థిరంగా పయనించే గాలులని అర్థం.
- భారతదేశం శుష్క ఈశాన్యపవనాల మేఖలలో ఉంది.

VII) జెట్ ప్రవాహాలు :

- ఉపరితల వాయు ప్రవాహాలను జెట్ ప్రవాహాలు అంటారు.
- ఇవి నేల నుంచి 12,000 మీటర్ల ఎత్తులో సన్నటి మేఖలలో వేగంగా ప్రవహించే గాలులు.
- ఈ గాలుల వేగం గంటకి వేసవిలో 110 కిలోమీటర్లు, శీతాకాలంలో 184 కిలోమీటర్ల మధ్య ఉంటుంది.
- 25° ఉత్తర అక్షాంశం వద్ద తూర్పు జెట్ ప్రవాహం ఏర్పడుతుంది.
- జెట్ ప్రవాహం వల్ల చుట్టూ ఉన్న ఉష్ణోగ్రత చల్లబడుతుంది.
- తూర్పు జెట్ స్ట్రీం యొక్క చల్లబరిచే ప్రక్రియవల్ల అక్కడ ఉన్న మేఘాలు వర్షిస్తాయి.

VIII) శీతాకాలం :

- భారతదేశ భూభాగంపై ఉష్ణోగ్రతలు నవంబరు మధ్య నుంచి గణనీయంగా తగ్గుతాయి. ఈ చలికాలం ఫిబ్రవరి మధ్య వరకు కొనసాగుతుంది.
- జనవరి నెల సాధారణంగా అత్యంత చలిగా ఉంటుంది.

IX) పశ్చిమ విక్షోభాలు :

- మధ్యధరా సముద్రం నుంచి వచ్చే తుఫాను వాయుగుండాలు.
- శీతాకాలంలో ఉత్తర భారతదేశంలో ఓ మోస్తరు వర్షపాతానికి కారణమౌతాయి. రబీ కాలంలో సాగుచేసే గోధుమ పంటకు ఈ వర్షం ఎంతో ఉపయోగకరంగా ఉంటుంది.

X) వేసవికాలం :

- ఉత్తర భారతదేశ మైదానాలలో గరిష్ట ఉష్ణోగ్రతలు ఏప్రిల్ నుండి క్రమేపి 37° C దాటుతాయి.
- మే నెల మధ్య నాటికి భారతదేశంలోని అనేక ప్రాంతాలలో, ప్రత్యేకించి వాయువ్య మైదానంలోనూ, మధ్య భారతంలోనూ పగటి ఉష్ణోగ్రతలు 41° C ల నుండి 42° C లు నమోదవుతాయి.

XI) 'లూ' పవనాలు (Loo winds) :

- ఉత్తరాది మైదానాలలో పొడిగా, వేడిగా ఉండే స్థానిక పవనాలు.

XII) 'మామిడి జల్లులు' :

- వేసవి ముగిసే సమయంలో దక్కన్ పీఠభూమిలో 'తొలకరి జల్లులు' పడతాయి.
- భారతదేశ ద్వీపకల్ప ప్రాంతంలో మామిడి, ఇతర పండ్లు త్వరగా పండటానికి ఈ వానలు దోహదపడతాయి.
- వీటిని తెలంగాణ మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ లలో స్థానికంగా 'మామిడి జల్లులు' అని అంటారు.

XIII) ఋతుపవనాల ప్రవేశం :

- ఉష్ణ మండల ప్రాంతంలో సుమారుగా 20° ఉ. - 20° ద. అక్షాంశాల మధ్య ఋతుపవనాలు ఏర్పడతాయి.
- ఆగ్నేయ ఋతుపవనాలు దక్షిణార్ధ గోళంలో హిందూ మహాసముద్రం మీదుగా భూమధ్యరేఖ అల్పపీడన ప్రాంతం వైపు పయనించే సమయంలో నీటి ఆవిరిని తీసుకెళతాయి.

- భూమధ్యరేఖను దాటిన తర్వాత ఈ పవనాలు భారత ఉపఖండం మీద ఏర్పడిన అల్పపీడన ప్రాంతంవైపు పయనిస్తాయి.
- భూమి వేడెక్కడంవల్ల భారత ఉపఖండంలోని భూభాగంమీద, ప్రత్యేకించి మధ్య భారతం, గంగానదీ మైదాన ప్రాంతం మీద అల్పపీడన ప్రాంతం ఏర్పడి ఉంటుంది.
- ఈ పవనాలు నైరుతి ఋతుపవనాలుగా ప్రయాణం మొదలుపెడతాయి. భారత ద్వీపకల్పం ఈ పవనాలను రెండు శాఖలుగా విభజిస్తుంది. అవి అరేబియా సముద్రశాఖ, బంగాళాఖాతం శాఖ.
- ఈ రెండు శాఖలు భారతదేశానికి జూన్ మొదట్లో చేరుకుంటాయి. దీనినే 'ఋతుపవనాల ఆరంభం'గా పేర్కొంటారు.
- భారతదేశంలో అత్యధిక వర్షపాతం నైరుతి ఋతుపవన కాలంలో సంభవిస్తుంది.
- పశ్చిమ తీరం వెంట పశ్చిమ కనుమలవల్ల, ఈశాన్య ప్రాంతంలో ఎత్తైన కొండలవల్ల ఆ ప్రాంతాలలో వర్షపాతం ఎక్కువగా ఉంటుంది.
- అరేబియా సముద్రశాఖకి వర్షాచ్ఛాయా ప్రాంతంలోనూ, బంగాళాఖాతం శాఖకి సమాంతరంగా ఉండడంవల్ల ఈ కాలంలో తమిళనాడులోని కోరమండల్ తీరంలో అంతగా వర్షం కురవదు.

XIV) తిరోగమన ఋతుపవనాలు :

- వేడిమి పెరుగుతున్న నెలల నుండి పొడిగా ఉండే చలి పరిస్థితుల మధ్య అక్టోబరు, నవంబరు నెలలు సంధికాలంగా ఉంటాయి.
- తిరోగమన ఋతుపవనాల సమయంలో ఆకాశం నిర్మలంగా ఉండడమేకాక ఉష్ణోగ్రతలు పెరుగుతుంటాయి.
- నేల ఇంకా తేమగా ఉంటుంది.
- అధిక ఉష్ణోగ్రత, గాలిలో అధిక తేమ కారణంగా వాతావరణం చాలా ఉక్కుపోతగా ఉంటుంది. దీనిని సాధారణంగా "అక్టోబరు వేడిమి" అంటారు.
- ఇంతకు ముందు వాయవ్యభారతంలో ఉండిన అల్పపీడన పరిస్థితులు నవంబరు ఆరంభం నాటికి బంగాళాఖాతంలో ఏర్పడతాయి. అల్పపీడన ప్రాంతం బాగా దక్షిణానికి మారుతుంది.
- ఈ కాలంలో అండమాన్ ప్రాంతంలో తుఫానులు, వాయుగుండలు ఏర్పడతాయి.
- ఈ ఉష్ణప్రాంత తుఫానులు చాలా విధ్వంసకరంగా ఉంటాయి.
- కోరమండల్ ప్రాంతంలో అధిక వర్షం తుఫానులు, వాయుగుండాలవల్ల సంభవిస్తుంది.

XV) మానవ కారణంగా భూగోళం వేడెక్కటం (AGW - Anthropogenic Global Warming) :

- పారిశ్రామిక విప్లవం తరువాత భూమి వేడెక్కటానికి కారణం మానవ చర్యలే.
- కాబట్టి ప్రస్తుతం భూమి వేడెక్కటాన్ని మానవ కారణంగా భూగోళం వేడెక్కటం (AGW - Anthropogenic Global Warming) అంటారు.
- ఇటీవల కాలంలో శాస్త్రజ్ఞులు ఉత్తర అక్షాంశాల వద్దగల గడ్డకట్టిన టండ్రాల కింద (ప్రధానంగా ఉత్తర రష్యా విశాల భూభాగం కింద) పెద్ద మొత్తంలో మిథేన్ వాయువు ఉందని కనుక్కున్నారు.

- భూగోళ ఉష్ణోగ్రతలు పెరుగుతున్నకొద్ద టండ్రాలలో గడ్డకట్టిన మంచు మరింతగా కరుగుతుంది. ఫలితంగా మంచు కింద ఉన్న మిథేన్ వాతావరణంలోకి విడుదల అవుతుంది. దానివలన భూమి మరింత వేడెక్కుతుంది.
- హరిత గృహ వాయువుగా (greenhouse gas) కార్బన్ డై ఆక్సైడ్ కంటే మిథేన్ మరింత శక్తివంతంగా పనిచేస్తుంది.

XVI) శీతోష్ణస్థితి మార్పుపై ప్రపంచ దేశాల మధ్య అంతర ప్రభుత్వ సంఘం : (IPCC - Inter-governmental Panel on Climate Change) :

- హరితగృహ వాయువుల ఉద్గారాలను అన్ని దేశాలలో తగ్గించటానికి ఒప్పందం కుదుర్చుకోవటానికి జరుగుతున్న అంతర్జాతీయ ప్రయత్నాలు ఇంకా ఫలించలేదు.
- ఈ సమస్యను ఎదుర్కోవటానికి శీతోష్ణస్థితి మార్పుపై ప్రపంచ దేశాల మధ్య అంతర ప్రభుత్వ సంఘం ఏర్పడింది.
- మానవ కారణంగా భూగోళం వేడెక్కుటాన్ని తగ్గించటానికి, వాతావరణ మార్పువేగాన్ని తగ్గించటానికి ఒక ఒడంబడిక ఏర్పరుచుకునేలా అన్ని దేశాలతో అనేక సమావేశాలను ఈ సంఘం నిర్వహించింది.
- 2013లో పోలాండ్ లోని వార్సాలో జరిగిన సమావేశం కూడా ఎటువంటి ఒడంబడికను సాధించలేకపోయింది.
- వీటిల్లో ఏది విజయవంతంకాలేదు.

XVII) భారతదేశంపై శీతోష్ణస్థితి ప్రభావం :

- సగటు ఉష్ణోగ్రతలు 2° సెంటిగ్రేడులు పెరగటం చాలా తక్కువ అనిపించవచ్చు. కానీ వచ్చే శతాబ్దం ఆరంభం నాటికి దీని కారణంగా సముద్రమట్టం ఒక మీటరు పెరుగుతుంది.
- మన తీర ప్రాంతాలు చాలా వరకు దీనివల్ల ప్రభావితం అవుతాయి. కోట్లాది మందిని ఇతర ప్రాంతాలకు తరలించాల్సి వస్తుంది.
- వీళ్ళు తమ జీవనోపాధిని కోల్పోతారు.
- హిమాలయాల్లోని హిమానీ నదాలు వేగంగా కరగటంవల్ల చేపల ఆవాసప్రాంతం ప్రభావితమయ్యి మంచినీటి చేపలు పట్టేవాళ్ళ జీవనోపాధులు ప్రభావితమౌతాయి. అసాధారణ వాతావరణం పరిస్థితులు పెరిగే అవకాశం ఉంటుంది.
- వాతావరణ మార్పు అన్నది ప్రపంచస్థాయిలో జరుగుతుంది.
- కాబట్టి దానివల్ల మనమందరం ప్రభావితమౌతాం.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. భారతదేశాన్ని ఈ రేఖ ఇంచుమించు రెండు సమభాగాలుగా చేస్తుంది. ()
 A) భూమధ్యరేఖ B) కర్మాటకరేఖ
 C) మకరరేఖ D) ఏదీకాదు
2. మధ్యధరా సముద్రం నుంచి వచ్చే తుఫాను వాయుగుండాల. ()
 A) పశ్చిమ విక్షోభాలు B) జెట్ ప్రవాహాలు
 C) తొలకరి జల్లులు D) అక్షోభరు వేడిమి

3. భారతదేశంలో అత్యంత చల్లగా ఉండే నెల ()
A) డిసెంబరు B) జనవరి C) ఫిబ్రవరి D) మార్చి
4. తూర్పు జెట్ ప్రవాహం ఏర్పడే అక్షాంశం _____ ()
A) 25° ఉ, అక్షాంశం B) 35° ఉ, అక్షాంశం
C) 45° ఉ, అక్షాంశం D) 55° ఉ, అక్షాంశం
5. సాధారణంగా గోధమ పంట సాగుచేసే పంటకాలం ()
A) ఖరీఫ్ B) రబీ C) జయాద్ D) పైవేవి కావు
6. ఉత్తరాది మైదానాలలో పొడిగా, వేడిగా ఉండే స్థానిక పవనాలు ()
A) లూ పవనాలు B) ఉపరితల గాలి ప్రసరణ
C) చల్లటి పవనాలు D) పీడన పవనాలు
7. హరిత గృహ వాయువుగా కార్బన్ డై ఆక్సైడ్ కంటే మరింత శక్తివంతంగా పనిచేసే వాయువు. ()
A) నత్రజని B) హీలియం C) మిథేన్ D) ఆక్సిజన్
8. తొలకరి జల్లుల వల్ల ఈ పండ్లు త్వరగా పండుతాయి. ()
A) అరటి B) ఆపిల్ C) నిమ్మ D) మామిడి
9. భారతదేశంలో అత్యధిక వర్షపాతం _____ కాలంలో సంభవిస్తుంది. ()
A) నైరుతి ఋతుపవనాలు B) ఆగ్నేయ ఋతుపవనాలు
C) వాయవ్య ఋతుపవనాలు D) ఈశాన్య ఋతుపవనాలు
10. ఈశాన్య ఋతుపవనాల వల్ల అత్యధిక వర్షం పొందే రాష్ట్రం. ()
A) తెలంగాణ B) తమిళనాడు C) కేరళ D) కర్ణాటక

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. క్లెమోగ్రాఫ్లు అనగానేమి?
2. అడవుల ప్రాముఖ్యంపై రెండు నినాదాలు రాయండి.

4 మార్కులు :

3. జెట్ ప్రవాహాలు అనగానేమిటి?
4. భూగోళం వేడెక్కడం తగ్గించటానికి కొన్ని సూచనలు ఇవ్వండి.

8 మార్కులు :

5. శీతోష్ణస్థితి, వాతావరణాలను ప్రభావితం చేసే అంశాలను వివరించండి.
6. మానవుల కార్యకలాపాలు భూగోళం వేడెక్కటానికి ఏవిధంగా దోహదం చేస్తున్నాయి. వివరించండి.

5. భారతదేశ నదులు - నీటి వనరులు

భారతదేశంలో నదీ వ్యవస్థలు ఏర్పడిన విధానం :

I) భారతదేశ నదీ జలవ్యవస్థ మూడు భౌతిక అంశాలకు అనుగుణంగా ఏర్పడింది.

- హిమాలయాలు
- ద్వీపకల్ప పీఠభూమి
- సింధూ - గంగా మైదానం

II) భారతదేశ నదీ వ్యవస్థ పుట్టుక ఆధారంగా రెండు రకాలు :

- హిమాలయ నదులు
- ద్వీపకల్ప నదులు

III) హిమాలయ నదులు లక్షణాలు :

- ఇందులో ముఖ్యమైన నదులు సింధు, గంగ, బ్రహ్మపుత్ర.
- దాదాపు ఒకే ప్రాంతంలో పుడుతున్నాయి.
- మొదట ప్రధాన అక్షానికి సమాంతరంగా ప్రవహిస్తాయి.
- 'V' ఆకారపు లోయలను ఏర్పరుస్తున్నాయి.
- హిమాలయ నదులు జీవనదులు.

IV) సింధునదీ వ్యవస్థ :

- మానస సరోవరం దగ్గర కైలాస పర్వతాలలో మొదలవుతుంది.
- భారత్ లో జమ్ముకాశ్మీర్ లో ప్రవేశిస్తుంది.
- సింధు నదికి జీలం, చీనాబ్, రావి, బియాస్, సట్లెజ్ లు ఉపనదులు.
- జమ్ము & కాశ్మీర్, పంజాబ్, హిమాచల్ ప్రదేశ్ ల గుండా ప్రవహిస్తుంది.

V) గంగానదీ వ్యవస్థ :

- రెండు నదులు భగీరథి మరియు అలకనంద కలయికతో ఏర్పడుతుంది.
- దేవ ప్రయాగ వద్ద గంగానది మారుతుంది.
- హరిద్వార్ వద్ద పర్వతాలను వదిలి, మైదానాలలోకి ప్రవేశిస్తుంది.
- గంగానది ఉపనదులలో కొన్ని హిమాలయాల్లో మరికొన్ని ద్వీపకల్ప పీఠభూమిలో పుడతాయి.

VI) బ్రహ్మపుత్ర నదీ వ్యవస్థ :

- ఈ నది మానస సరోవరం దగ్గర కైలాస పర్వతాలలో పుడుతుంది.
- దీనిని టిబెట్లో సాంగ్పో అని, భారత్ లోకి వచ్చాక సియాంగ్ అని, దిహాంగ్ అనీ అంటారు.
- అస్సాంలో లోయకి వచ్చినప్పుడు దిబంగ్, లోహిత్ అనే ఉపనదులు కలుస్తాయి.
- ఇక్కడి నుండి దీనిని బ్రహ్మపుత్రగా పిలుస్తారు.

VII) ద్వీపకల్ప నదులు :

- పశ్చిమ కనుమలు జలవిభాజక క్షేత్రంగా కలవు.
- ద్వీపకల్ప నదులలో చాలా నదులు పడమర నుండి తూర్పు వైపుకి ప్రవహిస్తాయి.
- సర్పదా, తపతి నదులు మాత్రం పడమరవైపు ప్రవహిస్తాయి.
- ద్వీపకల్ప నదులలో ముఖ్యమైనవి దామోదర్, మహానది, గోదావరి, కృష్ణ, పెన్న, కావేరి.
- ద్వీపకల్ప నదుల ప్రవాహ మార్గం మారదు, వక్రతలు ఉండవు.
- ఈ నదులలో సంవత్సరమంతా నీళ్లు ఉండవు.
- ఈ నదులలో గోదావరి పెద్ద నది.
- గోదావరి నది మహారాష్ట్రలోని నాసిక్ వద్ద త్రయంబకంలో పుట్టి, బంగాళాఖాతంలో కలుస్తుంది.

నీటి వినియోగం :

నీటి వినియోగం రెండు రకాలు :

- ఉపరితల ప్రవాహాలు మరియు భూగర్భ ప్రవాహాలు.

VIII) నీటిని ప్రధానంగా

- వ్యవసాయం చేయడానికి
- గృహ అవసరాలకు, పశువుల కొరకు
- పారిశ్రామిక అవసరాల కోసం ఉపయోగిస్తారు.

IX) నీటి నిల్వలు

- ఒక ప్రాంతంలోపలికి వచ్చే నీరు మరియు ఆ ప్రాంతం నుండి బయటికి ప్రవహించే నీటికి మధ్య వ్యత్యాసమే “నిల్వలు”గా చెప్పవచ్చు.
- అయితే ఆ ప్రాంతంలోకి వచ్చే నీరు, బయటకు వెళ్ళే నీటికి కంటే ఎక్కువగా ఉంటే ఆ ప్రాంతంలో నీటి నిల్వ బాగుంటుంది.

X) తుంగభద్ర ప్రాంతంలో నీటి వినియోగం :

- ఈ నది నీటిని కర్ణాటక, తెలంగాణ మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ లు పంచుకుంటున్నాయి.
- ఈ నదీ పరివాహక ప్రాంతం మొత్తం 71,417 చ.కి.మీ.
- ఇందులో 57,671 చ.కి.మీ కర్ణాటకలోనే ఉంది.

XI) తుంగభద్రానదీ పరివాహక ప్రాంతాన్ని

- రెండుగా విభజించారు.
 - కర్ణాటకలోని ఎగువ, మధ్య పరివాహక ప్రాంతాలు.
 - తెలంగాణ, ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని దిగువ పరివాహక ప్రాంతం.

XII) తుంగభద్రా నదీ పరివాహక ప్రాంతం - నీటి లభ్యతలు వ్యత్యాసాలు

ఈ నదీ పరివాహక ప్రాంతంలోని రెండు ప్రాంతాలలో

- వ్యవసాయ భూమి ఎక్కువ.
- బీడు, బంజరు, పచ్చిక భూములు, అడవులు, వృక్షజాలం ఉన్నాయి.
- చెరువులు కూడా కలవు.

తెలంగాణ, ఆంధ్రలలో...

- వర్షపాతం తక్కువ - కరువు పరిస్థితులు ఎక్కువ.
- కొన్ని ప్రాంతాలు వర్షపాతం మీద.
- కొన్ని ప్రాంతాలు బోరు బావుల మీద ఆధారపడుతున్నాయి.

XIII) భూగర్భ జలాల పునరుద్ధరింపబడకపోవుటకు :

- ప్రభుత్వ భూములు ఆక్రమించుకోవటం.
- అటవీ విస్తీర్ణం తగ్గటం.
- చెట్లను విస్తృతంగా నరికివేయటం.
- గనుల త్రవ్వడం వంటివి కారణాలు.

XIV) అడవుల క్షీణత వలన :

- భూగర్భజలం పెరగకపోవడం.
- అకస్మాత్తుగా వరదలు రావడం వంటివి జరుగుతున్నాయి.

XV) తుంగభద్ర ఆనకట్ట నీటినిల్వ సామర్థ్యం తగ్గుటకు :

కారణాలు :

- గనుల తవ్వకం, దుమ్ము, నేలకోత, వ్యర్థ పదార్థాలు వంటివి మేట వేయడం.
- ఇనుప ఖనిజ తవ్వకంలో సరైన ప్రామాణికాలు పాటించకపోవడం.
- కుద్రేముఖ్లో ఇనుప ఖనిజం, శాండుర్ మాంగనీసు త్రవ్వకాల వల్ల నేలకోతకు గురవుతుంది.

XVI) తుంగభద్రానదీ పరివాహక ప్రాంతం - కాలుష్యం :

- పట్టణాలు, పారిశ్రామిక ప్రాంతాలు బాగా పెరిగాయి.
- జీవన ప్రమాణాలు పెరిగాయి కానీ పరిశ్రమలవల్ల కాలుష్యం పెరిగింది.
- ఈ ప్రాంతంలో 27 భారీ, 2543 చిన్న పారిశ్రామిక సంస్థలున్నాయి.
- కలుషిత జలాలను నదుల్లోకి వదులుటకు పరిశ్రమలకు అనుమతినివ్వడం.
- 1984లో నదిలోకి వదిలిన కలుషితాలవల్ల పెద్ద ఎత్తున చేపలు చనిపోవడంతో, ప్రజల ఆందోళనతో శుద్ధి జలాలను మాత్రమే వదలాలని చెప్పుట జరిగింది.

XVII) నీటి హేతుబద్ధ, సమ వినియోగం - ఒక ఉదాహరణ

- ఆదర్శ గ్రామం పథకం - హివారే బజారు

ఉనికి : మహారాష్ట్రలోని అహ్మద్ నగర్ జిల్లాలో ఉంది.

లక్ష్యం : గ్రామ పరివాహక, సమగ్రాభివృద్ధి.

చేపట్టిన పనులు : 1) ఉమ్మడి భూములు, వ్యక్తిగత భూముల్లో నేల, నీటి సంరక్షణ పనులు

2) కొండ వాలుల్లో సమతల కందకాలు త్రవ్వడం.

3) చెక్ డ్యాములు, ఊటకుంటలు, రాతి కట్టడాల నిర్మాణం.

గ్రామ ఎంపికకు పెట్టిన షరతులు :

- అందరూ నాలుగు నిషేధాలు పాటించాలి.
 - కృహత్ బంది (చెట్లను నరకడం నిషేధం)
 - చెరాయిబంది (పశువులను మేపుటకు వదులుట నిషేధం)
 - నషాబంది (మత్తు పానీయాల నిషేధం)
 - నస్ బంది (అధిక సంతాన నిషేధం)

వీటితోపాటు ప్రజలు కొంత శ్రమదానం కూడా చెయ్యాలి.

ఫలితాలు :

- వేనవిలో సాగుభూమి పెరుగుట.
- నేలలో తేమశాతం పెరిగి, ఉత్పాదకత పెరిగింది.
- వాణిజ్య పంటలు సాగు.
- నీటి అందుబాటు పెరిగి, రెండవ పంట కూడా సాధ్యం అయింది.
- పనులు పెరిగి, యితర ప్రాంతాలకు వలసవెళ్ళడం తగ్గింది.
- కూలీల పరిస్థితి మెరుగుపడింది.
- పాల ఉత్పత్తి పెరిగింది.
- నీటి లభ్యత ఆధారంగా ప్రణాళికలు తయారీ చేస్తున్నారు.

XVIII) ఉమ్మడి వనరుగా నీళ్ళు :

- రోజు రోజుకీ నీటి అవసరాలు పెరగడంతో వినియోగం పెరిగింది.
- భూగర్భ జలాలకు సంబంధించిన చట్టాలు పాతవి అయిపోయాయి.
- బోరు బావుల ద్వారా పెద్ద ఎత్తున నీటిని తోడడం పెరిగింది.

XIX) భూగర్భ జల చట్టాలు - ప్రస్తుత పరిస్థితులు

- భూమి హక్కుకి - భూగర్భ జలాలపై హక్కుకి సంబంధం కలపడం దీనిలోని లోపం.
- పాత చట్టాల వలన భూమితోపాటు, దాని కింద నీటిపై కూడా హక్కు ఉంది.
- ఎంత నీటిని తోడుకుంటారు అనేదానిపై నియంత్రణ లేదు.
- ప్రస్తుతం భూగర్భ జలాలే ప్రజలకు ఆధారం.
- ఒక ప్రాంతంలో అధికంగా తోడేస్తే ఇంకో ప్రాంతంలో సమస్య పెరుగుతుంది.
- భూగర్భ జలం ప్రవహించే వనరు కాబట్టి యాజమాన్యం గురించి ఆలోచించకూడదు.
- నీళ్ళు అన్నవి ఉమ్మడి వనరు అని గుర్తించే చట్టాలు, నియమాలు అవసరం.
- పంచాయితీ రాజ్ సంస్థలకు నియంత్రణ బాధ్యత యివ్వాలి.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. కింది వానిలో గంగానది ఉపనది కానిది. ()
 A) గండక్ B) గోగ్రా C) యమున D) కావేరి
2. సాంగ్ పో అని ఏ నదికి పేరు? ()
 A) గంగా B) సింధూ C) బ్రహ్మపుత్ర D) గోదావరి
3. క్రింది వానిలో పడమరవైపు ప్రవహించే నది. ()
 A) గోదావరి B) నర్మద C) కృష్ణా D) దామోదర్
4. క్రింది వానిలో తుంగభద్రానది పరివాహక ప్రాంతం లేని రాష్ట్రం. ()
 A) కేరళ B) కర్ణాటక C) ఆంధ్రప్రదేశ్ D) తెలంగాణ
5. కుద్రేముఖ్ గనులలో లభించే ఖనిజం. ()
 A) ఇనుము B) మాంగనీసు C) బాక్సైటు D) బొగ్గు
6. చెట్లను నరకడం నిషేధం అనగా... ()
 A) నషాబంది B) కృహత్ బంది C) నస్ బంది D) చెరాయిబంది
7. ద్వీపకల్ప నదులకు జలవిభాజక క్షేత్రంగ ఉన్నవి. ()
 A) తూర్పు కనుమలు B) పశ్చిమ కనుమలు
 C) ఆరావళీ పర్వతాలు D) వింద్యా పర్వతాలు
8. త్రయంబకంలో జన్మిస్తున్న నది. ()
 A) గోదావరి నది B) కృష్ణానది C) సింధూనది D) మహానది

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

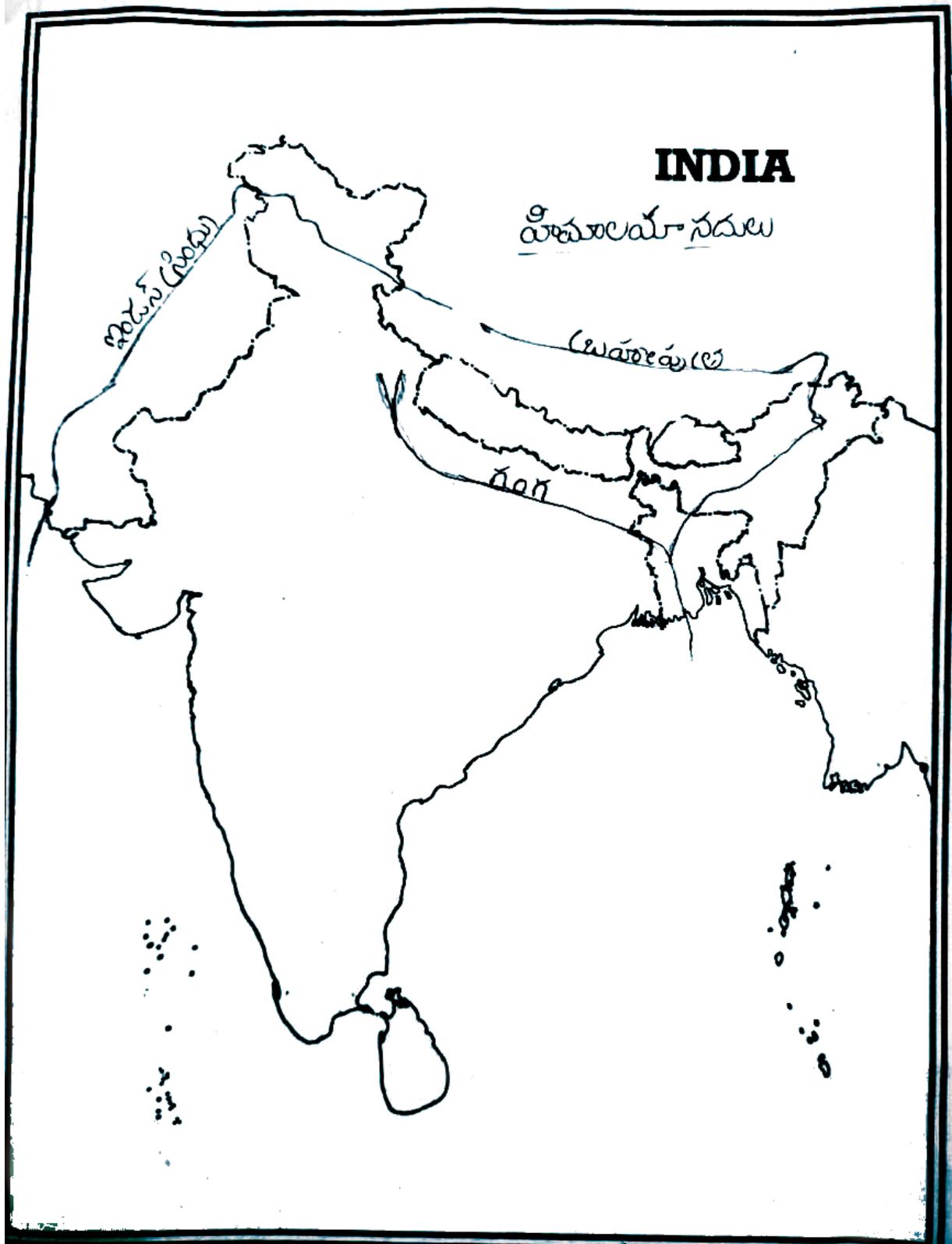
1. భారతదేశ నదీ జల వ్యవస్థ ఎన్ని భౌతిక అంశాలకు అనుగుణంగా ఏర్పడింది? అవి ఏవి?
2. నీటి ప్రవాహాలను ఎన్ని రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు?

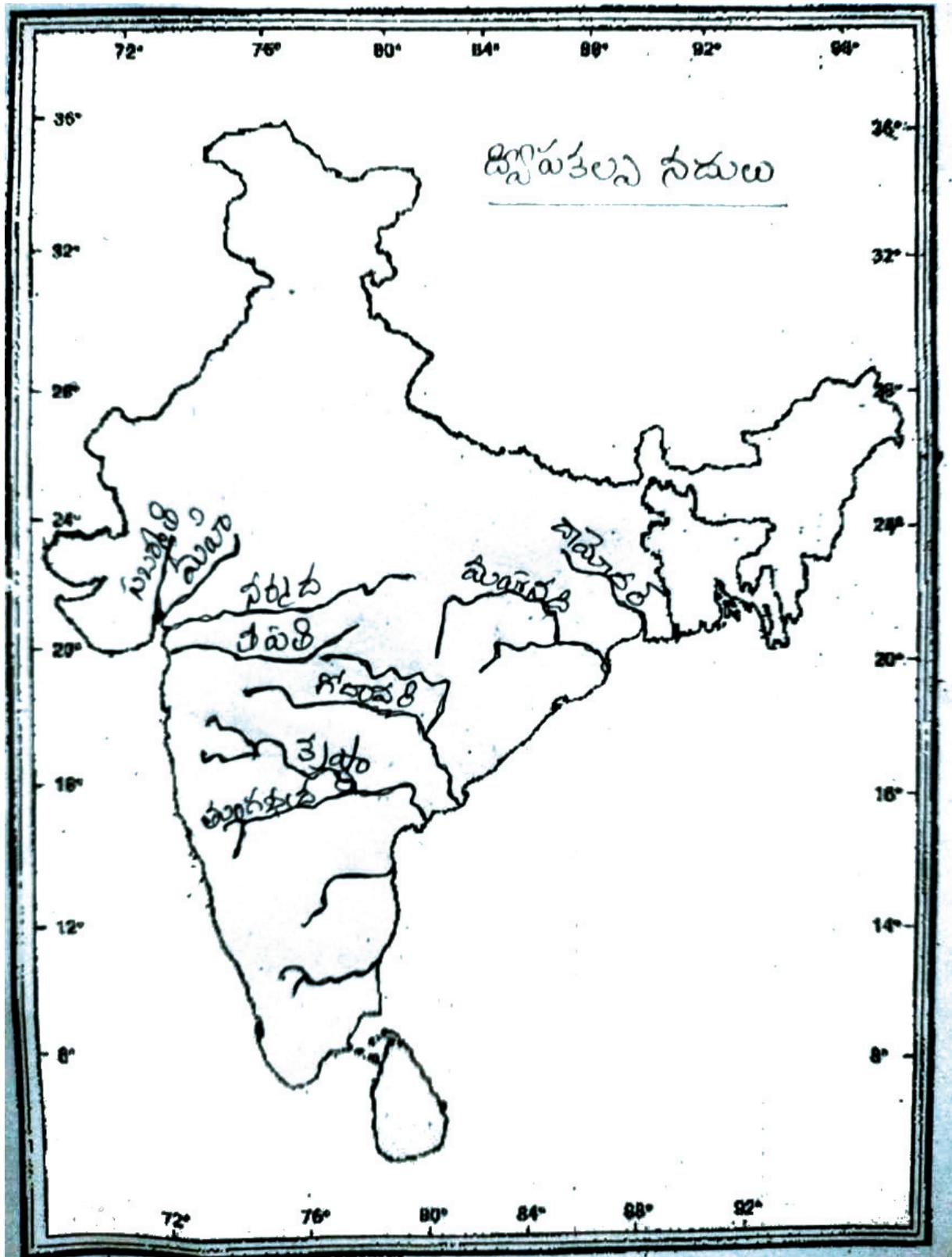
4 మార్కులు :

3. హిమాలయ నదుల గురించి వివరించండి.
4. భూగర్భ జలాలు పునరుద్ధరణకు సూచనలివ్వండి.

8 మార్కులు :

5. “భూగర్భ జలాలకు సంబంధించి ప్రస్తుత చట్టాలు
..... భూగర్భ జలాల నుంచి ఎంత నీటిని తోడుకుంటారన్న దానిపై ఎటువంటి పరిమితి విధించలేదు” పేరాను చదివి వ్యాఖ్యానించండి.
6. రోజు రోజుకి నీటి కాలుష్యం పెరిగిపోతూ ఉండడానికి గల కారణాలు రాసి, తగ్గించుటకు తగిన పరిష్కారాలను చూపండి.

10. ఆహార భద్రత

I) కరువులు :

- ఆహార ధాన్యాల కొరత తీవ్రంగా ఉండే పరిస్థితులను కరువులు అంటారు.
- ఆహార ధాన్యాల కొరత పెద్ద మొత్తంలో ఆకలి చావులకు కారణము.
- బెంగాల్ లో 1943-45లో వచ్చిన కరువులవల్ల సుమారు 30-50 లక్షల మంది ప్రజలు చనిపోయారు.

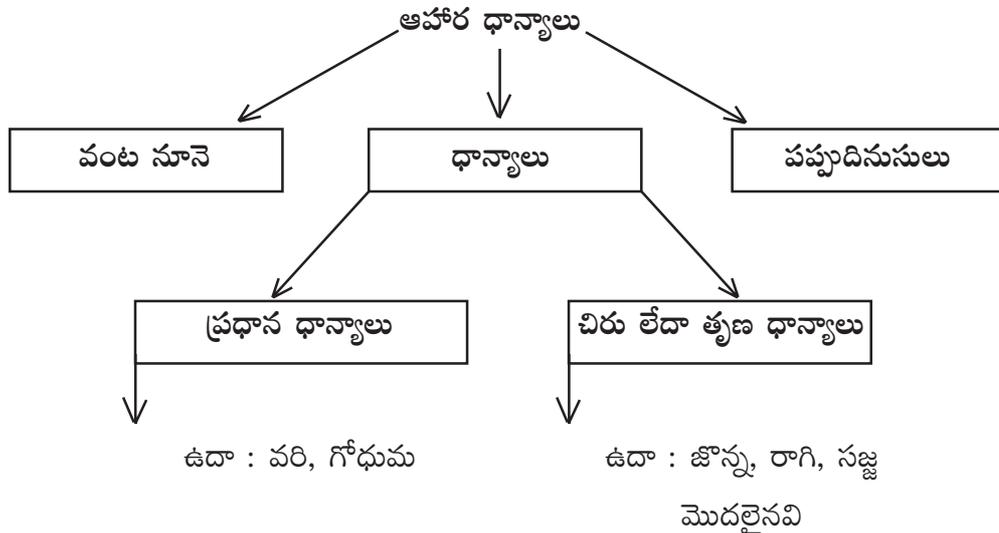
II) దేశానికి ఆహార భద్రత కల్పించే అంశాలు :

- ఆహారధాన్యాల ఉత్పత్తి.
- ఆహారధాన్యాల లభ్యత.
- ఆహారధాన్యాల అందుబాటు.
- ఆహార భద్రతకు సరిపోయేటంత ఆహారధాన్యాలను ఉత్పత్తి చేయడం ముఖ్యమైన అవసరం.
- దీని అర్థం అధిక మొత్తంలో ఆహార పదార్థాలను రైతులు పండించగల పరిస్థితులను భారతదేశ ప్రభుత్వం కల్పించటం.
- పంటల దిగుబడిని పెంచటానికి వ్యవసాయదారులు అవసరమైన ఉత్పాదకాలను సక్రమంగా వినియోగించుకోవాలి.
- వర్షాభావ పంట రకాలను స్థానిక పరిస్థితులకు అనుగుణంగా విత్తటం, వర్షపు నీటిని నిల్వచేయటం, పంటమార్పిడి వంటి పద్ధతుల ద్వారా దిగుబడులు పెంచాలి.

III) ఆహార ధాన్యాల లభ్యత :

- దేశం మొత్తానికి సరిపడా ఆహార ధాన్యాలను పండించడం అనేది మొదటి మెట్టు.
- సంవత్సరానికి లభ్యతలో ఉన్న ఆహార ధాన్యాలు = సంవత్సరంలో ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తి + నికర దిగుమతులు - ప్రభుత్వ నిల్వలలో తేడా.
- పంట మార్పిడి పద్ధతులను అనుసరించడం ద్వారా ఆహార ధాన్యాల దిగుబడిని పెంచవచ్చు.

IV) ఆహార ధాన్యాలు అంటే ఏమిటి?

- తృణ ధాన్యాలకు మరొక పేరు పోషక ధాన్యాలు.
- తృణ ధాన్యాలలో పోషకాలు ఎక్కువ. ఇవి ఒక రకంగా పరిపూర్ణమైన ఆహారం.

V) ఇతర ఆహార పదార్థాల లభ్యత :

- వినియోగదారులు రకరకాల ఆహార పదార్థాలతో సమతుల ఆహారం తీసుకోవాలి.
- ఆహార ధాన్యాలను పండించే రైతులు తమ ఆదాయాలను పెంచుకోవడానికి వివిధ పంటల సాగును చేపట్టాలి.
- రైతులు కోళ్ళపెంపకం, చేపల పెంపకం, పాడిపరిశ్రమ వంటి అనుబంధ పనులను చేపట్టి కొత్త అవకాశాలను అందిపుచ్చుకోవచ్చు.
- భారతదేశంలో సగటున ప్రతి వ్యక్తి రోజుకి 300 గ్రామాల కూరగాయలు, 100 గ్రాముల పళ్ళు తీసుకోవాలని పోషకాహార నిపుణులు చేపుతున్నారు. అయితే లభ్యత వరసగా 180 గ్రాములు, 58 గ్రాములు మాత్రమే ఉంది.
- వ్యవసాయ వైవిధ్యీకరణ ఆహారధాన్యాల ఉత్పత్తిని ప్రభావితం చేస్తుంది.

VI) ఆహార అందుబాటు :

- ఆహార భద్రతలో ముఖ్యమైన అంశం ఆహార అందుబాటు.
- ఆహార ధాన్యాలు, ఇతర పదార్థాలు ఉత్పత్తి చేసినంత మాత్రాన సరిపోదు. ప్రతి ఒక్కరు వాటిని కొని, వినియోగించే స్థితిలో ఉండాలి.
- రోజుకు పట్టణ ప్రాంతాల్లో 2100 కాలరీలు, గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో 2400 కాలరీలు శక్తిని ఇచ్చే ఆహారం తీసుకోవాలి.
- భారతదేశ గ్రామీణ ప్రాంతంలో 80% ప్రజలు కాలరీల దృష్ట్యా తినవలసిన దానికంటే తక్కువ ఆహారం తింటున్నారు.
- తక్కువ కాలరీల వినియోగానికి ముఖ్యమైన కారణం ప్రజల కొనుగోలు శక్తి తక్కువగా ఉండటం.

VII) ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ :

- భారతదేశంలో ఆహార ధాన్యాలు అందుబాటులో ఉండటానికి ప్రజలకు చౌకధరల దుకాణాలు ఎంతో ముఖ్యమైనవి.
- 2009-10 సర్వే ప్రకారం భారతదేశ దక్షిణాది రాష్ట్రంలో ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ బాగుందని అధ్యయనాలు వెల్లడి చేస్తున్నాయి.
- అంత్యోదయ కార్డు ఉన్న వాళ్ళకు ప్రతి కుటుంబానికి, నెలకు 35 కిలోల ఆహార ధాన్యాలు అందుతున్నాయి.

VIII) బఫర్ నిల్వలు :

- భారత ప్రభుత్వం భారత ఆహార సంస్థ (FCI) ద్వారా నిల్వచేసే ఆహార ధాన్యాలను బఫర్ నిల్వలు అంటారు.
- అదనపు ఉత్పత్తి ఉన్న రాష్ట్రాలలో రైతుల నుంచి వడ్లు, గోధుమలను 'FCI' కొనుగోలు చేస్తుంది.

- వీటికి ముందుగా ప్రకటించిన ధరల ప్రకారం రైతులకు చెల్లిస్తారు. ఈ ధరను కనీస మద్దతుధర 'MSP' అంటారు.
- ప్రతి సంవత్సరానికి ప్రభుత్వ సంస్థ కనీస మద్దతుధరను ప్రకటిస్తుంది.

IX) జాతీయ ఆహార భద్రత చట్టం 2013 :

- 2013 జాతీయ ఆహార భద్రత చట్టం ప్రజలకు ఉన్న ఆహారాన్నిపొందే హక్కుకు చట్టబద్ధతనిచ్చింది.
- భారతదేశంలోని మూడింట రెండు వంతుల జనాభాకు ఇది వర్తిస్తుంది.
- ఈ చట్టం ప్రకారం తక్కువ ఆదాయం ఉన్న కుటుంబాలలోని ప్రతి వ్యక్తికి సబ్సిడీ ధరకు 5 కిలోల ఆహార ధాన్యాలు అందుతాయి.
- కేంద్ర ప్రభుత్వం బియ్యం, గోధుమ, చిరుధాన్యాలను వరసగా 3, 2, 1 రూపాయలకు అందిస్తుంది.
- ఈ చట్టం ప్రకారం గర్భిణీ స్త్రీలకు పాలిచ్చే తల్లులకు, అంగన్వాడికి వచ్చే 1-6 సంవత్సరాల పిల్లలకు, బడికి వచ్చే 6-14 సంవత్సరాల పిల్లలకు మధ్యాహ్న భోజనం పెట్టాలి.

X) పోషకాహార స్థాయి :

- మనం తినే ఆహారాన్ని కింది విధంగా వర్గీకరిస్తారు -
పిండి పదార్థాలు : గోధుమలు, బియ్యం, రాగులు, జొన్నలు, నూనెలు, పంచదార, కొవ్వు పదార్థాలు వంటి వాటి ద్వారా ఇవి శక్తిని అందిస్తాయి.
మాంసకృత్తులు : చిక్కుళ్ళు, పప్పులు, మాంసం, గుడ్లు, బియ్యం, గోధుమలు వంటిది శారీరక ఎదుగుదలకు, కణజాల పునరుద్ధరణకు దోహదం చేస్తాయి.
విటమిన్లు : పళ్ళు, ఆకుకూరలు, మొలకలు, ముడి బియ్యం వంటి వాటి ద్వారా శరీరానికి రక్షణ ఇచ్చి అనేక కీలక వ్యవస్థలు పనిచెయ్యటానికి ఉపయోగపడతాయి.
ఖనిజ లవణాలు : రక్తం ఎర్రబడటానికి ఇనుములాగా అనేక ముఖ్యమైన విధులకు ఇవి తక్కువ మోతాదులో కావాలి. ఇవి ఆకుకూరలు, రాగులు వంటి వాటి ద్వారా అందుతాయి.

XI) జాతీయ పోషకాహార సంస్థ సర్వే :

- భారతదేశంలో పోషకాహార స్థాయి ఆందోళనకరంగా ఉంది అని ఈ సర్వే వెల్లడిస్తుంది.
- దేశంలో పలు రాష్ట్రాలలో సర్వే చేసిన 1-5 సంవత్సరాల వయస్సున్న 7000 మంది పిల్లల్లో 45% మంది తక్కువ బరువు ఉన్నారు.
- మొత్తంగా 45% పిల్లలు తక్కువ బరువు ఉన్నారు. ఇది 3-5 సంవత్సరాల పిల్లలలో చాలా ఎక్కువగా ఉంది.
- తక్కువ బరువు గుజరాత్, మధ్యప్రదేశ్, ఉత్తరప్రదేశ్ వంటి రాష్ట్రాలలో ఇది 50% మించి ఉంది.
- వయోజనులైన స్త్రీ, పురుషులలో పోషకాహార స్థాయిని శరీర బరువు సూచిక 'BMI' తో కొలుస్తారు.

బరువు కిలోలలో

•
$$BMI = \frac{\text{బరువు కిలోలలో}}{\text{మీటర్లలో ఎత్తు వర్గం}}$$

- ఈ సూచికను ఉపయోగించి ఒక వ్యక్తి తక్కువ బరువు, సాధారణ బరువో, ఎక్కువ బరువు ఉన్నాడో తెలుసుకోవచ్చు.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. ఆహారధాన్యాల ఉత్పత్తిని పెంచే ప్రక్రియలో గమనించవలసిన ముఖ్య అంశం. ()
 A) ధర
 B) సహజ వనరులు క్షీణతకు గురికాకుండా చూడడం
 C) ఆహారధాన్యాల తరుగుదల
 D) దిగుమతులు
2. ఆహార పంటల దిగుబడిని పెంచాలి అంటే ఏం చేయాలి? ()
 A) స్థానిక పరిస్థితులకు అనుగుణంగా విత్తనాలను వాడటం
 B) వర్షపు నీటిని నిలువ చేయడం
 C) పంట మార్పిడి పద్ధతులను అవలంబించడం
 D) పై వన్నియు
3. ఈ క్రింది వాటిలో తృణదాన్యం కానిదేది? ()
 A) జొన్న B) గోధుమ C) సజ్జ D) రాగి
4. పోషకాహార నిపుణుల ప్రకారం రోజుకు పట్టణ ప్రాంతంలో _____ కిలో కాలరీలు, గ్రామీణ ప్రాంతాలలో _____ కిలో కాలరీల శక్తిని ఇచ్చే ఆహారం తీసుకోవాలి. ()
 A) 2100, 2400 కిలోకాలరీలు B) 2400, 2100 కిలోకాలరీలు
 C) 2200, 2300 కిలోకాలరీలు D) 2300, 2400 కిలోకాలరీలు
5. భారత దేశంలో ఆహార ధాన్యాలు అందుబాటులో ఉండటానికి ప్రజలకు _____ ఎంతో ముఖ్యమైనవి. ()
 A) కార్పొరేట్ సంస్థలు B) కిరాణి దుకాణాలు
 C) చౌకధరల దుకాణాలు D) పరిశ్రమలు
6. భారత ఆహార సంస్థ (FCI) క్రింది వాటిలో దీనిని చేస్తుంది. ()
 A) ఆహార ధాన్యాలను కొని నిల్వ చేస్తుంది
 B) రైతులకు మద్దతు ధర (MSP) ని ప్రకటిస్తుంది
 C) రైతులకు విత్తనాలను సరఫరా చేస్తుంది
 D) వ్యవసాయానికి నిధులను కేటాయిస్తుంది
7. జాతీయ ఆహార భద్రత కోసం భారత ప్రభుత్వం చేసిన చట్టం. ()
 A) సమాచార హక్కు చట్టం B) విద్యా హక్కు
 C) ఆహార భద్రత హక్కు D) పని హక్కు

8. 2013 జాతీయ ఆహార భద్రత చట్టం ప్రజలకు ఉన్న _____ హక్కుకు ()
చట్టబద్ధతనిచ్చింది.
- A) విద్య B) పని C) ఓటు D) ఆహారం పొందే
9. శరీరానికి రక్షణ ఇచ్చి అనేక కీలక వ్యవస్థలు పనిచెయ్యటానికి _____ ఉపయోగపడతాయి. ()
- A) విటమిన్లు B) ఖనిజ లవణాలు C) మాంసకృత్తులు D) పిండి పదార్థాలు
10. పిల్లల పోషకాహార స్థాయిని పరిశీలించటానికి ఉపయోగపడే కొలతలు. ()
- A) ఎత్తు, బరువు B) శరీర రంగు C) తెలివితేటలు D) మాట్లాడే మాటలు

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. “ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ” అంటే ఏమిటి?

4 మార్కులు :

2. “జాతీయ పోషకాహార సంస్థ సర్వే” ఏమి తెలియచేస్తుంది?
3. 2013 జాతీయ ఆహార భద్రత చట్టంలో ఉన్న ముఖ్య అంశాలను పేర్కొనండి.

8 మార్కులు :

4. “బరువు తక్కువగా ఉండటానికి, ఆహార ధాన్యాల అందుబాటుకు మధ్యగల సంబంధాన్ని వివరించండి.
5. ఆహారధాన్యాల ఉత్పత్తిని పెంచటానికి మీ సూచనలు, సలహాలు వ్రాయండి.

11. సుస్థిర అభివృద్ధి - సమానత

I) అభివృద్ధి అనగా ... :

- తలసరి ఆదాయములో పెరుగుదల.
- స్థూల జాతీయోత్పత్తిలో పెరుగుదల.
- విద్యా సౌకర్యాల పెరుగుదల.
- వైద్య సౌకర్యాల పెరుగుదల.

II) భారతదేశములోని వార్షిక ఆదాయం ఆధారముగా కుటుంబాల పంపిణీ (2010 సర్వే ప్రకారం) :

- ధనిక కుటుంబాలు : వార్షిక ఆదాయం 17 లక్షలకు పైగా కలవారు. మొత్తం 30 లక్షల కుటుంబాలు.
- మధ్య తరగతి కుటుంబాలు : వార్షిక ఆదాయం 3.4 నుండి 17 లక్షల మధ్య కలవారు. మొత్తం 3 కోట్ల 10 లక్షల కుటుంబాలు.
- దిగువ మధ్య తరగతి కుటుంబాలు : వార్షిక ఆదాయం 1.5 నుండి 3.4 లక్షల మధ్య కలవారు. మొత్తం 7 కోట్ల 10 లక్షల కుటుంబాలు.
- నిరుపేద కుటుంబాలు : వార్షిక ఆదాయం 1.5 లక్షల కంటే తక్కువ కలవారు. మొత్తం 13 కోట్ల 50 లక్షల కుటుంబాలు.

III) ముఖ్యమైన పర్యావరణ సమస్యలు :

- అడవులను నరికి వేయడం.
- నేల కోతకు గురికావడం.
- భూగర్భ జలాలు తగ్గిపోవడం.
- కాలుష్యం పెరిగిపోవడం.
- పచ్చిక బయల్ల మీద ఒత్తిడి.
- శిలాజ ఇంధనాల మీద ఆధారపడడం.
- పారిశ్రామిక వ్యర్థాలు.
- వ్యవసాయంలో రసాయనిక ఎరువులు, పురుగు మందుల వినియోగం.
- శీతోష్ణస్థితి మార్పు

IV) అభివృద్ధిలో పర్యావరణం పాత్ర :

- ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో ఉపయోగపడే భూమి, నీరు ఖనిజాలు, చెట్ల నుంచి వచ్చే ఉత్పత్తులు, పశువులు, సహజ వనరులు మనకు ప్రకృతి ద్వారా అందుతున్నాయి.
- వ్యవసాయం, గనులు, ఇంధన రంగాలలో కూడా సహజ వనరుల మీద ఉత్పత్తి ఆధారపడి ఉంది.
- ఆర్థిక వ్యవస్థలోని అన్ని రంగాలు పర్యావరణంపై ఆధారపడి ఉన్నాయి.

V) పర్యావరణ వనరుల సరఫరా విధి :

- పర్యావరణము మనకు అనేక సహజ వనరులను అందిస్తున్నది. దీనినే పర్యావరణ వనరుల సరఫరా విధి అంటాము.

VI) శుద్ధి చేసే విధి :

- వివిధ కార్యక్రమాల ద్వారా విడుదల అయ్యే వ్యర్థాలను శుద్ధి చేస్తుంది. దీనినే శుద్ధి చేసే విధి అంటాము.
- ఇంజన్ల నుండి వెలువడే పొగ ఉపయోగించిన నీళ్ళు పనికిరాని అట్టపెట్టెలు వస్తువులు మొదలగు వాటిని పర్యావరణం గ్రహిస్తుంది.

VII) సాంప్రదాయ వ్యవసాయ లక్షణాలు :

- భూగర్భ జలాల తక్కువ వినియోగం.
- వ్యవసాయం వర్షాకాలానికి పరిమితం చేయటం.
- సేంద్రీయ ఎరువుల వాడకం.
- యంత్రాలు తక్కువగా వాడటం.
- తక్కువ సాగు విస్తీర్ణం.

VIII) ఆధునిక వ్యవసాయ లక్షణాలు :

- కొత్త ఇంధన వనరుల వాడకం.
- మోటారు పంపుల వాడకం.
- మానవ శ్రమ తగ్గటం.
- భూగర్భ జలాల అధిక వినియోగం.
- రసాయనిక ఎరువుల వాడకం.
- యంత్రాలు ఎక్కువగా వాడడం.
- ఎక్కువ సాగు విస్తీర్ణం.

IX) భూగర్భ జలాల అధిక వినియోగం - నష్టాలు :

- భూగర్భ జలాలు అడుగంటి పోవడం.
- నాణ్యత తగ్గిపోవడం.
- భూగర్భ జలాలను కల్గిఉన్న భూమి భవిష్యత్తు అవసరాలకు లభించక పోవడం.
- పంటలకు నీరు లభించకపోవడం.
- వ్యవసాయ ఉత్పత్తులు తగ్గడం.

X) సమానతతో కూడిన సుస్థిర అభివృద్ధి :

- సుస్థిర అభివృద్ధి అనగా భవిష్యత్తు తరాలు తమ అవసరాలను తీర్చుకునే సామర్థ్యాన్ని దెబ్బతీయకుండా ప్రస్తుత తరాల అవసరాలు తీర్చుకోవడం.
- పర్యావరణాన్ని కాపాడడం.
- పారిశ్రామిక అభివృద్ధి సాధించడం.
- పర్యావరణ క్షీణతను తగ్గించడం.
- కాలుష్యానికి గురికాకుండా చూడడం.
- ఆర్థిక అభివృద్ధి సాధించడం.
- భవిష్యత్ తరాలకు ప్రకృతి వనరులను అందించడం.
- పేద ప్రజలు సమిధలు కాకుండా చూడడం.

XI) సైలెంట్ స్ప్రింగ్ :

- రచయిత : రాచెల్ కార్సన్
- దోమల నియంత్రణ కోసం డి.డి.టి. పిచికారి చేయడంవల్ల మనుషులపై, పక్షులపై పడే ప్రభావం గూర్చి వ్రాయబడింది.
- పురుగు మందులు చేపలలో పేరుకొని వాటిని తిన్న పక్షులు చనిపోతాయని తెలిపారు.
- దోమల వంటి పురుగులు డీడీటీకి త్వరగా నిరోధక శక్తిని పెంచుకుంటాయని చూపించారు.
- మన చర్యలు సరిదిద్దలేని విధంగా ప్రకృతిని మానవులనే ఇది నాశనం చేస్తుందని నిరూపించారు.

XII) రసాయనిక ఎరువుల వాడకం - ఫలితాలు :

- అనారోగ్య సమస్యలు.
- భూసార క్షీణత.
- పిల్లలు అవయవాల లోపంతో పుట్టడం.
- పర్యావరణంపై ప్రభావం.
- నీళ్ళు, పర్యావరణం ద్వారా మనుషుల్లోకి చేరడం.
- గాలి, నీరు, వాతావరణం కలుషితం కావడం.
- పేదవాళ్ళ ఉపాధికి నష్టం కలగడం.
- జీవ వైవిధ్యత అంతరించడం.

XIII) సేంద్రీయ వ్యవసాయం :

- పంట మార్పిడి, పెంటపోగు ఎరువు, పురుగుల జైవిక నియంత్రణ వంటి సహజ పద్ధతుల ద్వారా చేసే వ్యవసాయాన్ని సేంద్రీయ వ్యవసాయం అంటారు.
- రసాయనిక ఎరువులు, పురుగు మందులు వాడరు.
- స్థానిక వనరులను వినియోగిస్తారు.

- హానికరమైన పురుగులను తినే జీవులను ప్రోత్సహిస్తారు.
- రైజోబియం అజటోబాక్టర్ వంటి వాటిని ప్రోత్సహించడం.
- అనేక పంటలు సాగుచేయడం.

XIV) నర్మదాలోయ అభివృద్ధి పథకం :

- ఇది ప్రపంచంలోని అతి పెద్ద జల విద్యుత్ ప్రాజెక్టులలో ఒకటి.
- దీనివల్ల విద్యుత్ ఉత్పత్తి సాగునీటి వసతి వరదల నియంత్రణ వంటి ప్రయోజనాలున్నాయి.
- ఈ ప్రాజెక్టులో 3000 పెద్ద చిన్న ఆనకట్టలు ఉన్నాయి.
- దీనివల్ల 37000 హెక్టార్ల అడవి, వ్యవసాయ భూమి ముంపునకు గురి అవుతుంది.
- 5 లక్షలకు పైగా నిర్వాసితులు అవుతున్నారు.
- భారత దేశంలోనే అత్యంత సారవంత నేలలు నాశనం అవుతాయి.
- జీవ వైవిధ్యత, మానవ జీవితాలు నాశనం అవుతాయి.
- ఆదివాసీలు దళితులు నిర్వాసితులు అవుతున్నారు.
- దీనివల్ల విద్యుత్ సాగునీరు అందుబాటులోకి వచ్చినప్పటికీ నిర్వాసితులు పేదరికంలోకి నెట్టబడతారు.

XV) చిప్కో ఉద్యమం :

- ఉత్తరాఖండ్ లోని గడ్ వాల్ కొండలలో 1970 ఆరంభంలో మొదలయ్యింది.
- సుందర్ లాల్ బహుగుణ ఆద్యుడు.
- ఇది పర్యావరణ ఉద్యమం.
- చిప్కో అనగా హత్తుకోవడం.
- ఇక్కడి కొండ ప్రాంతంలోని అడవులు అక్కడి ప్రజలకు ఆహారం కట్టెపుల్లలు పశువుల మేత ఇవ్వటమే కాకుండా నేల, నీటి వనరులను కాపాడుతాయి.
- వ్యాపారం పరిశ్రమల కొరకై అడవులను నరకటంతో తమ జీవనోపాదులు కాపాడుకోవడానికి ప్రజలు చెట్లను హత్తుకున్నారు.
- గుత్తేదార్ల గొడ్డళ్ళకు అడ్డుగా నిలిచారు.
- మహిళలు ప్రధానంగా పాల్గొన్నారు.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. ఈ క్రింది వానిలో అభివృద్ధిలో సామాజిక సూచిక ()
A) తలసరి ఆదాయం B) స్థూల దేశీయోత్పత్తి
C) విద్య D) స్థూల జాతీయోత్పత్తి
2. రాచెల్ కార్నన్ వ్రాసిన పుస్తకం ()
A) సమ్మర్ స్ప్రింగ్ B) వింటర్ స్ప్రింగ్
C) సైలెంట్ స్ప్రింగ్ D) హార్వర్ స్ప్రింగ్
3. సేంద్రియ వ్యవసాయం చేపట్టిన మొదటి రాష్ట్రం ()
A) రాజస్థాన్ B) సిక్కిం
C) మహారాష్ట్ర D) అరుణాచల్ ప్రదేశ్
4. సేంద్రియ వ్యవసాయం లక్షణం కానిది ()
A) పంట మార్పిడి B) పురుగు మందులు వాడక పోవడం
C) ఒకే పంట సాగు చేయటం D) పురుగుల జైవిక నియంత్రణ

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. పర్యావరణం యొక్క శుద్ధి చేసే విధిని తెలపండి.
2. సాంప్రదాయ వ్యవసాయ లక్షణాలు ఏవి?

4 మార్కులు :

3. రసాయనిక ఎరువుల వాడకంవల్ల కలిగే నష్టాలు ఏవి?
4. ఆధునిక వ్యవసాయం పర్యావరణానికి ఏ విధంగా నష్టం కలుగజేస్తుంది?
5. పర్యావరణ పరిరక్షణ యొక్క ప్రాధాన్యత తెలియజేస్తూ కరపత్రం తయారుచేయండి.

8 మార్కులు :

6. చిప్కో ఉద్యమంను వివరించండి.
7. సమానతతో కూడిన సుస్థిర అభివృద్ధి సాధించుటకు తీసుకోవలసిన చర్యలేవి?

12. ప్రపంచ యుద్ధాల మధ్య ప్రపంచం

I) త్రిరాజ్య సంధి :

- జర్మనీ, ఆస్ట్రీయా, ఇటలీల మధ్య కుదిరిన రహస్య ఒప్పందాన్ని త్రిరాజ్య సంధి అంటారు.

II) మొదటి ప్రపంచ యుద్ధానికి తక్షణ కారణం :

- 1914లో ఆస్ట్రీయా రాకుమారుడు ఆర్చిడ్యూక్ ఫెర్డినాండ్ ఒక బోస్నియాన్ సెర్ప్ చేతిలో హత్యగావించబడడం.

III) మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంలోకి అమెరికా ప్రవేశించడానికి గల కారణం :

- 1917లో అమెరికా వాణిజ్య నౌక లూసిటానియాను జర్మన్ సైన్యాలు సముద్రంలో ముంచివేయడం.

IV) రష్యాను యూరో-ఆసియా (యురేషియా) శక్తిగా పిలవడానికి గల కారణం :

- రష్యా దేశం ఆసియా మరియు యూరప్ ఖండాలలో విశాల భూభాగాల్లో విస్తరించి ఉన్నందున యూరో-ఆసియా శక్తి అని పిలుస్తారు.

V) ఫాసిజం యొక్క భావనలు :

- ఎదురులేని అధికారం
- ఇతర దేశాల పట్ల ద్వేషం
- రాజ్యాన్ని ఆరాధించడం

VI) రెండో ప్రపంచ యుద్ధానానికి తక్షణ కారణం :

- డాన్బింగ్ పోర్టును జర్మనీకి ఇవ్వడానికి నిరాకరించడం వలన హిట్లర్ పోలాండ్పై దాడి చేయడం.

VII) ప్రపంచ యుద్ధాలు ముగిసిన తర్వాత ఏర్పడిన కొత్త దేశాలకు ఉదాహరణలు :

- ఆస్ట్రీయా, హంగరీ, లాట్వియా, ఫిన్లాండ్, చెకోస్లోవేకియా మొ॥ దేశాలు.

VIII) రష్యాలో సంభవించిన, ఇప్పటికీ “మార్షి విప్లవం” నకు గల కారణం :

- మొదటి ప్రపంచ యుద్ధ సమయంలో ఆహారాన్ని యుద్ధరంగానికి మళ్ళించడం వలన పట్టణాలలో ఆహార కొరత ఏర్పడడం.

IX) సైనికవాదంలోని ముఖ్యాంశాలు :

- భద్రతకు సైనికశక్తి మంచి మార్గమని, సమస్యల పరిష్కారానికి యుద్ధమే సరైన విధానమని నమ్మడమే సైనికవాదం.

- సైనికవాదంలో భాగంగా ప్రధాన ఐరోపాదేశాలు శాశ్వత సైన్యాన్ని పెంచాయి.
- ఆయుధాలు సమకూర్చుకోవడంలో ఒకదానితో ఒకటి పోటీపడి, తమ ప్రజలను యుద్ధానికి మానసికంగా సిద్ధం చేశాయి.
- ఆయుధ పరిశ్రమలను స్థాపించి, దౌత్య సమస్యల పరిష్కారానికి యుద్ధాన్ని ప్రోత్సహించసాగాయి.

X) వర్మైల్స్ సంధిలో జర్మనీపై విధించబడిన షరతులు :

- ఆఫ్రికాలోని జర్మనీ వలసలను మిత్ర రాజ్యాలు పంచుకొనెను.
- ఆల్సేస్, లొరైన్లను జర్మనీ, ఫ్రాన్స్ కు ఇచ్చివేయవలసి వచ్చెను.
- సైనిక బలగాన్ని 9,00,000 నుండి 1,00,000కు తగ్గించడం జరిగింది.
- జర్మనీ జలాంతర్గాములను వాడకూడదు. ఆరుకు మించి యుద్ధ నౌకల నావికాదళం కలిగి ఉండరాదు.

XI) ఆర్థిక మాంద్యం అనగానేమి? వివిధ దేశాలపై దాని ప్రభావం :

- 1929-39 మధ్య కాలంలో ప్రపంచ వ్యాప్తంగా గిరాకి పడిపోవడంవల్ల, ధరలు పడిపోయిన స్థితిని ఆర్థికమాంద్యం అంటారు.
- దాని ప్రభావం వలన అమెరికాలో స్టాక్ మార్కెట్ కుప్పకూలడంతోపాటు నిరుద్యోగం 25% పెరిగింది.
- జర్మనీలో పేదరికం, నిరుద్యోగం పెరిగి జర్మనీ వీధులలో పురుషులు 'ఏ పని చెయ్యటానికైనా సిద్ధం' అని రాసి ఉన్న కార్డులు తగిలించుకొని కనబడేవాళ్ళు.
- ప్రపంచవ్యాప్తంగా కర్మాగారాలు మూతపడడం, నిరుద్యోగం పెరగడం, పేదరికం పెరగడం వలన ప్రజలు పెద్ద సంఖ్యలో నిరాశ్రయులయ్యారు.

XII) యుద్ధాలను నివారించి శాంతిని పెంపొందించడానికి నినాదాలు :

- యుద్ధం వద్దు - శాంతి ముద్దు
- యుద్ధాలను నివారిద్దాం - మానవ జాతిని కాపాడుదాం

XIII) మొదటి ప్రపంచ యుద్ధానికి దారితీసిన కారణాలు :

- దురహంకారపూరిత జాతీయతావాదం :
జాతీయతావాదం అనే భావన ఒక మంచి ప్రేరణ. కాని జర్మనీలో నాబీజం ఇటలీలో ఫాసిజం దురహంకారపూరిత జాతీయతావాదాన్ని పెంపొందించాయి.
- సామ్రాజ్యవాదం :
వలసల ఏర్పాటులో ఐరోపా దేశాల మధ్య ఏర్పడిన పోటీనే (ఘర్షణ) సామ్రాజ్యవాదం. అది తరచూ ఒత్తిడులకు, యుద్ధాలకు కారణమైంది.

- **బాల్యన్ రాజకీయాలు :**

బాల్యన్ ద్వీపకల్పంలోని రాజ్యాలపై ఆధిపత్యం కొరకు ఐరోపా దేశాల మధ్య ఏర్పడిన ఉద్రిక్తత ప్రపంచ యుద్ధానికి కారణమైంది.

- **సైనికవాదం :**

భద్రతకు సైనికశక్తి మంచి మార్గమని, సమస్యల పరిష్కారానికి యుద్ధమే సరైన విధానమని నమ్మటం సైనికవాదం.

- **రహస్య ఒప్పందాలు :**

మిత్రదేశాల కూటమి, త్రైపాక్షిక కూటమి వంటి రహస్య ఒప్పందాల వలన ఐరోపాలో సాయుధ అశాంతి, భయవాతావరణం ఏర్పడ్డాయి.

- **తక్షణ కారణం :**

1914లో ఆస్ట్రియా రాకుమారుడు ఆర్చిడ్యూక్ ఫెర్డినాండ్‌ను ఒక బొస్నియన్‌సెర్చ్ - హత్యగావించడం యుద్ధానికి దారితీసింది.

XIV) రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానికి గల ప్రత్యేక కారణాలు :

- **వర్సెయిల్స్ - ఒప్పందం - షరతులు తీవ్రత :**

మొదటి ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాత జరిగిన వర్సెయిల్స్ - సమావేశంలో జర్మనీని బలహీనపరచడానికి విధించిన షరతులను జర్మనీ అవమానంగా భావించింది.

- **నానాజాతి సమితి వైఫల్యం :**

ఇతర దేశాలపై ఆక్రమణలకు దిగిన జర్మనీ, ఇటలీలను సమితి నివారించలేకపోయింది.

- **జర్మనీ ప్రతీకారేచ్ఛ :**

వర్సెయిల్స్ - ఒప్పందం ద్వారా తాము కోల్పోయిన ప్రాంతాలను తిరిగి పొందాలని జర్మనీ భావించింది.

- **సామ్యవాదం, రష్యాపట్ల భయాలు :**

సోవియట్ రష్యాకు వ్యతిరేక శక్తి బ్రిటన్, ఫ్రాన్స్‌లు హిట్లర్‌ను బలపడటాన్ని ప్రోత్సహించడం కూడా యుద్ధానికి దారితీసింది.

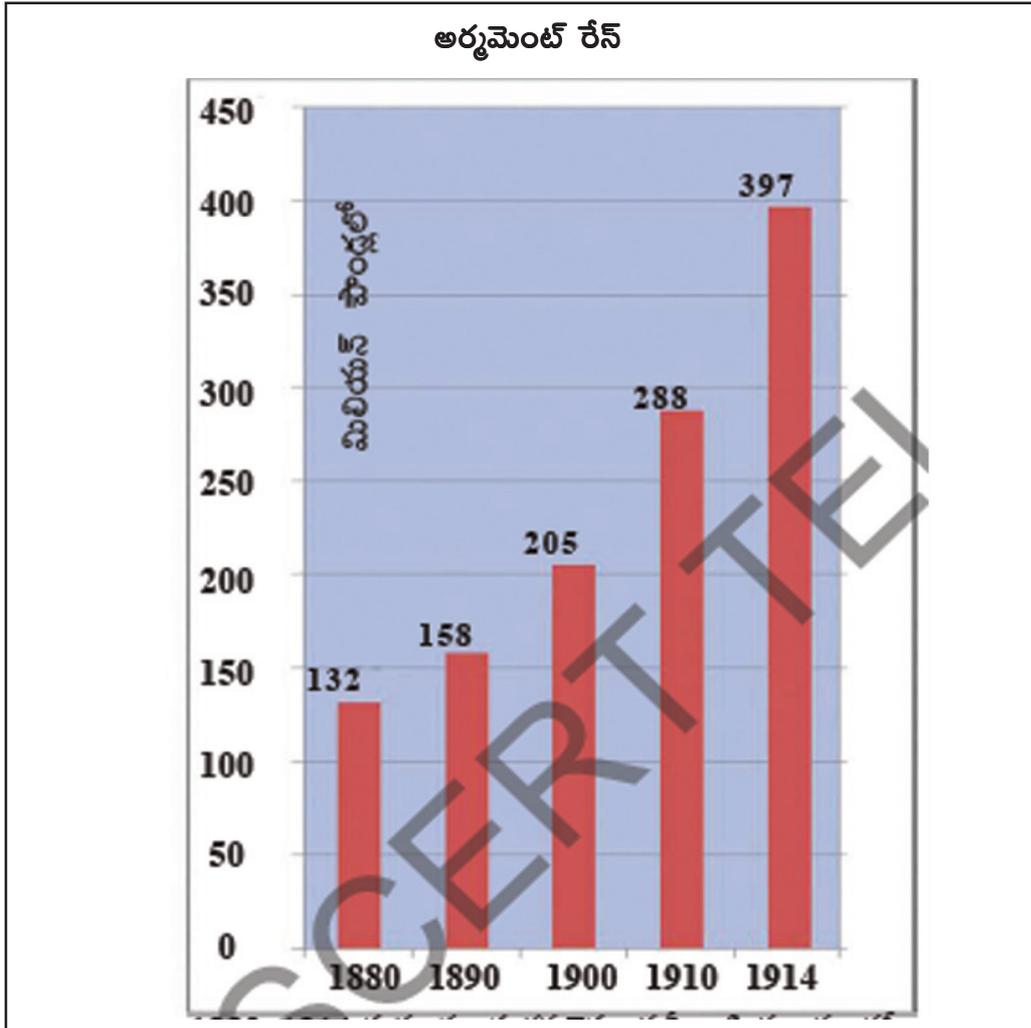
- **తక్షణ కారణం :**

డాన్బిగ్ రేవును జర్మనీకి ఇవ్వడానికి పోలాండ్ నిరాకరించడం వలన హిట్లర్ పోలాండ్‌పై దాడి చేయడం రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానికి దారితీసింది.

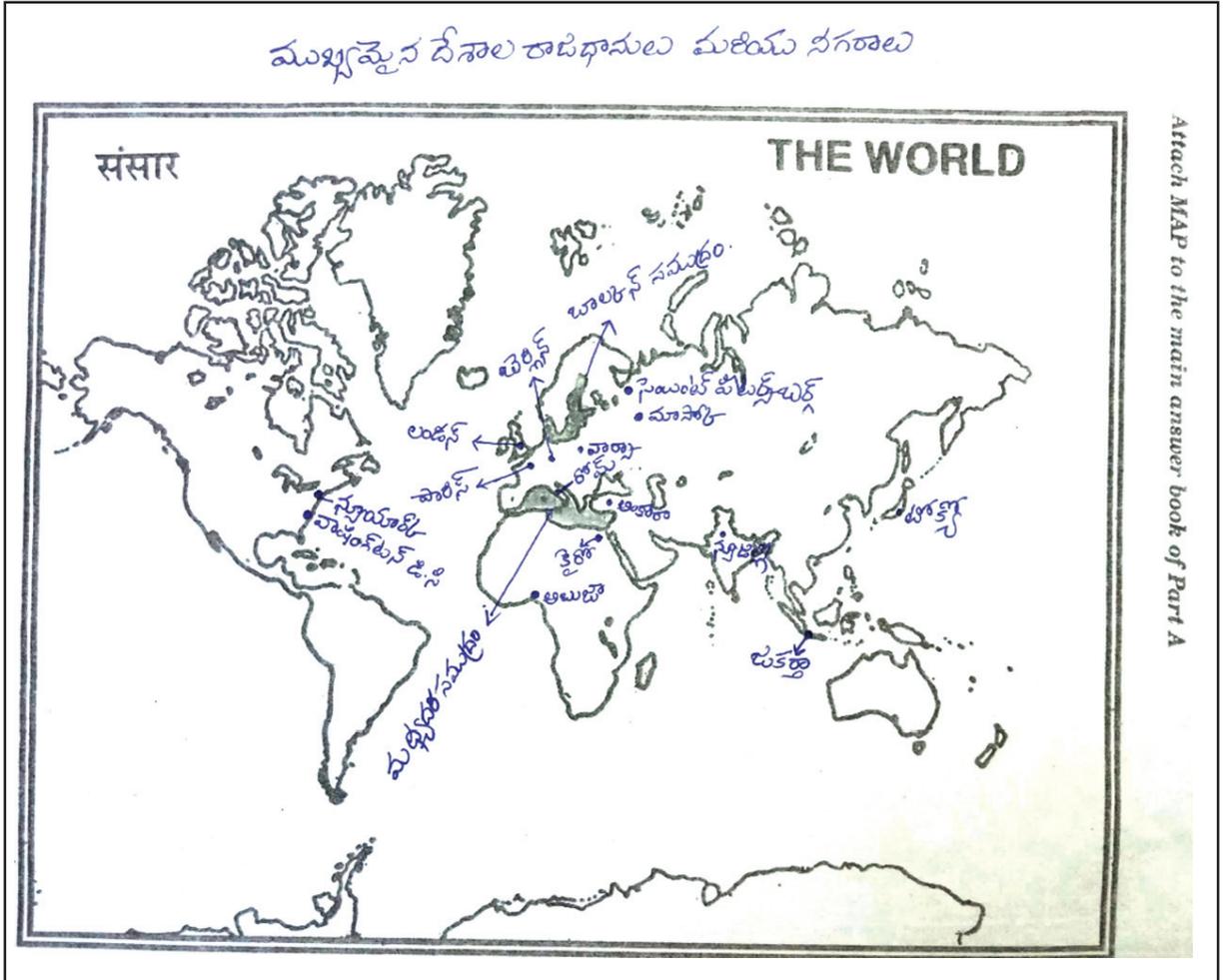
XV) జర్మనీలో నాజీజం ప్రాబల్యం పెరగడానికి దారితీసిన పరిస్థితులు :

- ఆర్థిక మాంద్యంతో జర్మనీ తీవ్ర ప్రభావానికి గురయ్యింది.
- పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి 40% పడిపోయింది. నరుద్యోగం 60 లక్షలకు చేరింది.
- పురుషులు “ఏ పని చేయడానికికైనా సిద్ధం” అనే బోర్డులు మెడలో వేసుకొని తిరిగేవాళ్ళు.
- తమ పిల్లలు కడుపులు నింపలేని మహిళలు తీవ్ర నిస్పృహలకు లోనయ్యారు.
- ఫలితంగా ప్రభుత్వావ్వలు కుప్పకూలి స్థిరమైన పాలన లేకుండా పోయింది.
- నిరాశా, నిస్పృహలకు లోనైన ప్రజలకు హిట్లర్ ఇచ్చిన హామీలు క్రింది హామీలు ఆయన అధికారంలోకి రావడానికి దారితీశాయి.
 - కుదేలైన ఆర్థిక వ్యవస్థను తిరిగి యథాస్థితికి తెస్తానని మాట ఇచ్చాడు.
 - ఉపాధి ద్వారా యువతకు బంగారు భవిష్యత్ కల్పిస్తానన్నాడు.
 - ప్రజల మధ్య ఐకమత్యం పెంచడానికి, సభలు, సమావేశాలు, ప్రదర్శనల ద్వారా ప్రజలను మంత్రముగ్ధుల్ని చేశారు.

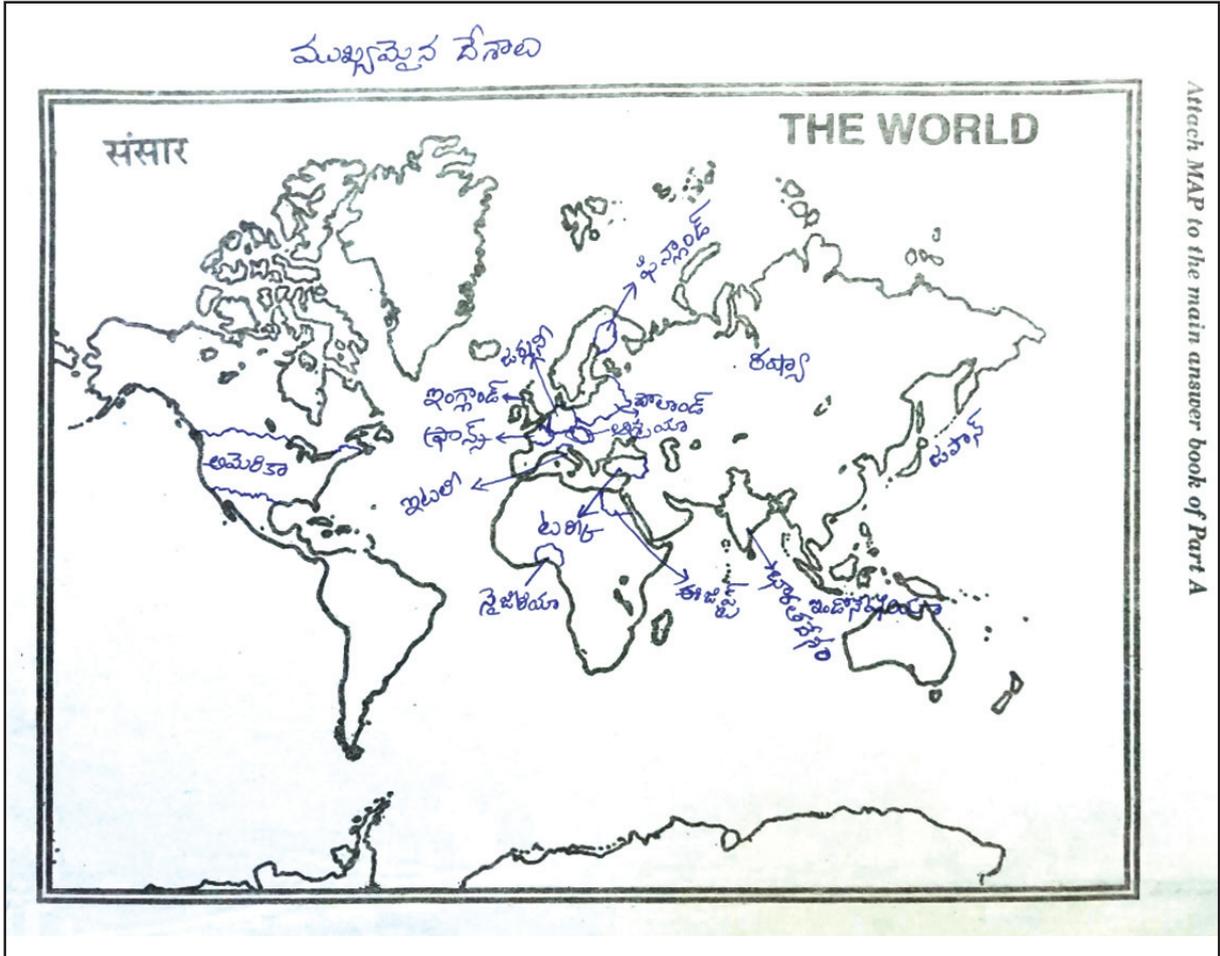
క్రింది గ్రాఫ్ను పరిశీలించి విశ్లేషణ చేయండి :

- ఇవ్వబడిన గ్రాఫ్ ఐరోపా ఖండంలోని ఆరు ప్రధాన దేశాల సైనిక ఖర్చుల పెరుగుదలను సూచిస్తుంది.
- ఆయుధ పోటీవలన సైనిక ఖర్చులు ప్రతి పది సంవత్సరాలకు పెరిగినవి.
- 1880 నుండి 1914 సంవత్సరాల మధ్య కాలంలో సైనిక ఖర్చులు మూడు రెట్లు పెరిగినవి.
- జర్మనీ, బ్రిటన్, రష్యా, ఇటలీ, ఫ్రాన్స్ దేశాలు రెండు కూటములుగా విడిపోయి పోటీపడి ఆయుధాలను పెంచుకొనినవి.
- ఆయా దేశాలు ఆయుధ పరిశ్రమలను స్థాపించాయి.
- ప్రజలను మానసికంగా యుద్ధానికి సిద్ధం చేశాయి.
- ఈ ఆయుధపోటీ ప్రపంచ యుద్ధాలకు దారితీసింది.
- భవిష్యత్లో ఇలాంటి పరిణామాలు జరగకుండా జాగ్రత్తలు తీసుకోవాలి.

మఖ్యమైన దేశాలు

Attach MAP to the main answer book of Part A

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. ఇరవయ్యవ శతాబ్దాన్ని 'తీ సంచలనాల యుగం'గా పేర్కొనిన వారు. ()
 A) ఆడంస్మిత్
 B) జె.ఎం.కీన్స్
 C) రూస్ వెల్ట్
 D) ఎరిక్ హబ్స్ బామ్
2. దురాక్రమణపూరిత జాతీయతావాదంను అనుసరించిన దేశం ()
 A) ఇంగ్లాండ్
 B) ఇటలీ
 C) ఫ్రాన్స్
 D) అమెరికా
3. ఫ్రాన్స్ క్రింది దానిలో సభ్యదేశం కాదు ()
 A) త్రిరాజ్య సంధి
 B) వర్సెయిల్స్ - సమావేశం
 C) నానాజాతి సమితి
 D) మిత్రరాజ్య కూటమి
4. రష్యాలో సోవియట్ గా పిలువబడే సంఘాలను ఏర్పాటుచేసినది ()
 A) రాచరిక వాదులు
 B) ప్రజాస్వామ్యవాదులు
 C) విప్లవకారులు
 D) ఉదారవాదులు
5. వర్సెయిల్స్ సమావేశంనకు ఆహ్వానించబడిన దేశం ()
 A) రష్యా
 B) ఇటలీ
 C) టర్కీ
 D) జర్మనీ
6. రష్యాలో వచ్చిన "మార్క్సి విప్లవం" యొక్క ఫలితం ()

- A) మొదటి ప్రపంచ యుద్ధం ముగింపు
B) మహిళ సాధికార
C) రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం ముగింపు
D) జార్ చక్రవర్తి పారిపోవడం
7. ఆర్థికమాంద్యం యొక్క ప్రభావం ()
A) ఉపాధి పెరుగుదల
B) పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి పెరుగుదల
C) పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి తగ్గుదల
D) పేదరికం తగ్గుదల
8. బ్రిటన్ దాని మిత్ర పక్షాలు హిట్లర్‌ను సంతుష్టిపరచడం విధానాన్ని అవలంబించడానికి కారణం ()
A) వర్సెయిల్స్ ఒప్పంద షరతులు
B) నానాజాతి సమితి వైఫల్యం
C) సామ్యవాదం, రష్యాపట్ల భయాలు
D) ఆర్థికమాంద్యం
9. హిట్లర్ యొక్క క్రింది చర్య రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానికి దారితీసింది ()
A) ప్రజాస్వామిక సంస్థలను తొలగించడం
B) రాజకీయ ప్రత్యర్థులను అరెస్ట్ చేయడం
C) బహిరంగ సభలు నిర్వహించడం
D) పోలాండ్‌పై దాడి చేయడం
10. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాత ఆవిర్భవించిన రెండు అగ్రరాజ్యాలు ()
A) బ్రిటన్, ఫ్రాన్స్
B) అమెరికా, రష్యా
C) జర్మనీ, ఇటలీ
D) జపాన్, టర్కీ

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంలోకి అమెరికా ప్రవేశించడానికి గల కారణమేమి?
2. రష్యాను యూరో-ఆసియా (యురేషియా) శక్తిగా పిలవడానికి గల కారణమేమి?

4 మార్కులు :

3. వర్సెయిల్స్ సంధిలో జర్మనీపై విధించబడిన షరతులు వివరించండి.
4. సైనికవాదంలోని ముఖ్యమైన అంశాలు వివరించండి.

8 మార్కులు :

5. మొదటి ప్రపంచయుద్ధానికి గల కారణాలు వివరించండి.
6. జర్మనీలో నాబీజం యొక్క ప్రాబల్యం పెరడానికి దారితీసిన పరిస్థితులు వివరించండి.
7. ప్రపంచ పటంలో క్రింది వాటిని గుర్తించండి.

- A) జర్మనీ B) అమెరికా C) మాస్కో D) బాల్కన్ సముద్రం

14. భారతదేశ జాతీయోద్యమం- దేశవిభజన,

స్వాతంత్ర్యం (1939-1947)

I) డొమినియన్ ప్రతిపత్తి :

- బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం, రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం తరువాత భారతదేశానికి డొమినియన్ ప్రతిపత్తి ఇవ్వటానికి సంసిద్ధంగా ఉంది.
- డొమినియన్ ప్రతిపత్తి అనగా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం తమ పరిపాలనలో ఉండిన వలసరాజ్యములు తమ సామ్రాజ్యములో భాగంగానే ఉంచుతూ స్వతంత్రముగా ఉండే కొన్ని అధికారాలను కల్పించడం. (స్వరాజ్యమే గాని పూర్ణ స్వరాజ్యం కాదు).

II) విభజించి పాలించు :

- హిందువులు - ముస్లింల మధ్య మత విభేదాలను సృష్టించి, జాతీయోద్యమాన్ని బలహీనపరిచేందుకు బ్రిటిష్ వారు అవలంబించిన సిద్ధాంతం.

III) ముస్లింలీగు :

- ఈ పార్టీ 1906లో ఏర్పడింది.
- ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని ముస్లిం భూస్వాముల ప్రయోజనాలకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న ఈ పార్టీకి 1930ల వరకు పెద్దగా ప్రజల మద్దతులేదు.
- అన్ని సభలలోనూ ముస్లిములు మాత్రమే ఓటుచేసే ప్రత్యేక స్థానాలు ఏర్పాటుచేయాలని బ్రిటన్‌ను అది కోరసాగింది.
- 1946 చివరినాటికి ముస్లిం ఓటర్లలో ప్రధాన పార్టీగా ముస్లింలీగు ఆవిర్భవించి భారతీయ ముస్లిముల 'ఏకైక ప్రతినిధి'ని అన్న తన వాదనను నిజం చేసుకుంది.

IV) హిందూ మహాసభ - ఆర్.ఎస్.ఎస్. :

- కులం వర్గాలను అధిగమించి హిందువులందరిని ఏకంచేసి సామాజిక జీవితంలో సంస్కరణలు తీసుకురావాలని ఈ సంఘాలు ఆశించాయి.
- భారతదేశం అధిక సంఖ్యలో ఉన్న హిందువుల భూమి అన్న అభిప్రాయాన్ని కూడా వాళ్ళు కలిగించారు.
- ఈ సంఘాల కార్యకలాపాలతో అనేకమంది కాంగ్రెస్ వాదులు కూడా ప్రభావితం అయ్యారు.

V) పాకిస్తాన్ తీర్మానం :

- పాకిస్తాన్ లేదా పాక్స్తాన్ అన్న పేరును కేంబ్రిడ్జ్‌లోని పంజాబీ ముస్లిం అయిన చౌదరీ రెహమాత్ ఆలి రూపొందించాడు.
- 1940 మార్చి 23న ఉపఖండంలో ముస్లింలు అధికసంఖ్యలో ఉన్న ప్రాంతాలలో కొంత స్వయం ప్రతిపత్తిని కోరుతూ ముస్లింలీగు ఒక తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టింది. దీనిని పాకిస్తాన్ తీర్మానంగా పేర్కొనటం జరిగింది.

VI) క్రిప్స్ దౌత్యం :

- జపాన్ కు వ్యతిరేక యుద్ధంలో భారతీయులు కూడా పాల్గొనేలా బ్రిటన్ 1942 మార్చిలో తన మంత్రులలో ఒకరైన సర్ స్టాఫోర్డ్ క్రిప్స్ ని భారతదేశంకు పంపించి గాంధీజీతో, కాంగ్రెస్ తో రాజీ కుదుర్చుకోవల్సిందిగా ఒత్తిడిని పెంచింది.
- వైస్రాయ్ తన కార్యనిర్వాహక వర్గంలో రక్షణ సభ్యునిగా భారతీయుడిని ముందుగా నియమించాలని కాంగ్రెస్ పట్టుబట్టడంతో ఈ చర్చలు విఫలం అయ్యాయి.

VII) క్విట్ ఇండియా ఉద్యమం :

- క్రిప్స్ దౌత్యం విఫలమైన తరువాత బ్రిటిష్ పాలనకు వ్యతిరేకంగా మహాత్మాగాంధీ తన మూడవ ముఖ్యమైన ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించాడు.
- 1942 ఆగస్టులో మొదలైన ఈ ఉద్యమమే 'క్విట్ ఇండియా' భారతదేశం వదిలి వెళ్ళండి అనే ఉద్యమం.
- గాంధీజీని వెంటనే ఖైదుచేసినా యువకార్యకర్తలు దేశవ్యాప్తంగా సమ్మెలు నిర్వహించారు, దాడులలో ఆస్తి నష్టం గావించారు.
- యువత పెద్ద సంఖ్యలో కళాశాల చదువులు వదిలిపెట్టి జైళ్లకు వెళ్లారు.
- ప్రత్యేకించి రహస్య ఉద్యమంలో కాంగ్రెస్ లోని జయప్రకాశ్ నారాయణ్ వంటి సోషలిస్టు సభ్యులు చురుగ్గా పాల్గొన్నారు.
- పశ్చిమంలో సతారా, తూర్పులో మేదినిపూర్ వంటి పలు జిల్లాల్లో 'స్వతంత్ర' ప్రభుత్వాలను ప్రకటించారు.
- బ్రిటిష్ పాలకులు మరింత బల ప్రయోగంతో శక్తివంతంగా ఉద్యమాన్ని అణచివేశారు.
- అయినప్పటికీ ఈ ఉద్యమాన్ని నిలువరించటానికి సంవత్సరానికిపైగా పట్టింది.

VIII) సుభాష్ చంద్రబోస్ :

- బ్రిటన్ ఎదుర్కొంటున్న కష్టసమయాన్ని సుభాష్ చంద్రబోస్ మంచి అవకాశంగా భావించాడు.
- భారతదేశ స్వాతంత్ర్యం అత్యంత ప్రాధాన్యతగల అంశమని, బ్రిటిష్ పాలకులను తరిమివెయ్యటానికి జపాన్ వాళ్ల సహాయం తీసుకోవాలని అతడు భావించాడు.
- అతడు రహస్యంగా జర్మనీకి, అక్కడి నుంచి జపాన్ కి వెళ్లి 1942లో భారతీయ సైనికులతో ఒక సైన్యాన్ని తయారుచేశాడు.
- జపాను సైన్యంతో కలిసి తన సైన్యంతో బ్రిటిష్ వాళ్లకు వ్యతిరేకంగా దాదాపు 3 సంవత్సరాలపాటు యుద్ధం చేశాడు. సుభాష్ చంద్రబోస్ భారత జాతీయ సైన్యం బ్రిటిష్ వాళ్ల చేతిలో ఓటమి పాలయ్యింది.
- ఆ తరువాత ఘటనలతో బోస్ చనిపోయాడో, మాయమయ్యాడో ఖచ్చితంగా తెలియరాలేదు.

IX) నౌకాదళ కేంద్రీయ సమ్మె సంఘం :

ఎం.ఎస్.ఖాన్ నాయకుడిగా నౌకాదళ కేంద్రీయ సమ్మె సంఘం ఏర్పడింది.

డిమాండ్లు : 1) మెరుగైన ఆహారం ఇవ్వాలి.

2) తెల్లసైనికులకు - భారతీయ సైనికులకు సమాన వేతనాలు ఇవ్వాలి.

3) భారతీయ జాతీయ సైనికులను, ఇతర రాజకీయ ఖైదీలను విడుదల చేయాలి.

4) ఇండోనేషియా నుంచి భారతీయ సైనికులను ఉపసంహరించుకోవాలి.

X) రైతు ఉద్యమాలు

a) తెభాగ ఉద్యమం :

- బెంగాల్‌లో పెద్ద భూస్వాముల నుంచి భూమిని సాగుకు తీసుకున్న చిన్న-పేద రైతులు ఆందోళన చేసారు.
- ఆ సమయంలో వాటా కింద తమకు సగం లేదా అంతకంటే తక్కువ ఇస్తుండగా తమ వాటాని మూడింట రెండు వంతులకు పెంచాలని వాళ్లు కోరారు. దీనిని 'తెభాగ ఉద్యమం' అంటారు.
- ఈ ఉద్యమానికి రాష్ట్ర కిసాన్ సభ నేతృత్వం వహించింది.

b) తెలంగాణ రైతాంగ సాయుధపోరాటం :

- హైదరాబాదులో కమ్యూనిస్టు పార్టీ తెలంగాణ ప్రాంత రైతుల ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించింది.
- తెలంగాణ రైతులు భూస్వాములకు వ్యతిరేకంగా పోరాడారు.

డిమాండ్లు :

- రైతుల రుణాలను మాఫీచేయాలి.
- వెట్టిచాకిరి నిర్మూలించాలి.
- దున్నేవాడికే భూమి ఇవ్వాలి.
- పాలకులు, వాళ్ల సైనికులకు వ్యతిరేకంగా రైతాంగం సాయుధపోరాటం చేపట్టింది.
- ఈ పోరాటంలో దాదాపు 3000 గ్రామాలు పాల్గొన్నాయి.

XI) ప్రత్యక్ష కార్యాచరణ దినం :

- తమ కోరికలు చర్చల ద్వారా నెరవేరవని నిర్ణయించిన ముస్లింలీగు ప్రజలను వీధులలోకి రమ్మని పిలుపునిచ్చింది.
- తమ కోరిక అయిన పాకిస్తాన్‌ని సాధించుకోవటానికి 1946 ఆగస్టు 16ను 'ప్రత్యక్ష కార్యాచరణ దినం'గా ప్రకటించింది.

XII) దేశవిభజన :

- 1947 ఫిబ్రవరిలో వావెల్ స్థానంలో వైస్రాయిగా మౌంట్ బాటెన్ వచ్చాడు.
- ముందుకు వెళ్లటానికి మౌంట్ బాటెన్ ఆఖరిదఫా చర్చలకు ఆహ్వానించాడు.
- ఇవికూడా సఫలం కాకపోవటంతో భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం ఇస్తామని దానితోపాటు దేశాన్ని విభజిస్తామని కూడా ప్రకటించాడు.
- ముస్లింలు అధిక సంఖ్యలో ఉన్న పంజాబు ప్రాంతం, ఎన్.డబ్ల్యూ.ఎఫ్.పి., సిండ్, బెలుచిస్తాన్, తూర్పు బెంగాల్‌లు కొత్త దేశమైన పాకిస్తాన్‌లో భాగంగా ఉంటాయి.
- బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం నుంచి పాకిస్తాన్‌కు అధికార బదిలీ 1947 ఆగస్టు 4, భారతదేశానికి ఆగస్టు 15న చేస్తామని ప్రకటించారు.

XIII) దేశవిభజన పరిణామాలు :

- భారతదేశం, పాకిస్తాన్ ఇరుదేశాల ప్రజలు తమ ఇళ్లు, ఊళ్లు, పట్టణాలను విడిచి వెళ్లవలసి వచ్చింది.
- ఒకరిపట్ల ఒకరికి కోపం, విద్వేషాలు చెలరేగాయి.
- మొత్తంగా 1.5 కోట్ల హిందువులు, ముస్లింలు నిర్వాసితులయ్యారు.
- హత్యలు, దోపిడి, దహనాలు యదేచ్ఛగా కొనసాగాయి.
- హిందువులు, ముస్లిములు కలిపి 2 నుంచి 5 లక్షల మంది చంపబడ్డారు.
- అనేక మంది కాందిశీకులుగా మారారు.
- పునరావాస శిబిరాలలో గడిపారు.
- రైళ్ళలో, నివాస అన్నేషణలో బయలుదేరారు.
- శాంతి, సౌభ్రాతృత్వ సందేశాలను పంచుతూ గాంధీజీ అల్లర్లకు గురైన ప్రజల శిబిరాల మధ్య, ఆసుపత్రులలో గడిపాడు.
- జాతిపిత గాంధీజీ మొదటి స్వాతంత్ర్య దినోత్సవంనాడు సంబరాలు చేసుకోకుండా నిరాహారదీక్ష చేశాడు.

XIV) అల్పసంఖ్యాక వర్గాల హక్కుల తీర్మానం :

- గాంధీజీ చొరవతో 'అల్పసంఖ్యాక వర్గాల హక్కుల'పై నెహ్రూ-కాంగ్రెస్ ఒక తీర్మానాన్ని చేశాయి.
- భారతదేశం అనేక మతాల, జాతుల దేశమనీ, అలాగే కొనసాగాలని విశ్వసించింది.
- పాకిస్తాన్ ఎలా ఉన్నప్పటికీ భారతదేశం 'ప్రజాస్వామిక లౌకిక రాజ్యం'గా ఉంటుంది.
- మతంతో సంబంధం లేకుండా పౌరులందరికీ రాజ్యం నుండి రక్షణ లభిస్తుంది.
- సమాన హక్కులు ఉంటాయి.

XV) సంస్థానాల విలీనం - సర్దార్ వల్లాభాయ్ పటేల్ :

- సంస్థానాల ప్రజల ఉద్యమాలకు కాంగ్రెస్ మద్దతు ఇస్తూ అవి భారతదేశంలో విలీనమై కొత్త రాజ్యాంగ నిర్మాణంలో భాగస్వాములు కావాలని కోరింది.
- 1947 జులైలో ఈ బాధ్యతను సర్దార్ వల్లాభాయ్ పటేల్ కు అప్పగించారు.
- భారతదేశంలో విలీనం కావలసిన ఆవశ్యకత గురించి అతడు రాచరిక కుటుంబాలతో చర్చలు మొదలుపెట్టాడు.
- వాళ్లు తమంతట తాము విలీనం కాకపోతే ఆప్రక్రియను పూర్తిచేయటానికి సైన్యాన్ని పంపించాల్సి ఉంటుందని కూడా అతడు స్పష్టపరిచాడు.
- 1947 ఆగస్టు 15 నాటికి కాశ్మీరు, హైదరాబాదు, జునాగాఢ్ లు తప్పించి సంస్థానాలన్నీ భారతదేశంతో విలీన ఒప్పందప్రతంపై సంతకం చేశాయి.
- తరువాత 2 సంవత్సరాలలోపు ఈ 3 సంస్థానాలు కూడా భారతదేశంలో విలీనం అయ్యేటట్లు చేశారు.

XVII) రాజాభరణం :

- సంస్థానాల ప్రభుత్వాలను భారతదేశం స్వాధీనం చేసుకొని ఆయా రాచరిక కుటుంబాలకు వ్యక్తిగత ఖర్చులకు పెన్నను మంజూరు చేశారు. దీనిని 'రాజ భరణం' అంటారు.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. తేభాగ ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించింది ఎవరు? ()
A) నౌకాదళ కేంద్రీయ సమ్మేళనం
B) రాష్ట్ర కిసాన్ సభ
C) CPI
D) భారత జాతీయ సైన్యం
2. క్రిప్సెన్ దౌత్యం విఫలమైన తరువాత గాంధీజీ చేపట్టిన ఉద్యమం ()
A) సహాయ నిరాకరణ ఉద్యమం
B) ఉప్పు సత్యాగ్రహం
C) క్వీట్ ఇండియా ఉద్యమం
D) శాసనోల్లంఘన ఉద్యమం

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. బ్రిటిష్ వారు 'విభజించు పాలించు' సిద్ధాంతాన్ని ఎందుకు అమలుచేశారు?
2. 1947 ఆగస్టు 15 నాటికి భారతదేశంలో చేరని స్వదేశి సంస్థానాలు ఏవి?
3. రాజాభరణాలు అనగానేమి?

4 మార్కులు :

4. నౌకాదళ కేంద్రీయ సమ్మేళనం యొక్క డిమాండ్లు ఏమిటి?
5. సంస్థానాల విలీనంలో సర్దార్ వల్లాభాయ్ పటేల్ కృషిని ప్రశంసించండి.

8 మార్కులు :

6. క్వీట్ ఇండియా ఉద్యమం గురించి వివరించండి.
7. దేశ విభజన పరిణామాలను విశ్లేషించండి.
8. క్రింది పేరాను చదివి వ్యాఖ్యానించండి.

హైదరాబాద్‌లో CPI తెలంగాణ ప్రాంత రైతుల ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించింది. తెలంగాణ రైతులు భూస్వాములకు వ్యతిరేకంగా పోరాడుతూ రైతుల రుణాలను మాఫీచేయాలని, వెట్టిచాకిరిని నిర్మూలించాలని, దున్నేవాడికే భూమిని ఇవ్వాలని కోరారు. పాలకులు, వాళ్ళ సైనికులకు వ్యతిరేకంగా రైతాంగం సాయుధ పోరాటం చేపట్టింది. ఈ పోరాటంలో దాదాపు 3000 గ్రామాలు పాల్గొన్నాయి -

15. స్వతంత్ర భారత రాజ్యాంగ నిర్మాణం

I) రాజ్యాంగం :

- రాజ్యాంగం అంటే రాజ్యం యొక్క మౌళిక స్వభావాన్ని, దాని లక్ష్యాలను అమలుచేసే ప్రభుత్వ నిర్మాణాన్ని, విధులను వివరించే నియమ నిబంధనల సంపుటి. అనగా... రాజ్యాంగం అన్నది దేశాన్ని ఎలా పరిపాలించాలి? చట్టాలు ఎలా చేయాలి? ఎలా మార్చాలి? ప్రభుత్వం ఎలా ఏర్పడుతుంది? పౌరుల పాత్ర ఏమిటి? వాల్ల హక్కులు ఏమిటి? వంటి నియమాలను కలిగి ఉంటుంది.

II) రాజ్యాంగం నిర్వర్తించే విధులు :

రాజ్యాంగం ప్రధానంగా రెండు రకాల విధులను నిర్వర్తిస్తుంది.

- పౌరుల హక్కులు, బాధ్యతలను పేర్కొనటం, ప్రభుత్వ ప్రధాన అంగాలైన కార్యనిర్వాహక, శాసన, న్యాయ శాఖల నిర్మాణం, వాటి అధికారాలను పేర్కొనటం.
- ప్రభుత్వమూ, సమాజమూ కలిసి నిర్మించాల్సిన భవిష్యత్తు సమాజ స్వభావాన్ని సూచించటం.

III) భారత రాజ్యాంగ సభ లక్ష్యాలు :

- స్వాతంత్ర్యం, స్వేచ్ఛలను సాధించటం.
- సామాజిక విప్లవం అనగా అన్ని రకాల అణచివేతల నుండి స్వేచ్ఛను సాధించడం.
- ఆదిమ, గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థ నుండి శాస్త్రీయ మరియు ఆధునిక ప్రణాళిక బద్ధమైన అభివృద్ధిని సాధించడం.

IV) రాజ్యాంగ రచనకు దోహదం చేసిన ప్రముఖులు :

- Dr. బాబూ రాజేంద్రప్రసాద్
- Dr. B. R. అంబేద్కర్
- జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ
- మౌలానా అబుల్ కలామ్ ఆజాద్
- సర్దార్ వల్లభ్‌భాయ్ పటేల్
- K. M. మున్నీ
- Dr. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్
- సరోజినీ నాయుడు
- విజయలక్ష్మీ పండిట్
- హాస్రత్ మెహాని
- దామోదర్ స్వరూప్ సేథ్ మొదలైనవారు.

V) భారత రాజ్యాంగ ప్రవేశికలో పొందుపర్చబడిన మౌళిక ఆదర్శాలు :

- ప్రజాస్వామ్యం : సార్వభౌమాధికారం ప్రజల వద్ద ఉండే పాలనాధికారం

- సామ్యవాద : దేశ సంపదను ప్రజలందరూ సమానంగా పంచుకొనుట
- లౌకిక : పాలనా వ్యవహారాలలో మతపరమైన జోక్యం లేకుండుట. ప్రభుత్వం ఏ ఒక్క మతాన్ని ప్రోత్సహించడంగానీ, నిరోధించడంగానీ చేయకుండుట.
- గణతంత్ర : రాజ్యాధిపతి, దేశాధిపతి వంశపారంపర్యంగాకాక ప్రజలచే ఎన్నుకోబడుట.
- సర్వసత్తాక : దేశ అంతరంగిక, బాహ్య విషయాలలో విదేశీ శక్తులకు లోసుగాక స్వతంత్రంగా వ్యవహరించడం.
- స్వేచ్ఛ మరియు సమానత్వం : ప్రజలందరికీ అనవసర ఆంక్షలులేని స్వేచ్ఛ మరియు సమానత్వాన్ని అందించడం.
- సౌభ్రాతృత్వం : దేశ పౌరులందరిలో సోదరభావాన్ని పెంపొందించడం.

VI) భారత రాజ్యాంగంలోని మౌఖిక సూత్రాలు :

- పార్లమెంటరీ విధానం
- సమాఖ్య వ్యవస్థ
- స్వతంత్ర న్యాయవ్యవస్థ
- ప్రాథమిక హక్కులు
- ఆదేశిక సూత్రాలు
- ప్రాథమిక విధులు
- ఏక పౌరసత్వం
- సార్వజనీన వయోజన ఓటు హక్కు
- లౌకిక విధానం

VII) బ్రిటన్ రాజు, భారత అధ్యక్షుడి స్థానాల్లో తేడాలు :

బ్రిటన్ రాజు	భారత అధ్యక్షుడు (రాష్ట్రపతి)
• బ్రిటన్ రాజు వంశపారంపర్యంగా పదవిలోకి వస్తాడు.	• భారత అధ్యక్షుడు (రాష్ట్రపతి) పార్లమెంటు మరియు రాష్ట్రాల శాసన సభ్యులచే ఎన్నుకోబడుతాడు.
• ఇతనికి జీవితకాలం అధికారం ఉంటుంది.	• ఇతను 5 సం.ల పాటు అధికారంలో ఉంటాడు.
• ఇతను రాజ్యానికి అధిపతి.	• ఇతను కూడా రాజ్యానికి అధిపతి.
• ఇతను దేశానికి ప్రతీక.	• ఇతను భారత ప్రథమపౌరుడు.

VIII) భారత రాజ్యాంగంలోని ఏకీకృత (ఏకకేంద్ర) లక్షణాలు :

- ఒకే రాజ్యాంగం
- ఒకే పౌరసత్వం
- ఒకే ఎన్నికల సంఘం
- ఏకీకృత స్వతంత్ర న్యాయవ్యవస్థ
- బలమైన కేంద్ర ప్రభుత్వం
- కేంద్రం అధీనంలో ఉండే అఖిలభారత సేవలు మొదలగునవి.

IX) భారత రాజ్యాంగంలోని సమాఖ్య లక్షణాలు (ఫెడరల్ లక్షణాలు) :

సమాఖ్య వ్యవస్థ అంటే “ద్వంద్వ రాజ్య తంత్రాన్ని” ఏర్పాటు చెయ్యటం. అనగా కేంద్ర, రాష్ట్రాలతో కూడిన “ద్వంద్వ” ప్రభుత్వ విధానం. ఈ రెండు ప్రభుత్వాలు రాజ్యాంగం వీటికి కేటాయించిన రంగాలలో సర్వసత్తాక అధికారాలను కలిగి ఉంటాయి.

X) భారత సమాఖ్య వ్యవస్థకూ, అమెరికా సమాఖ్య వ్యవస్థకు మధ్య ముఖ్యమైన తేడాలు :

భారత సమాఖ్య	అమెరికా సమాఖ్య
<ul style="list-style-type: none"> • ఏక పౌరసత్వం 	<ul style="list-style-type: none"> • ద్వంద్వ పౌరసత్వం, కేంద్ర పౌరసత్వం, రాష్ట్ర పౌరసత్వం
<ul style="list-style-type: none"> • ఏకీకృత న్యాయవ్యవస్థ. 	<ul style="list-style-type: none"> • ప్రతి రాష్ట్రానికి ప్రత్యేక న్యాయ వ్యవస్థ.
<ul style="list-style-type: none"> • ప్రాథమిక, సివిల్, క్రిమినల్ చట్టాలలో ఒకే విధానం, ఏకత్వం. 	<ul style="list-style-type: none"> • ప్రాథమిక, సివిల్, క్రిమినల్ చట్టాలలో ఏక విధానం లేదు.
<ul style="list-style-type: none"> • సమాఖ్య లక్షణాలున్న ఏక కేంద్ర రాజ్యం. 	<ul style="list-style-type: none"> • పూర్తి సమాఖ్య. బలమైన ద్వంద్వ ప్రభుత్వాలు.

XI) సమాఖ్య వ్యవస్థగా ఉంటూ, భారతదేశ ఐక్యతను కాపాడడానికి భారత రాజ్యాంగం అవలంబించిన ముఖ్యమైన విధానాలు :

భారతదేశ ఐక్యతను కాపాడడానికి రాజ్యాంగం మూడు విధానాలను అవలంబించింది.

- ఒకే న్యాయవ్యవస్థ
- పౌర, నేర అంశాలలోని మౌఖిక చట్టాలలో సారూప్యత
- ముఖ్యమైన పదవులలో నియమించడానికి దేశమంతటికీ అఖిలభారత సివిల్ సర్వీస్లు

XII) రాజ్యాంగంలో ‘అంటరానితనం’ను నిర్వచించకపోవడం ఒక మంచి ఆలోచన :

- ప్రపంచంలో ఎక్కడా ‘అంటరానితనం’ అన్నదే లేదు. ఇది మానవుడు తన స్వార్థం కోసం సృష్టించుకున్నదే.
- అంటరానితనం అనే పదానికి నిర్వచనం ఓ చోటుకీ, మరో చోటుకీ, ఒక సందర్భానికి, మరో సందర్భానికి మారుతూ ఉంటుంది.

- సాంఘికాభివృద్ధి ముఖ్యంగా విద్య, ఆర్థికాభివృద్ధి అనే అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.
- కాబట్టి ఆ పదాన్ని నిర్వచించకపోవడమే మంచిది.

XIII) సామాజిక నిర్మాణంలోనూ, సామాజిక న్యాయం కల్పించటం కోసమై భారత రాజ్యాంగంలో పొందుపర్చిన అంశాలు :

రాజ్యాంగ రచయితలు సమాజంలోని అసమానతలను, అన్యాయాలను, ఆర్థిక దోపిడీని అర్థం చేసుకున్నారు. కాబట్టి ఆర్థిక, సామాజిక అభివృద్ధికి రాజ్యాంగంలో క్రింది అంశాలను పొందుపర్చారు.

- భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 17 అంటరానితనాన్ని నిషేధించింది.
- దేశంలోని సామాజిక బలహీన వర్గాలకు (SC, ST, OBC) విద్య, ఉద్యోగాలు మరియు రాజకీయ పదవుల్లో రిజర్వేషన్లు కల్పించింది.
- రాజ్యాంగంలోని 'ఆదేశిక సూత్రాలు' నిర్బంధ ఉచిత ప్రాథమిక విద్యను కల్పించడంతో పాటు, అధికార వికేంద్రీకరణ, మధ్యపాన నిషేధం, కుటీర పరిశ్రమ ఏర్పాటు తదితర అంశాలను పేర్కొన్నాయి.
- భూ సంస్కరణలు అమలుపరచడం జరిగింది.
- గిరిజనులు మరియు మైనారిటీల రక్షణకై చట్టాలు చేయడం.
- పేదరికం, నిరుద్యోగ నిర్మూలనకై అనేక పథకాలను, కార్యక్రమాలను రూపొందించడం.

XIV) భారత రాజ్యాంగ సవరణ ప్రక్రియ :

- భారత రాజ్యాంగంలోని అధికరణాల సవరణను పార్లమెంటు మాత్రమే చేపట్టాలి.
- రాజ్యసభ, లోక్ సభల రెండింటిలో మూడింట రెండు వంతుల (2/3rd) సభ్యుల ఆమోదం అవసరం.
- కొన్ని అధికరణాలను రాష్ట్ర శాసనసభలు అంగీకరించిన తరువాత మాత్రమే సవరించవచ్చు.
- కొన్ని సవరణలను దేశాధ్యక్షుడు కూడా ఆమోదించాల్సి ఉంటుంది

XV) కేశవానంద భారతి కేసు :

భారత రాజ్యాంగ చరిత్రలో 'కేశవానంద భారతి' కేసుగా ప్రాచుర్యం పొందిన భారత సుప్రీంకోర్టు తీర్పు అత్యంత ముఖ్యమైనది. ఈ తీర్పు ప్రకారం :

- భారత రాజ్యాంగంలోని కొన్ని మౌళిక అంశాలను (సూత్రాలను) ఎట్టి పరిస్థితుల్లోనూ సవరించరాదని తీర్పునిచ్చింది.
- భారత రాజ్యాంగ మౌళిక సూత్రాలు అనగా...

a) ప్రభుత్వ నిర్మాణం	b) సమాఖ్య లక్షణం	c) ఉన్నతమైన రాజ్యాంగం
d) సర్వసత్తాక దేశం	e) న్యాయం	f) సంక్షేమ రాజ్యం వంటివి

కేరళ రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి మరియు కేశవానంద భారతిల మధ్య జరిగిన వివాదం సందర్భంగా సుప్రీంకోర్టు తీర్పును వెలువరించింది. ఇదే 'కేశవానంద భారతి' కేసుగా ప్రాచుర్యం పొందింది.

బహుళైచ్చిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. లౌకిక రాజ్యమనగా ... ()
 - A) అధికార మతం కలిగిన దేశం
 - B) మత విషయాల్లో తటస్థంగా ఉన్న దేశం
 - C) పరమత సహనం కలిగిన దేశం
 - D) మతాలను నిషేధించిన దేశం
2. క్రింది వాటిలో భారత రాజ్యాంగ లక్షణం కానిది. ()
 - A) పార్లమెంటరీ తరహా ప్రభుత్వం
 - B) సమాఖ్య వ్యవస్థ
 - C) ద్వంద్వ పౌరసత్వం
 - D) లిఖిత రాజ్యాంగం
3. భారత రాజ్యాంగ పీఠిక భారతదేశాన్ని ఇలా ప్రకటించింది. ()
 - A) సార్వభౌమ, ప్రజాస్వామ్య, గణతంత్ర రాజ్యం
 - B) సార్వభౌమ, సామ్యవాద, ప్రజాస్వామ్య, గణతంత్ర రాజ్యం
 - C) సార్వభౌమ, సామ్యవాద, లౌకిక, ప్రజాస్వామ్య, గణతంత్ర రాజ్యం
 - D) ఏదీ కాదు
4. అధికారాన్ని మరీ కేంద్రీకరిస్తే అది మరీ నిరంకుశ అధికారంగా మారుతుందని చెప్పినవారు. ()
 - A) నెహ్రూ
 - B) డి.ఎస్.సేథ్
 - C) గాంధీజీ
 - D) డా॥ బి.ఆర్.అంబేద్కర్
5. పార్లమెంటరీ తరహా ప్రజాస్వామ్యానికి సంబంధించి సరైనది కానిదేది ()
 - i) రాష్ట్రపతి వాస్తవాధికారాలను కలిగి ఉంటాడు
 - ii) రాష్ట్రపతి వాస్తవాధికారాలను కలిగి ఉండడు
 - iii) రాష్ట్రపతే దేశాన్ని పరిపాలిస్తాడు
 - iv) రాష్ట్రపతి ప్రధాన మంత్రిని నియమిస్తాడు
 - A) i, ii, iv
 - B) ii, iii, iv
 - C) i, iii
 - D) i, ii, iii
6. పూర్తి స్థాయి సమాఖ్య రాజ్య ప్రధాన లక్షణాలలో ఒకటి ()
 - A) రాష్ట్రస్థాయి కోర్టులు ఇచ్చిన తీర్పును సుప్రీంకోర్టు మార్చగలదు
 - B) రాష్ట్రస్థాయి కోర్టులు ఇచ్చిన తీర్పును సుప్రీంకోర్టు మార్చలేదు
 - C) సివిల్ మరియు క్రిమినల్ చట్టాలలో ఏకత్వం
 - D) B మరియు C

7. 26 నవంబర్, 1949 యొక్క ప్రాధాన్యత ()
- A) రాజ్యాంగ రచన ప్రారంభమైనది
- B) రాజ్యాంగ సభ మొదటి సమావేశం జరిగింది
- C) రాజ్యాంగం ఆమోదించబడింది
- D) రాజ్యాంగం అమలులోకి వచ్చింది

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

- భారత రాజ్యాంగసభ లక్ష్యాలను తెలుపండి.
- 'అధికార విభజన' అంటే ఏమి?
- దేశ సమగ్రతను కాపాడడానికి ఎలాంటి చర్యలను భారత రాజ్యాంగంలో పొందుపర్చారు?
- రాజ్యాంగ ముసాయిదాపై డి.ఎస్.సేథ్ గారి ప్రధాన విమర్శ ఏమిటి?
- ముసాయిదా రాజ్యాంగంపై జరిగిన చర్చల్లో మీకు పాల్గొనే అవకాశమిస్తే ఎలాంటి అంశాలపై మాట్లాడేవారు?

4 మార్కులు :

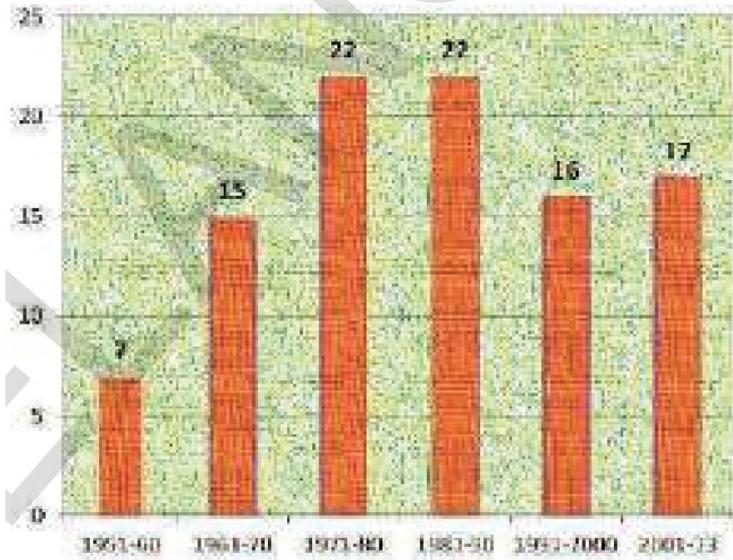
- రాజ్యాంగం అంటే ఏమి. ఒక దేశానికి రాజ్యాంగం అవసరమా? కారణాలు తెల్పండి.
- భారత సమాఖ్య వ్యవస్థ, అమెరికా సమాఖ్య వ్యవస్థ కంటే భిన్నమైనదని ఎలా చెప్పగలవు?
- 'సామాజిక న్యాయం' అన్న అంశంపై ప్రజల్లో అవగాహన కల్పించుటకు ఒక కరపత్రాన్ని రూపొందించుము.
- మీ పాఠశాలకు రాజ్యాంగ రచన చేయాలనుకుంటే, ఎవరెవరిని భాగస్వామ్యం చేయాలి?

8 మార్కులు :

- భారతదేశం ఏకీకృత లక్షణాలు కలిగిన సమాఖ్య రాజ్యమని ఎలా చెప్పగలవు?
- క్రింది పేరాను చదివి, అర్థం చేసుకొని వ్యాఖ్యానించండి.

రాజ్యాంగ సభను వయోజనులందరికీ కల్పించిన సార్వత్రిక వయోజన ఓటు హక్కు ద్వారా ఎన్నుకోలేదని మీరు చూశారు. దీనికి ఎన్నికలు పరోక్షంగా జరిగాయి, అంటే భారత సమాజంలోని అన్ని వర్గాలకు ఇది ప్రాతినిధ్యం వహించటం లేదు. అప్పట్లో జనాభాలో 10 శాతం ప్రజలకే రాష్ట్ర శాసన సభలకు ఓటువేసే హక్కు ఉంది. అంతేకాదు, సంస్థానాల ప్రతినిధులకు ఎన్నికలు జరగనేలేదు, సంబంధిత సంస్థానాలతో చర్చల ద్వారా వీళ్ళను ఎంపికచేశారు. స్వాతంత్ర్యం పొందనున్న నేపథ్యంలో తీవ్ర రాజకీయ కార్యకలాపాలు, ప్రజల మధ్య పెరుగుతున్న ఘర్షణల నేపథ్యంలో ఈ నిర్ణయం తీసుకున్నారు.

12. క్రింది గ్రాఫ్ను విశ్లేషించండి.

రేఖాచిత్రం 1 : 1950, జనవరి 26న రాజ్యాంగం అమలులోకి వచ్చిన నాటినుంచి 2013 వరకు దాదాపు 99 సవరణలు చేశారు.

13. ప్రపంచ పటంలో క్రింది వానిని గుర్తించండి.

ఎ) అమెరికా (USA)

బి) ఆస్ట్రేలియా

సి) దక్షిణ ఆఫ్రికా

డి) లిఖిత రాజ్యాంగం లేని దేశం

16. భారతదేశంలో ఎన్నికల ప్రక్రియ

I) భారత ఎన్నికల వ్యవస్థ :

- ఆధునిక ప్రజాస్వామ్య దేశాలు ప్రాతినిధ్య ప్రభుత్వ విధానాలను అనుసరిస్తున్నాయి. ఈ విధానంలో ఎన్నికలు జరపడం ఒక తప్పనిసరి క్రతువు.
- భారతదేశం సువిశాలమైనదై ఉండి, అత్యధిక జనాభా కలిగి ఉండడంవల్ల ప్రజలంతా సమావేశం కావడం, నిర్ణయాలు తీసుకోవడం సాధ్యంకాదు. కాబట్టి ఇక్కడ ఎన్నికల అవసరం ఏర్పడింది.

II) భారత ఎన్నికల సంఘం :

- మన దేశంలో ఎన్నికలను భారత ఎన్నికల సంఘం నిర్వహిస్తుంది.
- భారత ఎన్నికల సంఘం 1950 జనవరి 25న ఏర్పడింది.
- ఇది ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన రాజ్యాంగబద్ధ సంస్థ.
- ఇది ఓటర్ల జాబితాను రూపొందించి దేశంలో లోక్ సభ, రాజ్యసభ, రాష్ట్ర శాసనసభలు, రాష్ట్రపతి మరియు ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికలు నిర్వహిస్తుంది.
- ఇది ఎన్నికల సమయంలో రాజకీయ పార్టీలు అనుసరించవలసిన ఎన్నికల ప్రవర్తనా నియమావళిని రూపొందిస్తుంది.
- రాజ్యాంగంలో 324(6) అధికరణం ప్రకారం, ఎన్నికలు నిర్వహించడానికిగాను, ఎన్నికల సంఘం కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఉద్యోగులను వినియోగించుకుంటుంది.
- ఎన్నికల ఫలితాలను ప్రకటించి కేంద్ర లేక రాష్ట్రానికి సంబంధించిన అధికారికి సమర్పిస్తుంది.

III) ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్ :

- భారత రాష్ట్రపతి ప్రధాన ఎన్నికల అధికారిని నియమిస్తారు. ఈయన పదవీకాలం 6 సం॥లు లేదా 65 సం॥లు నిండే వరకు ఉంటుంది.
- భారత ఎన్నికల సంఘం త్రిసభ్య సంస్థ. ఒక ప్రధాన ఎన్నికల అధికారితోపాటు, మరో ఇద్దరు ఎన్నికల కమీషనరులు ఇందులో సభ్యులుగా ఉంటారు.
- అధికారం, హోదా, జీతభత్యాల విషయంలో ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్ కి మరియు ఇతర కమీషనర్లకు మధ్య ఎలాంటి వ్యత్యాసాలు ఉండవు. సుప్రీంకోర్టు జడ్జిపొందే సదుపాయాలు వీరికి కల్పించబడతాయి.
- సాధారణంగా నిర్ణయాలను ఏకగ్రీవంగా తీసుకుంటారు. లేకుంటే మెజార్టీ ప్రాతిపదికపై నిర్ణయాలు అమలు చేస్తారు.
- 1990-1996 మధ్యకాలంలో ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్ గా టి.ఎన్.శేషన్ పనిచేసిన కాలంలో ఆయన తీసుకువచ్చిన ఎన్నికల సంస్కరణలవల్ల, ఎన్నికల సంఘం గణనీయమైన ప్రజాభిమానాన్ని చూరగొన్నది.

IV) ఎన్నికల కమీషన్ విధులు :

ప్రధానంగా మూడు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు :

- పాలనా సంబంధ విధులు : ఓటర్ల జాబితాను రూపొందించడం, నిర్ణీత కాల వ్యవధిలో వాటిని సవరించడం, పార్లమెంట్ చేసిన పునర్విభజనకు సంబంధించిన చట్టాల ప్రకారం నియోజన వర్గాల భౌగోళిక పరిధిని నిర్ణయించడం, ఎన్నికల షెడ్యూల్ ప్రకటించడం, ఎన్నికల నోటిఫికేషన్, నామినేషన్ల స్వీకరణ, పరిశీలన, పోలింగ్ తేదీల ఖరారు, పర్యవేక్షణ, రాజకీయ పార్టీలను గుర్తించడం, గుర్తులను కేటాయించడం, ఎన్నికల నియమావళిని రూపొందించి అమలు చేయడం.
- సలహా విధులు : పార్లమెంట్, రాష్ట్ర శాసన సభ్యుల అనర్హతకు సంబంధించి రాష్ట్రపతి, గవర్నర్లకు సూచనలు, సలహాలు ఇవ్వడం.
- పాక్షిక న్యాయసంబంధ విధులు : వివిధ రాజకీయ పార్టీల మధ్య వివాదాలను పరిష్కరించడం.

V) ఎన్నికలలో రాజకీయ పార్టీలు :

- 18 సంవత్సరాలు నిండిన ప్రతీ భారతీయునికి కుల, జాతి, మత, లింగ, భాషా బేధం లేకుండా కల్పించబడే ఓటుహక్కును సార్వజనీన ఓటుహక్కు అంటారు.
- ఓటర్లందరినీ కలిపి ఎలక్టోరేట్ అంటారు.
- రాష్ట్రంలో జరిగిన ఎన్నికల్లో పోలైన ఓట్లలో 3% ఓట్లు లేదా 3 శాసన సభ స్థానాలు పొందితే దానిని ప్రాంతీయ పార్టీ అంటారు. ఒకటి కంటే ఎక్కువ రాష్ట్రాలలో కూడా ఒక పార్టీ గుర్తింపు పొందవచ్చు.
- సాధారణ ఎన్నికలలో కనీసం 4 రాష్ట్రాలలో పోలైన ఓట్లలో 6% చొప్పున పొందిన ఓట్లు లేదా 4 వేర్వేరు రాష్ట్రాల నుండి 11 లోక్ సభ సీట్లు సాధిస్తే దానిని జాతీయపార్టీ అంటారు.
- ఎన్నికల షెడ్యూలు ప్రకటించిన తేదీ నుండి ఎన్నికలు జరిగే తేదీ వరకు పార్టీలు, అభ్యర్థులు, ప్రజలు పాటించవలసిన నియమ నిబంధనలను “ఎన్నికల ప్రవర్తనా నియమావళి” అంటారు. వీటిని అతిక్రమిస్తే ఎన్నికల అనుచిత ప్రవర్తనగా పరిగణిస్తారు.
- వి.పి.సి.పి.పి.టి (VVPAT) అనేది EVM (ఎలక్ట్రానిక్ ఓటింగ్ మెషిన్) అనుసంధానించబడ్డ ప్రత్యేక వ్యవస్థ. దీని ద్వారా ఓటరు తాను ఓటు వేసిన అభ్యర్థిపేరు, గుర్తు మొ||లైన వివరాలతో కూడిన ముద్రిత పేపరును చూసుకోవడానికిగాను, ఒక పారదర్శక అద్దంను అమరుస్తారు. 7 సెకన్ల కాలవ్యవధిలో మనం గమనించుకోవచ్చు.
- పోటీ చేస్తున్న అభ్యర్థులెవరూ ఓటరుకు నచ్చకపోతే, ప్రతికూలంగా ఓటువేసే అధికారం కల్పించే ప్రత్యేక ఐచ్ఛికమే NOTA (పై వారిలో ఎవరూ కాదు).
- పార్లమెంట్, రాష్ట్ర శాసన సభలకు పోటీ చేసే అభ్యర్థి నేరచరిత్ర, జీవిత భాగస్వామి, పిల్లలు, ఆస్తులు, అప్పులు, విద్యార్హత మొదలైన అంశలను ఎన్నికల ప్రమాణ పత్రాలలో అభ్యర్థులు పేర్కొనాలి.
- అధికారంలో ఉన్న పార్టీలు అధికారాన్ని దుర్వినియోగం చేయడాన్ని నియంత్రించడానికి, ఎన్నికలు స్వేచ్ఛగా, నిష్పక్షపాతంగా జరపడానికి, ఎన్నికల సంఘం కొన్ని నియమ నిబంధనలను రూపొందించి అమలుచేస్తుంది.

VI) వివిధ స్థాయిలలో ఎన్నికల నిర్వహణ :

- రాష్ట్ర స్థాయిలో ఎన్నికల సంఘానికి సహాయకారిగా రాష్ట్ర ఎన్నికల ప్రధాన అధికారి (చీఫ్ ఎలక్టోరల్ ఆఫీసర్) ఉంటారు.
- జిల్లా స్థాయిలో జిల్లా కలెక్టర్ చీఫ్ ఎలక్షన్ ఆఫీసర్‌గా వ్యవహరిస్తారు.
- నియోజక వర్గస్థాయిలో 'రిటర్నింగ్ అధికారి' ఎన్నికల నిర్వహణ, పర్యవేక్షణ బాధ్యతలను కలిగి ఉంటాడు.
- గుర్తింపు పొందిన పార్టీల తరపున పోటీ చేసే అభ్యర్థులను పార్టీ అభ్యర్థులంటారు. మిగతా వారిని స్వతంత్ర అభ్యర్థులు అంటారు.

VII) ఓటింగ్ ప్రక్రియ :

- ఓటర్లు ఓటు వేసే ప్రత్యేక గదే పోలింగ్ బూత్ లేదా పోలింగ్ స్టేషన్. ఇది ప్రిసైడింగ్ అధికారి పర్యవేక్షణలో ఉంటుంది. ఇతనికి సహాయకారిగా ఇతర పోలింగ్ ఆఫీసర్లు మరియు పోలింగ్ ఏజెంట్లు వ్యవహరిస్తారు.
- EVM లు కాకుండా బ్యాలెట్ డబ్బాలను వాడుతుంటే బ్యాలెట్ పత్రంలో స్పెసిక్ (卐) ముద్రవేసి, నిర్ణీత విధంగా మడిచి బ్యాలెట్‌పెట్టెలో వేస్తారు.
- సాధారణ ఎన్నికలు : నిర్ణీత కాలవ్యవధిని అనుసరించి (సాధారణంగా 5 సం॥లు) ప్రజాప్రతినిధుల ఎన్నిక కోసం నిర్వహించే ప్రక్రియను సాధారణ ఎన్నికలు అంటారు.
- మధ్యంతర ఎన్నికలు : రెండు సాధారణ ఎన్నికల మధ్యకాలంలో లోక్‌సభకుగానీ, రాష్ట్ర విధాన సభకుగాని సభాకాలం ముగించక ముందే జరిగే ఎన్నికలను మధ్యంతర ఎన్నికలు అంటారు. ప్రభుత్వం మెజారిటీ కోల్పోవడం, రాజీనామా చేయడంవల్ల ఇవి నిర్వహింపబడతాయి.
- ఉప ఎన్నిక : ఒక నియోజక వర్గపు ప్రజాప్రతినిధి తన పదవికి రాజీనామా చేసినప్పుడుగాని, మరణించినప్పుడుగాని ఏర్పడే ఖాళీస్థానాన్ని భర్తీచేయుటకు ఉప ఎన్నిక నిర్వహిస్తారు.
- ఎన్నికల సంస్కరణలు : ఆశించిన, మెరుగైన ప్రజాస్వామ్య సాధనకు, నీతివంతమైన రాజకీయాల కొరకు, స్వేచ్ఛాయుత ఎన్నికల నిర్వహణకు, ఆదర్శవంతమైన ప్రజాప్రతినిధులతో కూడిన చట్టసభలను పెంపొందించుటకు ప్రజాభీష్ట ప్రానినిధ్య ప్రభుత్వాలను ఏర్పాటుచేయుటకై ఎన్నికలలో తీసుకువచ్చిన మార్పులనే ఎన్నికల సంస్కరణలు అంటారు.
- పోస్టల్ బ్యాలెట్ : ఎన్నికల సంబంధ విధులు నిర్వహిస్తూ, ఓటరుగా నమోదైన చోట ప్రత్యక్ష ఓటుహక్కును వినియోగించుకోలేని వారికై ఏర్పాటుచేసిన ప్రత్యేక వ్యవస్థ పోస్టల్ బ్యాలెట్.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. భారత ఎన్నికల సంఘంలోని సభ్యుల సంఖ్య ()
 A) నలుగురు B) ఇద్దరు
 C) ముగ్గురు D) ఒక్కరు
2. భారత ఎన్నికల సంఘం అమలులోకి వచ్చిన సం॥ ()
 A) 15 ఆగస్టు 1947 B) 2 జూన్ 2014
 C) 26 జనవరి 1950 D) 25 జనవరి 1950
3. ఎన్నికల కమీషనరు నియమించునది ()
 A) ప్రధానమంత్రి B) రాష్ట్రపతి
 C) ఉపరాష్ట్రపతి D) స్పీకర్
4. ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్ పదవీకాలం ()
 A) 6 సం॥ లేదా 65 సం॥లు B) 5 సం॥ లేదా 65 సం॥లు
 C) 5 సం॥ లేదా 60 సం॥లు D) 6 సం॥ లేదా 61 సం॥లు
5. పోస్టల్ బ్యాలెట్‌ను జారీచేయునది ()
 A) జిల్లా కలెక్టరు B) పోలీసుశాఖ
 C) రిటర్నింగు అధికారి D) రూటు అధికారి
6. నోటా (NOTA) ఐచ్ఛికాన్ని మొదటిసారిగా ఈ శాసనసభ ఎన్నికలలో ఉపయోగించారు. ()
 A) తెలంగాణ B) పంజాబ్
 C) తమిళనాడు D) ఢిల్లీ
7. EVM అనగా ()
 A) ఎలక్ట్రికల్ వోటింగ్ మెషిన్ B) ఎలక్ట్రానిక్ వోటింగ్ మెషిన్
 C) ఎన్‌లార్జ్డ్ వోటింగ్ మెషిన్ D) ఎవర్‌గ్రీన్ వోటింగ్ మెషిన్
8. క్రింది వాటిలో భిన్నమైనది ఏది? ()
 A) కంట్రోల్ యూనిట్ B) బ్యాలెట్ యూనిట్
 C) EVM D) స్వస్టిక్ గుర్తు
9. ఎన్నికల సంఘానికి ప్రత్యేక గుర్తింపు తెచ్చింది ()
 A) నరేంద్రమోడి B) రాజీవ్‌గాంధీ
 C) టి.ఎన్.శేషన్ D) పై వారు ఎవరూ కాదు
10. ప్రస్తుత లోక్‌సభ పదవీకాలం ముగియు సంవత్సరం ()
 A) 2023 సం॥ B) 2024 సం॥
 C) 2020 సం॥ D) 2022 సం॥

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. సార్వజనీన వయోజన ఓటుహక్కు అనగానేమి?
2. వి.వి.పి.ఎ.టి. (VVPAT) అనగానేమి?
3. ఉప ఎన్నికను ఏ సందర్భంలో నిర్వహిస్తారు?

4 మార్కులు :

4. టి.ఎన్.శేషన్ సిఫార్సులను వివరించండి.
5. సాధారణ ఎన్నికలకు, మధ్యంతర ఎన్నికలకు మధ్య భేదాలు తెలుపండి.
6. NOTA (నోటా) ఐచ్ఛికాన్ని ఎన్నికలలో ప్రవేశపెట్టుటకుగల కారణాలేంటో వివరించండి.
7. ఎన్నికలలో అనుచిత ప్రవర్తనలను నియంత్రించుటకు కొన్ని సూచనలు ఇవ్వండి.

8 మార్కులు :

8. ఎన్నికల ప్రవర్తనా నియమావళి అనగానేమి? వాటిలో కొన్నింటిని పేర్కొనండి.
9. ఎన్నికల సంఘం నిర్వహించు విధులను వివరింపుము.
10. భారతదేశంలో ఎన్నికల కమీషన్ పోషిస్తున్న పాత్రను వివరించండి.

17. స్వతంత్ర భారతదేశం

(మొదటి ముప్పై సంవత్సరాలు - 1947-1977)

I) మొదటి సార్వత్రిక ఎన్నికలు :

- కొత్త రాజ్యాంగం కింద నిర్వహించిన మొదటి సార్వత్రిక ఎన్నికలు భారతీయ ప్రజాస్వామ్యానికి ఎంతో కీలకమైనవి.
- సామాజిక కోణాల కారణంగా కూడా మొదటి ఎన్నికలు కష్టమయ్యాయి. జనాభాలో అధిక భాగానికి చదవడం, రాయడం రాదు.
- నిరక్షరాస్యత సమస్యను అధిగమించడానికి ఎన్నికల సంఘం రాజకీయ పార్టీలు, అభ్యర్థులను సూచించేలా రోజువారీ జీవితం నుంచి కొన్ని గుర్తులను ఉపయోగించడం అన్న వినూత్న ఆలోచనతో ముందుకు వచ్చింది.

II) రాజకీయ వ్యవస్థలో ఏకపార్టీ ఆధిపత్యం :

- స్వతంత్ర భారతదేశంలో 1952, 1957, 1962లలో జరిగిన మొదటి మూడు సార్వత్రిక ఎన్నికలలో ఇతర అభ్యర్థులను నామమాత్ర స్థానాలకు పరిమితం చేస్తూ భారతీయ జాతీయ కాంగ్రెస్ అఖండ విజయాలు సాధించింది.
- మొత్తం పోలైన ఓట్లలో 45% తో కాంగ్రెస్ 70% పైగా స్థానాలను గెలుచుకుంది.
- కాంగ్రెస్ పార్టీ అనేక రాష్ట్రాలలో కూడా ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటుచేసింది.
- కాంగ్రెస్ పార్టీ విభిన్న దృక్పథాలు, ప్రయోజనాలకు ప్రానిధ్యం వహిస్తున్నట్లుగా కనిపించేది.
- ఏక పార్టీ ఆధిపత్యంలో ఉన్న పరిస్థితిలో కూడా కాంగ్రెస్ పార్టీ లోపలే రాజకీయ పోటీ ఉంటూ ఉండేది.
- ఇతర పార్టీలు ఎన్నికలలో పోటీచేశాయి కానీ, కాంగ్రెస్‌ని సవాలు చేయగలిగే సంఖ్యలో స్థానాలను గెలుచుకోలేకపోయింది.

III) రాష్ట్రాల పునః వ్యవస్థీకరణ :

- కొత్తగా ఏర్పడిన దేశం ఎదుర్కొన్న మొదటి సవాళ్ళలో భాషా ప్రాతిపదికన రాష్ట్రాలను ఏర్పరచాలన్న కోరిక ఒకటి.
- మత ఆధారంగా దేశ విభజన జరగటంతో నాయకుల మనసులో భారతదేశ భద్రత, సుస్థిరత పట్ల అనుమానాలు భయాలు కలుగసాగాయి. భాష ప్రాతిపదిక రాష్ట్రాలను పునఃవ్యవస్థీకరిస్తే దేశం ముక్కలుగా కాటానికి దారితీస్తుందని భయపడ్డారు.
- తెలుగు మాట్లాడే ప్రాంతాల్లో జరిగిన మొదటి ఎన్నికల్లో భాషాప్రాతిపదిక ఉద్యమాన్ని బలపరిచిన పార్టీలు ఎక్కువ స్థానాలను గెలుచుకున్నాయి.

IV) రాష్ట్రాల పునఃవ్యవస్థీకరణ చట్టం 1956 :

- తెలుగు మాట్లాడేవారి కోసం ప్రత్యేక రాష్ట్రం ఏర్పాటుచేయాలని కోరుతూ పొట్టి శ్రీరాములు నిరాహారదీక్షను చేపట్టి 58 రోజుల తరువాత 1952 డిసెంబర్ 15 న మరణించాడు. దాంతో ఆంధ్ర రాష్ట్రం, తమిళనాడు ఏర్పరచారు.
- 1953 ఆగస్టులో రాష్ట్రాల పునఃవ్యవస్థీకరణ సంఘాన్ని ఏర్పరిచారు. దీంట్లో ఫజల్ అలీ, కె.ఎం.ఫణిక్కర్, హృదయనాథ్ కుంజ్రాలు ఉన్నారు.
- ఈ సంఘం ఇచ్చిన నివేదిక ఆధారంగా 1956లో పార్లమెంటు రాష్ట్రాల పునఃవ్యవస్థీకరణ చట్టాన్ని ఆమోదించింది.
- దీని ఆధారంగా 14 రాష్ట్రాలు 6 కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలు ఏర్పడ్డాయి.
- ఎక్కువ మంది మాట్లాడే తమిళం, తెలుగు వంటి భాషలను మాత్రమే భాష ప్రాతిపదిక రాష్ట్రాల పునఃవ్యవస్థీకరణకు పరిగణనలోకి తీసుకున్నారు.

V) సామాజిక ఆర్థిక మార్పు :

- రాజ్యాంగ సభ ఆధునిక భారతదేశ నిర్మాణంలో సామాజిక ఆర్థిక మార్పుకి ప్రముఖ స్థానాన్ని ఇచ్చింది.
- కొత్త రాజ్యాంగాన్ని ఆవిష్కరించిన తరువాత ప్రణాళికా సంఘాన్ని ఏర్పరిచారు.
- ప్రణాళికాబద్ధ అభివృద్ధి ద్వారా కులం, మతం, ప్రాంతం వంటి విభజన ధోరణులు తగ్గి భారతదేశం బలమైన, ఆధునిక దేశంగా ఎదురగుతుందని నెహ్రూ ఆశించాడు.
- మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికా వ్యవసాయం మీద కేంద్రీకరించి ఆహార ఉత్పత్తిని పెంచటానికి, రావాణా, ప్రసార రంగాలకు మెరుగుదలకి సామాజిక సేవల కల్పనకు ప్రాధాన్యత నిచ్చింది. రెండవ ప్రణాళిక పారిశ్రామికీకరణకు ప్రాధాన్యతనిచ్చింది.
- వ్యవసాయ రంగంలోని మార్పును నెహ్రూ కేవలం ఆర్థిక అంశంగా చూడలేదు. దానిని గ్రామీణ రంగ రాజకీయ, సామాజిక, ఆర్థిక మార్పుగా పరిగణించారు.
- సామాజిక ఆర్థిక మార్పుకి నెహ్రూ మొగ్గు చూపిన మూడు ప్రధాన అంశాలు. అ) భూసంస్కరణలు, ఆ) వ్యవసాయ సహకార సంఘాలు, ఇ) స్థానిక స్వపరిపాలన.
- మూడు రకాల భూ సంస్కరణలు ప్రతిపాదించారు. అ) జమిందారీ వ్యవస్థ రద్దు ఆ) కౌలు విధానాల సంస్కరణ, ఇ) భూ పరిమితి విధానాలు.
- వీటన్నింటి ప్రధాన ఉద్దేశ్యం దున్నేవానికి భూమి చెందేలా చేసి మరింత ఉత్పత్తి చేయటానికి ప్రోత్సహించడం.

VI) విదేశీ విధానం :

- భారతదేశం స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన సమయంలోనే అమెరికా కూటమి లేదా రష్యా కూటమిలో చేరకుండా రెండింటికీ సమ దూరంలో ఉంటూ విదేశీ విధానంలో స్వతంత్రంగా వ్యవహరించారు. ఈ విధానాన్ని అలీనోద్యమం అంటారు.

- పొరుగు దేశాలకు సంభవించి ఒకరి ఆంతరంగిక వ్యవహారాల్లో మరొకరు జోక్యం చేసుకోకూడదన్న పంచశీల సూత్రాలను నెహ్రూ రూపొందించాడు.

VII) యుద్ధాలు :

- 1948, 1965లలో కాశ్మీర్ విషయంపై, 1971లో బంగ్లాదేశ్ విషయంపై పాకిస్తాన్ తో యుద్ధం చేయవలసి వచ్చింది.
- 1962లో సరిహద్దు విషయంలో చైనాతోను మన దేశం యుద్ధం చేసింది.

VIII) హిందీ వ్యతిరేక ఉద్యమం :

- 1963లో అధికార భాష చట్టాన్ని ఆమోదించినప్పుడు డి.ఎమ్.కె. పార్టీ తమిళనాడు రాష్ట్ర వ్యాప్తంగా హిందీకి వ్యతిరేకంగా ఉద్యమాన్ని చేపట్టింది. ఇందులో భాగంగా సమ్మెలు, ధర్నాలు, హర్తాళ్లు నిర్వహించారు.
- చివరకి పరిస్థితులు చేజారిపోతున్నట్లు అనిపించడంతో అప్పటి ప్రధాని లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి, హిందీ వ్యతిరేక శిబిరంలోని ఉద్వేగాలను శాంతపరచటానికి అనేక మినహాయింపులను ప్రకటించాడు.
- వాటిలో కొన్ని ...
 - అ) ప్రతీ రాష్ట్రానికి స్వంత భాషను కలిగి వుండే హక్కు.
 - ఆ) పత్ర వ్యవహారాలు ఇంగ్లీషు అనువాదంతో ప్రాంతీయ భాషలలో ఉండవచ్చు.
 - ఇ) కేంద్ర - రాష్ట్రాల మధ్య వ్యవహార భాష గా ఇంగ్లీష్ కొనసాగుతుంది.
 - ఈ) సివిల్ సర్వీస్ పరీక్షలు కేవలం హిందీలోనే కాకుండా ఇంగ్లీష్ లో కూడా నిర్వహిస్తారు.

IX) బంగ్లాదేశ్ యుద్ధం :

- 1970 దశాబ్దం ప్రథమాంకంలో తూర్పు పాకిస్తాన్ (ఇప్పటి బంగ్లాదేశ్)లో పశ్చిమ పాకిస్తాన్ తమపై చూపిస్తున్న సహతి తల్లి ప్రేమకు నిరసనగా, తమ బెంగాలీ అస్తిత్వాన్ని చాటు కోవడానికి, ఆందోళనలు, నిరసనలు మొదలయ్యాయి.
- అక్కడి నుంచి వచ్చిన లక్షలాది మంది కాందిశీకులకు భారతదేశం వసతి కల్పించి ఆహారాన్ని అందించాల్సి వచ్చింది.
- ఈ లోగా బంగ్లాదేశ్ విముక్తి ఉద్యమం మొదలయ్యింది. దీంట్లో భారతదేశ సహాయాన్ని కోరారు .
- 1971లో భారతదేశం - పాకిస్తాన్ల మధ్య యుద్ధం మొదలయ్యింది. భారతదేశం నిర్ణయాత్మకంగా జోక్యం చేసుకొని బంగ్లాదేశ్ కు విముక్తి సాధించి, స్వతంత్ర దేశంగా ఏర్పడేలా సహాయపడింది.

X) వామపక్ష పంథా వైపు మలుపు :

- 1971 లోనే ఇందిరాగాంధీ నాయకత్వంలోని కాంగ్రెస్ పార్టీ ముందస్తు ఎన్నికలను ప్రకటించి 'గరీబీ హఠావో' అనే జనాకర్షక నినాదంతో ఎన్నికలలో పోటీ చేసింది.
- సమూల మార్పుల ద్వారా వ్యవస్థను పునర్నిర్మాణం చేసి పేద అట్టడుగు వర్గాల వారికి ప్రయోజనాలు చేకూరుస్తానని కాంగ్రెస్ వాగ్దానం చేసింది.
- సామాజిక, ఆర్థిక మార్పు సాధించాలన్న లక్ష్యంతో ఇందిరాగాంధీ అనేక ప్రవేటు బ్యాంక్లను జాతీయం చేస్తూ చేసిన చట్టం, రాజ భరణాలను రద్దు చేస్తూ చేసిన చట్టం ముఖ్యమైనవి.

XI) జె. పి. ఉద్యమం :

- 1973లో అరబ్ - ఇజ్రాయిల్ మధ్య యుద్ధంతో చమురు ధరలు ఎన్నడూ లేనంతగా పెరగటంతో భారత ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తీవ్రంగా పెరిగింది.
- ద్రవ్యోల్బణం, నిత్యావసర వస్తువులు ధరల పెరుగుదల, ఆహార కొరత, నిరుద్యోగం వంటివి ప్రభావం చూపసాగాయి.
- ప్రజలలో అధిక శాతం సంతోషంగా లేరు.
- దేశ వివిధ ప్రాంతాలలోని అసంతృప్తిని ఆసరా చేసుకొని జయ ప్రకాష్ నారాయణ్ నేతృత్వంలో ఐక్యమైన ప్రతిపక్షాలు దేశంలోని పలు ప్రాంతాలలో కాంగ్రెస్ కి, ప్రత్యేకించి ఇందిరాగాంధీకి వ్యతిరేఖంగా ఉద్యమించాయి.
- దీనిని జెపి ఉద్యమంగా పేర్కొంటారు. ఇది బీహారులోనూ, గుజరాత్ లోనూ చాలా పెద్ద ఎత్తున జరిగినది.

XII) అత్యవసర పరిస్థితి :

- శాంతిని కాపాడే పేరుతో జె.పి. ఉద్యమానికి స్పందిస్తూ పౌరహక్కులకు భంగం కలిగేలా ప్రభుత్వం అనేక తీవ్రమైన చట్టాలను చేసింది.
- కొన్ని రోజుల తరువాత జె.పి. ఉద్యమం మరింత తీవ్రం కావటంతో ప్రభుత్వం అత్యవసర పరిస్థితి విధించింది.
- ప్రజాస్వామ్యాన్ని కాపాడడానికి, శాంతి, భద్రతలు నెలకొల్పటానికి దేశ సమగ్రతను కాపాడటానికి, సామాజిక, ఆర్థిక మార్పులను కొనసాగించటానికి అది అవసరమయ్యిందని ప్రభుత్వం దానిని సమర్థించుకుంది.
- దీనితో ప్రజాస్వామ్యం లేకుండా పోయింది.
- దేశంలో శాంతి భద్రతలకు అవసరమంటూ ప్రభుత్వం అనేక అణచివేత చర్యలకు పాల్పడింది.
- అనేక ప్రాథమిక హక్కులను నిలిపివేశారు.
- ఏ కారణం లేకుండా అరెస్టు చేయడం, హింసించడం, పౌర హక్కులకు భంగం కలిగించడం వంటి అనేక ఘటనలు చోటు చేసుకున్నాయి.
- ఈ కాలంలో ధరల నియంత్రణ, నల్ల బజారు, వెట్టి చాకిరికీ వ్యతిరేఖంగా సాగే ఉద్యమాలను ప్రజలు స్వాగతించారు.
- ఇదే కాలంలో చేపట్టిన మురికివాడల తొలగింపు, జనాభా నియంత్రణ పేరుతో బలవంతంగా కుటుంబ నియంత్రణ అపరేషన్లు చేయించడం వంటి కార్యక్రమాలు ప్రజల కోపానికి కారణమయ్యాయి.
- పౌరహక్కులు లేనందువల్ల ప్రజలు తమ అసంతృప్తిని వెల్లడిచేసే మార్గాలు లేకపోయాయి.
- ఈ కాలంలో చెపకోదగిన మరొక ముఖ్య పరిణామం రాజ్యాంగానికి చేసిన 42వ సవరణ.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. క్రింది వాటిలో ఒక సమస్యను అధిగమించటానికి ఎన్నికాల సంఘం రాజకీయ పార్టీలను, అభ్యర్థులను సూచించేలా గుర్తులను ఉపయోగించడం అన్న వినూత్న ఆలోచనతో ముందుకు వచ్చింది. ()
 A) పేదరికం B) నిరక్షరాస్యత
 C) అంటరానితనం D) ఆర్థిక అసమానతలు
2. కొత్తగా ఏర్పడిన దేశం ఎదుర్కొన్న మొదటి సవాళ్ళలో ఒకటి ()
 A) భాష ప్రాతిపదికన రాష్ట్రాల పునః వ్యవస్థీకరణ B) ఆనకట్టల నిర్మాణం
 C) ఖలిస్తాన్ వేర్పాటువాదం D) దక్షిణాది రాష్ట్రాలలో హిందీ భాష రద్దు
3. సహకార సంస్థల ముఖ్య ఉద్దేశం ()
 A) సమిష్టి వ్యవసాయం
 B) హస్త కళా వస్తువుల అమ్మకం
 C) ఆర్థికంగా లాభసాటి పరిమాణాన్ని చేరుకోవడం మరియు విలువైన ఉత్పాదకలను అందించడం
 D) బ్యాంక్ల కుదింపు
4. ఏ పంచ వర్ష ప్రణాళికా కాలంలో పెద్ద ఆనకట్టల నిర్మాణం జరిగినది ()
 A) మొదటి B) రెండవ C) మూడవ D) నాల్గవ
5. అమెరికా కూటమిలోగాని రష్యా కూటమిలోగాని చేరకుండా రెండింటికీ సమదూరంలో వుండే విదేశీ విధానం ()
 A) పంచశీల B) నానాజాతి సమితి
 C) అలీనోద్యమం D) ఐక్యరాజ్యసమితి
6. తమిళనాడులో హిందీ భాష వ్యతిరేఖ ఉద్యమం ప్రారంభించిన పార్టీ ()
 A) AIADMK B) కాంగ్రెస్ బి C) BJP D) DMK
7. పంచశీల సూత్రాలు ఏ రెండు దేశాల ఒప్పందం ()
 A) భారతదేశం - USA B) భారతదేశం - ఇంగ్లాండ్
 C) భారతదేశం - చైనా D) భారతదేశం - పాకిస్తాన్
8. సంయుక్త విధాయక దళ్ ప్రభుత్వాలు ఎక్కువ కాలం పాటు నిలువ లేదు. కారణం ... ()
 A) అవి కాంగ్రెస్ కు వ్యతిరేకమైన శాసనసభ్యుల సంకీర్ణం
 B) వాటి చరిత్ర అవినీతి, ఫిరాయింపులతో నిండిపోయినది
 C) అధికార కాంక్ష ఒక్కటే వారిని కలిపింది
 D) పై వన్నీ

9. 1967 ఎన్నికలలో కాంగ్రెస్ ఒడిపోవడానికి ప్రధాన కారణం ()
- A) సామాజిక ఆర్థిక ప్రగతికి సంబంధించిన పాత వాగ్దానాలు నెరవేరక పోవడం
- B) ప్రజలు నూతన నాయకత్వాన్ని కోరుకున్నారు
- C) అత్యవసర పరిస్థితి
- D) ప్రభుత్వం వామ పక్ష పంథా వైపు మలుపు
10. 42వ రాజ్యాంగ సవరణ ముఖ్య ఉద్దేశ్యాలు ()
1. ఎన్నికల వివాదాలలో న్యాయస్థానాలకు చోటు లేకుండా చేయడం
2. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలతో పోలిస్తే కేంద్ర ప్రభుత్వాన్ని బలపరచటం
3. సామాజిక, ఆర్థిక మార్పుకి ఉద్దేశించిన చట్టాలకు న్యాయ స్థానాల నుంచి రక్షణ
4. న్యాయ వ్యవస్థ పార్లమెంటుకు లోబడి ఉండేలా
- A) 1 మరియు 2 B) 2 మరియు 3 C) 1, 2 మరియు 3 D) 1,2,3, మరియు

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. మొదటి సార్వత్రిక ఎన్నికలలో ఎన్నికల సంఘం ఎదుర్కొన్న సమస్యలేవి?
2. భారతదేశ విదేశీ విధానం ఏమిటి?

4 మార్కులు :

3. స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన మొదటి 30 సంవత్సరాలలో ఏక పార్టీ ఆధిపత్యం కొనసాగిందని ఎలా చెప్పా గలవు?
4. ఇందిరాగాంధీ ప్రభుత్వం చేసిన ముఖ్యమైన చట్టాలను పేర్కొనుము.

8 మార్కులు :

5. స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన మొదటి 30 సంవత్సరాలలో దేశంలో వచ్చిన సామాజిక ఆర్థిక మార్పులను వివరించండి.
6. అత్యవసర పరిస్థితి కాలం నాటి పరిస్థితులను రాయండి.
7. సామాజిక, ఆర్థిక మార్పుల సాధనలో నెహ్రూ పాత్రను తెలపండి.

18. రాజకీయ ధోరణుల ఆవిర్భావం

(1977-2000)

I) 1977 సాధారణ ఎన్నికలు :

- 1977లో అత్యవసర పరిస్థితి ముగింపు. మొదటిసారి జాతీయ స్థాయిలో కాంగ్రెస్ ఓటమి.
- కాంగ్రెస్ (ఓ), స్వతంత్ర పార్టీ, భారతీయ జనసంఘ్, భారతీయ లోక్ దళ్, సోషలిస్టు పార్టీలు విలీనమయ్యి జనతాపార్టీగా ఏర్పాటు.
- మొరార్జీ దేశాయ్ ప్రధానిగా జనతా ప్రభుత్వం ఏర్పాటు.
- నీలం సంజీవరెడ్డి 1977 26న ఆరవ లోక్ సభకు స్పీకర్ గా, తరువాత 1977 జూలై 25న భారత ఆరవ రాష్ట్రపతి ఏకగ్రీవంగా ఎన్నిక.
- 9 రాష్ట్రాలలోని కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాలను తొలగించిన జనతా ప్రభుత్వం.
- పార్టీలో అంతర్గత కుమ్ములాటలవల్ల పడిపోయిన ప్రభుత్వం.

II) 1980 సాధారణ ఎన్నికలు :

- కాంగ్రెస్ పార్టీ తిరిగి అధికారంలోకి వచ్చింది.
- 9 రాష్ట్రాలలోని కాంగ్రెసేతర, జనతా ప్రభుత్వాల రద్దు.
- తమిళనాడు, పశ్చిమ బెంగాల్ లలో మినహాయించి మిగిలిన అన్ని రాష్ట్రాలలో కాంగ్రెస్ విజయం.

III) రాష్ట్రపతి పాలన :

- రాజ్యాంగంలోని 356 అధికరణం ప్రకారం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం రాజ్యాంగం ప్రకారం రాష్ట్రాన్ని పాలించలేకపోతోందని గవర్నరు అభిప్రాయపడితే రాష్ట్ర ప్రభుత్వాన్ని తొలగించమని, ఇంకా అవసరమయితే శాసన సభను రద్దుచేయమని రాష్ట్రపతికి సిఫారసు చేయవచ్చు.

IV) ప్రాంతీయ ఆకాంక్షల ఆవిర్భావం

1. ఆంధ్రప్రదేశ్

కారణాలు :

- ఉమ్మడి ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ముఖ్యమంత్రులను కేంద్ర కాంగ్రెస్ నాయకత్వం తరుచుగా మారుస్తుండటం, పై నుంచి నాయకులను రుద్దటం.
- జాతీయ కాంగ్రెస్ నాయకత్వం నుంచి ఆంధ్రప్రదేశ్ నాయకత్వానికి తగినంత గౌరవం లభించటం లేదని, తెలుగు ప్రజల ఆత్మగౌరవానికి అవమానం జరిగిందని భావించడం.
- సినీనటుడు ఎన్.టి.రామారావు 1982లో తెలుగుదేశం పార్టీని స్థాపించాడు.

NTR ప్రకటించిన జనాకర్షక పథకాలు :

- ప్రభుత్వ పాఠశాలల్లో మధ్యాహ్నభోజన పథకం.
- పేదలకు రెండు రూపాయలకు కిలో బియ్యం.
- మద్యపాన నిషేధం.

2. అస్సాం (అసోం) ఉద్యమం

ఉద్యమ కారణాలు

- అసోం బెంగాలీల మధ్య వివాదాలు.
- బంగ్లాదేశ్ నుండి వలసలు.
- అఖిల అస్సాం విద్యార్థి సంఘం (ఎ.ఎ.ఎస్.యు.) స్థాపన.

ప్రధాన కోరికలు

- ఉపాధిలో స్థానిక ప్రజలకు అధిక ప్రాధాన్యత ఇవ్వటం.
- బయటి వాళ్ళను తొలగించటం.
- వనరులను స్థానిక ప్రజల ప్రయోజనం కోసం వినియోగించటం.
- అస్సాం గణ పరిషత్ అధికారంలోకి రావడం.
- అస్సాంలోని తెగలు బోడోలు, ఖాసీలు, మిజోలు, కర్బీలు.

3. పంజాబ్ ఆందోళన

కారణాలు

- భాష మతం ఆధారంగా ప్రజల సమీకరణ.
- దేశాభివృద్ధిలో పంజాబ్ రాష్ట్రం పాత్రను విస్మరిస్తున్నారు.

కోరికలు

- చండీగఢ్ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతంగాకాక తమ రాష్ట్రానికే చెందాలి.
- భాక్రానంగల్ ఆనకట్ట నుంచి ఎక్కువ నీళ్ళు కావాలి.
- సైన్యంలోకి ఎక్కువ మంది సిక్కులను తీసుకోవాలి.
- రాజ్యాంగాన్ని సవరించి అధికార వికేంద్రీకరణ చేసి రాష్ట్రాలకు ఎక్కువ అధికారం ఇవ్వాలి అని అకాలీదళ పార్టీ తీర్మానం.
- 1980లో ఎస్.ఎ.డి. ప్రభుత్వ రద్దు, కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వ ఏర్పాటు.
- బింద్రేన్ వాలా వేర్పాటువాదం - ఖలిస్థాన్ వేర్పాటువాదం.
- గోడ్లెన్ టెంపుల్ ఆక్రమణ - భారత సైన్యం జోక్యం.
- 1984లో ఇందిరాగాంధీ హత్య.

V) రాజీవ్ గాంధీ కాలం

- 1984 ఎన్నికలలో రాజీవ్ గాంధీ నేతృత్వంలో కాంగ్రెస్ పార్టీ ఘనవిజయం.
- శ్రీలంకలో శాంతిస్థాపనకు సైన్యసహకారం - 1989లో సైన్యాన్ని ఉపసంహరణ.
- పంచాయితీరాజ్ సంస్థలను క్రియాశీలకంగా మలచి పెద్ద సంఖ్యలో ప్రజలు పాలనలో భాగస్వాములు అయ్యేలా చెయ్యటం.
- సరళీకృత ఆర్థిక విధానం వైపు పయనం - 1985 బడ్జెట్లో ఆర్థిక నియంత్రణలు సులభతరం చేయడం.
- 'టెలికాం విప్లవం' ప్రారంభం.

VI) మతతత్వం

షాబానో కేసు

- భర్త నుంచి విడాకులు పొందిన షాబానో అన్న మహిళ వేసిన కేసులో 1985లో సుప్రీంకోర్టు ఆమె మాజీ భర్త ఆమెకు భరణం చెల్లించాలని తీర్పు.
- ఈ కేసుకు వ్యతిరేకంగా 1986లో కొత్త చట్టం.

VII) అయోధ్య - బాబ్రీ మసీదు వివాదం

- అయోధ్యలో వివాదాస్పద కట్టడమైన బాబ్రీ మసీదు ఉన్న స్థానంలో రాముడికి గుడి కట్టాలని కొంత మంది హిందులు ఉద్యమం చేశారు.
- ఉత్తర ప్రదేశ్, హర్యానాలోని రైతులు మహేంద్రసింగ్ తికాయత్ నేతృత్వంలో, మహారాష్ట్రలోని రైతులు శరద్ జోషి నాయకత్వంలో పోరాటం చేశారు.

VIII) శతఘ్నుల ముడుపులు :

- భారతీయ సైన్యానికి శతఘ్నులు సరఫరా చేసిన స్వీడిష్ ఉత్పత్తిదారుల ద్వారా అనేక మంది నాయకులకు ముడుపులు ముట్టాయని ఆరోపణ.
- మాజీ మంత్రి V. P. సింగ్ నాయకత్వంలో ఉద్యమం.

IX) మండల్ కమీషన్ నివేదిక

- సామాజికంగా, విద్యాపరంగా వెనుకబడిన తరగతులకు ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలలో 27% రిజర్వేషన్లు కల్పించమన్న మండల్ కమీషన్ ముఖ్యమైన సిఫారసులను వి.పి.సింగ్ ప్రభుత్వం అమలు.

స్థానిక స్వపరిపాలనకు రాజ్యాంగ గుర్తింపు :

- 1992లో పి.వి.నరసింహారావు ప్రభుత్వం రాజ్యాంగ సవరణ.
- 73వ రాజ్యాంగ సవరణ గ్రామస్థాయిలో, 74వ రాజ్యాంగ సవరణ పట్టణ, నగరాలకు వాటి స్థాయిలో ప్రభుత్వాలను వయోజన ఓటింగ్ ద్వారా ఎన్నిక.

X) రాజకీయాలు, మత వినియోగం

- దేశంలో జాతీయతాభావం ఆధారంగా దేశాన్ని నిర్మించాలన్న రాజకీయ ధోరణికి భారతీయ జనతా పార్టీ నేతృత్వం.
- 1990లో బిజెపి నాయకుడైన ఎల్.కె.అద్వాని సోమనాథ్ నుంచి అయోధ్య వరకు "రథయాత్ర".

- వి.పి.సింగ్ ప్రభుత్వానికి బిజెపి మద్దతు ఉపసంహరణ.
- తమిళ వేర్పాటువాద బృందమైన ఎల్ టి టి ఇ చేతిలో రాజీవ్ గాంధీ హత్య.
- 1992లో బాబ్రీ మసీదు ధ్వంసం - మత కల్లోలాలు.

XI) సరళీకృత ఆర్థిక విధానం :

- 1992లో పి.వి.నరసింహారావు నేతృత్వంలోని కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధితో సంప్రదింపులు జరిపింది. IMF సూచించిన షరతులతో చేపట్టవలసిన వ్యవస్థాగత మార్పుల కార్యక్రమం.
 - అ) ప్రభుత్వ ఖర్చును తీవ్రంగా తగ్గించుకోవడం.
 - ఆ) విదేశీ సరుకుల దిగుమతుల మీద పరిమితులను, పన్నులను తగ్గించుకోవడం.
 - ఇ) భారతదేశంలో విదేశీ పెట్టుబడులపై పరిమితులను తగ్గించుకోవడం.
 - ఈ) ప్రైవేటు పెట్టుబడిదారులకు అవకాశం కల్పించటం.

XII) సంకీర్ణ రాజకీయాల శకం

- 1989లో వి.పి.సింగ్ నేతృత్వంలో జనతాదళ్ మొదటి సంకీర్ణ ప్రభుత్వం ఏర్పాటు.
- సంకీర్ణ ప్రభుత్వం అనగా ఏదైనా ఒక పార్టీ మెజారిటీ స్థానాలు గెలిచి సొంతంగా ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటుచేసే స్థితి లేనప్పుడు ఒకటి కంటే ఎక్కువ పార్టీలు కలిసి ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటుచేయడం.
- రాజకీయాలు, విధానాలలో సున్నితమైన వ్యవహారాలు.
- “విధాన పక్షపాతం” అంటే సంకీర్ణ ప్రభుత్వాలు ఏదో ఒక భాగస్వామి మద్దతు ఉపసంహరించుకుంటుందన్న భయంతో తీవ్ర మార్పులను తెచ్చే విధానాలను అమలుచెయ్యడానికి భయపడడం.
- తొలి సంకీర్ణ ప్రభుత్వాలు అస్థిరమైనవి.
- బి.జె.పి. నేతృత్వంలోని నేషనల్ డెమోక్రటిక్ అలయన్స్ (NDA), కాంగ్రెస్ నేతృత్వంలోని యునైటెడ్ ప్రోగ్రెసివ్ అలయన్స్ (UPA) సంకీర్ణ ప్రభుత్వాలు తమ పూర్తికాలం పదవిలో కొనసాగాయి.

XIII) పశ్చిమ బెంగాల్ లో వామపక్ష ప్రభుత్వం

- వామపక్ష రాజకీయ పార్టీలు - భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ (సి.పి.ఐ), ఫార్వర్డ్ బ్లాక్, రివల్యూషనరీ సోషలిస్టు పార్టీ భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ మార్క్సిస్టు (సి.పి.ఎం.).
- 1977లో జ్యోతి బసు నాయకత్వంలో వామపక్ష ప్రభుత్వం.

XIV) సమకాలీన అంశాలు :

- మతతత్వం - రాజకీయాలు
- ప్రాంతీయ తత్వం
- రిజర్వేషన్లు
- సరళీకృత ఆర్థిక విధానాలు
- సాంకేతిక విజానం - టెలికాం విప్లవం

XV) ప్రశంస - సున్నితత్వం :

- P.V.నరసింహారావు
- రాజీవ్ గాంధీ

XVI) పటనైపుణ్యాలు :

<ul style="list-style-type: none"> • ఈశాన్య రాష్ట్రాలు (అసోం, మిజోరాం) • పంజాబ్ • తమిళనాడు • మధ్యప్రదేశ్ • రాజస్థాన్ • బీహార్ 	<ul style="list-style-type: none"> • ఆంధ్రప్రదేశ్ • అయోధ్య • ఢిల్లీ • హర్యానా • మహారాష్ట్ర • పశ్చిమబెంగాల్
---	--

XVII) ప్రపంచ పటం

• చైనా	• మయన్మార్
• బంగ్లాదేశ్	• శ్రీలంక

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. మొదటి కాంగ్రెసేతర ప్రధాని ()
A) మొరార్జీ దేశాయ్ B) వి.పి.సింగ్ C) చరణ్ హోసింగ్ D) ఎ.బి.వాజ్ పేయ్
2. అంతర్గత వలస ప్రాంతంగా పరిగణిస్తున్నారని భావించిన రాష్ట్రం ()
A) పంజాబ్ B) ఆంధ్రప్రదేశ్ C) అసోం D) బీహార్
3. అసోం ఉద్యమానికి కారణం కాని కోణం ()
A) సంస్కృతి B) రవాణా C) జనాభా D) వ్యాపారం
4. స్థానిక స్వపరిపాలన, పట్టణ స్వపరిపాలనలో స్త్రీలకు కేటాయించిన స్థానాలు ()
A) 2/3 B) 1/2 C) 1/4 D) 1/3
5. 6వ లోక్ సభకు ఏకగ్రీవంగా ఎన్నికైన లోక్ సభ స్పీకర్ ()
A) ఓం ప్రకాష్ బిర్లా B) సుమిత్రా మహాజన్
C) నీలం సంజీవరెడ్డి D) మీరాకుమార్
6. అసోంలో తెగకానిది ()
A) గోండ్ B) బోడో C) ఖాసీ D) కర్భీ
7. భారతదేశంలో మొదటి సంకీర్ణ ప్రభుత్వం ()
A) UPA B) NDA C) యునైటెడ్ ఫ్రంట్ D) నేషనల్ ఫ్రంట్
8. శిరోమణి అకాశీదళ్ పార్టీ ఈ రాష్ట్రానికి చెందిన ప్రాంతీయ పార్టీ ()
A) తమిళనాడు B) పంజాబ్ C) ఉత్తరప్రదేశ్ D) అసోం

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. వామపక్ష రాజకీయ పార్టీలేవి?
2. భారతదేశం 1970-1980ల మధ్య సాంకేతిక రంగంలో సాధించిన విజయాలకు రెండు ఉదాహరణలివ్వండి.

4 మార్కులు :

3. సరళీకృత ఆర్థిక విధానంలోని ప్రధాన అంశాలు ఏవి?
4. ఆపరేషన్ బర్గా గురించి రాయండి.

8 మార్కులు :

5. 1975-1985 మధ్య కాలం భారతదేశ ప్రజాస్వామ్యానికి పరీక్షా కాలం వంటిదని నీవెలా చెప్పగలవు?
6. అసోం ఉద్యమానికి, పంజాబ్ ఉద్యమానికి మధ్యగల పోలికలు, భేదాలు రాయండి.

వ్యాఖ్యానం :

- పేదల కోసం ఖర్చు పెడుతున్న ప్రతి రూపాయి లో 15 పైసలు కూడా వారిని చేరడం లేదని రాజీవ్ గాంధీ అన్నాడు. అభివృద్ధికి కేటాయింపులు ఎంతగానో పెరిగినప్పటికీ పేదల పరిస్థితి మాత్రం అలాగే ఉండిపోయింది. పేదరికం, అంచులకు నెట్టబడిన పేద ప్రజలు, మహిళలు, దళితులు, గిరిజనులకు అభివృద్ధి ఫలాలు అందుబాటులో ఉండటం లేదు.
- భారతీయ పారిశ్రామిక వేత్తలకు ప్రపంచ ఉత్పత్తి దారులతో పోటీ పడక తప్పలేదు. దీని వల్ల విదేశీ కంపెనీలు భారతదేశంలో పరిశ్రమలను నెలకొల్పాయి, వ్యాపారాలు మొదలుపెట్టాయి. అయితే ప్రభుత్వం ప్రజలకు ఇచ్చే సబ్సిడీలలో కోత విధించడం వల్ల చౌక విదేశీ సరుకులు వెల్లువెత్తడంతో ఇక్కడ అనేక కర్మాగారాలు మూతపడటం వల్ల సాధారణ ప్రజలు ఎన్నో కష్టాలకు గురయ్యారు.
- పంజాబ్ లో ఒక దశాబ్దకాలం పాటు హింస, ఘర్షణలు చోటుచేసుకున్నాయి. ఈ తిరుగుబాటు కాలంలో సిక్కు తీవ్రవాదులు పోలీసులతోనూ, ఇతర మత బృందాలతోనూ తలపడ్డారు. తీవ్రవాదులు నిర్దేశించిన ప్రవర్తనను పాటించని జర్నలిస్టులు, రాజకీయ నాయకులు, కళాకారులు, కార్యకర్తలు హత్యలకు లోనయ్యారు. పౌరుల ప్రాణనష్టం పెద్ద ఎత్తున ఉండేలా విచక్షణారహిత దాడులకు పాల్పడ్డారు : రైళ్లను పట్టాలు తప్పించటం, మార్కెట్లు, రెస్టారెంట్లు, పంజాబ్-ఢిల్లీ మధ్య పౌరులుండే ప్రాంతాలలో బాంబు పేలుళ్లు వంటి చర్యలు చేపట్టారు.
- గత రెండు దశాబ్దాలలో ఒబిసి కులాల్లో అనేకం సంపన్నులై తమ ఉనికిని చాటుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తుండటమే దీనికి కారణం. వాళ్లు ప్రత్యేకంగా భూ సంస్కరణలు, హరిత విప్లవం ద్వారా లాభపడ్డారు. అయితే విద్యలోను, ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలలోను, రాజకీయాలలో సైతం తమకు తగినంత ప్రాతినిధ్యం లేదని భావించసాగారు. ఈ రంగాలలో ఇప్పుడు వీళ్ళు తమ వాటా కోరసాగారు.

20. సమకాలీన సామాజిక ఉద్యమాలు

I) సమకాలీన సామాజిక ఉద్యమాల చారిత్రక నేపథ్యం :

- సామాజిక ఉద్యమాలు ప్రజల అసంతృప్తి నుండి ప్రారంభమవుతాయి.
- అధికారంలో ఉండే ప్రభుత్వాలు ప్రజల అంచనాలకు తగ్గట్టుగా పరిపాలన కొనసాగించకపోవటవలన ఉద్యమిస్తారు.
- సమాజంలోని కొన్ని వర్గాల ప్రజలకు కనీస మానవ హక్కులు, సామాజిక న్యాయం నిరాకరించుట వలన ఉద్యమాలు జరుగుతాయి.
- ప్రజలు వివక్షకు గురైనప్పుడు ప్రభుత్వాలపై తిరుగుబాటు చేస్తారు.
- ప్రజల అంచనాలను రాజకీయ ప్రక్రియ ద్వారా సాధించలేనప్పుడు ఉద్యమాలు చేస్తారు.
- సామాజిక ఉద్యమాలలో ప్రపంచం నలుమూలల నుండి ప్రజలను వివిధ అంశాల వారీగా సమీకరించి ఉద్యమిస్తారు.

II) అమెరికాలో జరిగిన పరహక్కుల ఉద్యమం :

- అమెరికాలోని ఆఫ్రో - అమెరికన్లు లేదా నల్లజాతి అమెరికన్లు వివక్షకు వ్యతిరేకంగా సమానత్వానికి చేపట్టిన పోరాటాన్ని అమెరికా పౌరహక్కుల ఉద్యమం అంటారు.
- పౌరహక్కుల ఉద్యమం పెద్ద ఎత్తున ప్రదర్శనలు, ఊరేగింపులు, పౌరనిరాకరణ వివక్షతో కూడిన సేవల బహిష్కరణలతో శాంతియుతంగా కొనసాగింది.
- 1963 ఆగస్టు 28న రెండు లక్షలకుపైగా ప్రజలు వాషింగ్టన్‌నకి ప్రదర్శనగా వెళ్ళి పౌరహక్కుల చట్టాన్ని చేయాల్సిందిగా కోరారు. ఉపాధి కల్పన కార్యక్రమాలు, పూర్తిన్యాయమైన ఉపాధి, మంచి గృహవసతి, ఓటుహక్కు, సమ్మిళిత విద్యా సదుపాయాల వంటివి వీళ్ళ ప్రధాన కోరికలు.
- డా॥ మార్టిన్ లూథర్ కింగ్ జూనియర్ ఈ ప్రదర్శనలో “నాకొక కల ఉంది” అన్న చారిత్రాత్మక ఉపన్యాసం చేసాడు.
- సుదీర్ఘ పోరాటం తరువాత నల్ల జాతీయుల కోసం చట్టాలు చేసారు. ఆ చట్టాలు సమర్థవంతంగా అమలుకాసాగాయి.
- సంస్కరణలు, మార్పుకోసం అహింసాత్మక సామాజిక ఉద్యమాలకు ఇది ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ప్రేరణగా నిలిచింది.

III) యు.ఎస్.ఎస్.ఆర్.లో మానవ హక్కుల ఉద్యమం :

- యు.ఎస్.ఎస్.ఆర్.లోనూ, దాని ప్రభావంలో ఉన్న తూర్పు యూరపు దేశాలలోనూ స్వేచ్ఛాపూరిత బహుళపార్టీ ఎన్నికలను, సెన్సారులేని స్వేచ్ఛాపూరిత పత్రికలు, ప్రసార సాధనాలను, చివరికి సాధారణ ప్రజల స్వేచ్ఛాపూరిత భావప్రకటన, కదలికలు వంటి వాటిని కూడా అక్కడి ప్రభుత్వాలు అనుమతించలేదు.

- ఇటువంటి నియంత్రణల వలన విసిగిపోయిన ప్రజలు భావప్రకటన, కదలికలకు స్వేచ్ఛ, స్వేచ్ఛాపూరిత పత్రికలు వంటి మానవ హక్కుల కోసం యు.ఎస్.ఎస్.ఆర్.లోని పలు ప్రాంతాల్లోనూ, తూర్పు యూరప్ లోనూ, పలు ఉద్యమాలు చేపట్టారు.
- మానవ హక్కుల కోసం సాగిన ఈ ఉద్యమంలో అనేక రకాల ధోరణులు ఉన్నాయి. కొన్ని ధోరణులు సాధారణ ప్రజలకు మరింత స్వేచ్ఛను కోరగా కొన్ని ఈ దేశాలలోని సోషలిస్టు వ్యవస్థకు అంతం పలకాలని ప్రయత్నించాయి.
- ఈ ఉద్యమాలలో కొన్నింటికి అమెరికా, ఇంగ్లాండుతో సహా కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేక దేశాల మద్దతు కూడా లభించింది.
- ప్రఖ్యాత రచయిత అలెగ్జాండర్ సోల్జెనిత్సెన్, అణుశాస్త్రవేత్త ఆండ్రేసుఖరోవ్ ఈ ఉద్యమాలకు నాయకత్వం వహించారు.
- ఈ ఉద్యమాల ఫలితంగా యు.ఎస్.ఎస్.ఆర్.లో అధ్యక్షుడు గోర్బచేవ్ కింద కొత్త నాయకత్వం ఆవిర్భవించింది. గోర్బచేవ్ ప్రజలకు మరింత స్వేచ్ఛను కల్పించడానికి “గ్లాస్నోస్ట్” అనే సంస్కరణలు ఆరంభించారు.

IV) అణు వ్యతిరేక, యుద్ధ వ్యతిరేక ఉద్యమాలు :

- 1975 వియత్నాం యుద్ధం తరువాత అణ్వాయుధాల నిల్వల పోటీ తీవ్రరూపం దాల్చింది.
- అమెరికా, యు.ఎస్.ఎస్.ఆర్. వంటి దేశాలు అణ్వాయుధాల నిల్వలు తగ్గించుటకు, ఆయుధ పోటీని నిరోధించుటకు తగు ఒప్పందానికి రావాలని శాస్త్రవేత్తలు మరియు మేధావులు సూచించారు.
- ప్రభుత్వ విధానాలపై పెద్ద ఎత్తున ప్రజానిరసనలు చోటుచేసుకున్నాయి. ఇతర దేశాలతో అణ్వాయుధాల నిల్వలను తగ్గించుటకై శాంతిదేశగా కృషిచేయటానికి చర్చలు ప్రారంభించవలసిందిగా ఒత్తిడి చెయ్యసాగారు.
- ఈ ఒత్తిడుల కారణంగా ఆయుధపోటీలో ప్రధాన దేశాలైన అమెరికా, యు.ఎస్.ఎస్.ఆర్.లు తమ అణ్వాయుధాలను తగ్గించుకోవటానికి చర్చలు మొదలుపెట్టాయి. ఆ చర్చలను వ్యూహాత్మక ఆయుధాల పరిమితి - చర్చలు (స్ట్రాటెజిక్ ఆర్మ్స్ లిమిటేషన్ టాక్స్ - SALT) అని అంటారు. కాని ఈ చర్చలు ఫలవంతం కాలేదు.
- అంతిమంగా 1991లో వ్యూహాత్మక ఆయుధాల తగ్గింపు ఒప్పందం (స్ట్రాటెజిక్ ఆర్మ్స్ రిడక్షన్ ట్రీటీ - START) పై సంతకాలు చేశారు.
- ఈ ఒప్పందం ప్రకారం 2001లో అప్పటికున్న అన్ని వ్యూహాత్మక అణ్వాయుధాలలో 80% తొలగించారు.

V) ప్రపంచీకరణ - ప్రజలు - ప్రభావం :

- 1990ల నుండి సంభవిస్తున్న ప్రపంచవ్యాప్త ఆర్థిక, రాజకీయ మార్పులన్నిటిని “ప్రపంచీకరణ”, “సయా ఉదారవాదం” అని అనేవారు.
- ప్రపంచీకరణ వలన ఎటువంటి సదుపాయాలులేని పేద ప్రజల జీవితాలు తీవ్రంగా ప్రభావితం అయ్యాయి.

- గత కొద్ది దశాబ్దాలలో వాణిజ్య రైతులు, గనుల తవ్వకం సంస్థలు, ఆనకట్టల పథకాల వంటి వాటి నుంచి గిరిజనులు నిర్వాసితులైన ప్రజలు ముప్పును ఎదుర్కొంటున్నారు.
- ఖనిజాలు, అరుదైన మొక్కలు, ప్రాణులు, నీళ్ళు వంటి విలువైన వనరులను పెద్ద పెద్ద కంపెనీలు గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో కనుక్కోవటంతో తరతరాలుగా ఉంటున్న ప్రాంతాల నుంచి గిరిజనులు, రైతులు తొలగింపబడుతున్నారు.
- దీని పర్యవసానంగా ప్రజలు కొత్త ప్రాంతాలలో చెల్లాచెదురైపోతున్నారు. గిరిజన సంస్కృతి విధ్వంసమవుతుంది. ఫలితంగా వాళ్ళు సమాజంలో అత్యంత ప్రభావిత ప్రజానీకంగా మారిపోయారు.
- ప్రజలు అభివృద్ధి ప్రక్రియల వల్ల ప్రకృతి వనరులకు తీవ్ర ముప్పు ఏర్పడటంతో పర్యావరణ ఉద్యమాలు చేపట్టారు.
- గిరిజన ప్రజలు, పేదరైతులు, భూమిలేని కార్మికులు, మహిళలు, అవ్వవస్థీకృత రంగంలో పనిచేస్తున్న పట్టణ పేదలు, పారిశ్రామిక కార్మికులు అందరికంటే తీవ్రంగా ప్రభావితమయ్యారు.

VI) గ్రీన్ పీస్ ఉద్యమం :

- అలాస్కా దగ్గర సముద్రగర్భంలో అమెరికా 1971 చేపట్టిన అణుపరీక్షలకు వ్యతిరేకంగా గ్రీన్ పీస్ ఉద్యమం ప్రారంభమైంది.
- స్వచ్ఛంద కార్యకర్తలు నిరసన తెలియచెయ్యటానికి 'గ్రీన్ పీస్' అనే పడవలో ప్రయోగ ప్రదేశానికి బయలుదేరారు. ఆ పడవ పేరే చివరికి ఉద్యమం పేరుగా మారింది.
- ప్రస్తుతం ఈ ఉద్యమం నలభై దేశాలలో విస్తరించి ఉంది. దీని ప్రధాన కార్యాలయం ఆమ్స్టర్ డాం (హాలండ్)లో ఉంది.
- వాతావరణ మార్పుపై పలుదేశాలలో 'గ్రీన్ పీస్' ఉద్యమం చేపట్టింది. "అనంత వైవిధ్యతతో కూడిన జీవాన్ని, భూమి పోషించే శక్తిని కాపాడటం" గ్రీన్ పీస్ ఉద్యమం యొక్క ముఖ్య ఉద్దేశం.

VII) బోపాల్ గ్యాస్ దుర్ఘటన, సంబంధిత ఉద్యమాలు :

- 1984లో బోపాల్ లోని యూనియన్ కార్పొరేట్ కంపెనీ నుంచి వెలువడిన విషవాయువు వలన సంభవించిన తీవ్ర దుర్ఘటననే బోపాల్ గ్యాస్ దుర్ఘటన అని అంటారు.
- ఈ తీవ్ర దుర్ఘటన వల్ల వేలాది మంది చనిపోయారు. దాని ప్రభావంవల్ల ఇప్పటికీ వేలాది మంది బాధపడుతున్నారు.
- బోపాల్ ప్రజలు నాలుగు ముఖ్యమైన కోరికల కోసం పోరాడుతున్నారు :
 - అ) ప్రభావితమైన వాళ్ళకి సరైన వైద్య సౌకర్యం.
 - ఆ) ఆ కంపెనీ బహుళ జాతి కంపెనీ కాబట్టి అంతర్జాతీయ ప్రామాణికాల ఆధారంగా నష్టపరిహారం.
 - ఇ) బహుళజాతి కంపెనీ యాజమాన్యాన్ని ఈ నేరానికి బాధ్యులుగా చేయటం.
 - ఈ) భవిష్యత్తులో ఇటువంటి దుర్ఘటనలు జరగకుండా చర్యలు చేపట్టడం.
- ప్రమాదానికి కారణమైన కంపెనీ యాజమాన్యాన్ని ప్రభుత్వం విచారించి శిక్షించనేలేదు.

VIII) నర్మదా నదిపై ఆనకట్టలకు వ్యతిరేకంగా ఉద్యమాలు :

- 1950లలో భారతదేశం ప్రణాళికాబద్ధ అభివృద్ధిలో “బహుళార్థ సాధక” పెద్ద ఆనకట్టలను కట్టడం ఒక భాగం.
- ఈ ఆనకట్టల నిర్మాణంలో కోల్పోయిన విశాలమైన సారవంత భూభాగాలను గుర్తించి నష్టపోయిన చెట్లు, జంతుజాలం గురించి, నిర్వాసితులైన ప్రజల గురించి ఎవరూ పట్టించుకోలేదు.
- భారతదేశ చరిత్రోలనే నర్మదానదిపై అత్యంతపెద్దదైన, చిన్నవైన నదీలోయ పథకాల నిర్మాణాన్ని చేపట్టాలని ప్రభుత్వం ప్రతిపాదించటంతో ఈ సమస్యలన్నీ ముందుకొచ్చాయి.
- ఈ పథకం వల్ల నిర్వాసితులైన ప్రజలు కేవలం భూములున్న వాళ్ళకే కాకుండా అక్కడ ఉంటున్న వాళ్ళందరికీ న్యాయమైన నష్టపరిహారం చెల్లించాలని కోరారు.
- ప్రజలు ఆనకట్టవల్ల ముంపునకు గురైన అడవులకు బదులుగా అటవీ పెంపకాన్ని చేపట్టాలని, భూమి కోల్పోయినవాళ్ళకి బదులుగా భూమి ఇవ్వాలని, సరైన పునరావాసం కల్పించాలని కోరారు.
- “నర్మదా బచావో ఆందోళన్” పేరుతో మేధా పాట్కర్ లాంటి ఉద్యమ నాయకులు ఈ ఆనకట్టల నిర్మాణాన్నే వ్యతిరేకించసాగారు. వీరు నర్మదాలోయ ఆనకట్టలో సర్దార్ సరోవర్ ఆనకట్ట నిర్మాణాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ ప్రజా ఉద్యమాలు చేపట్టారు.
- మొదట ప్రపంచబ్యాంకు నుంచి తీసుకున్న అప్పుతో సర్దార్ సరోవర్ ఆనకట్టను నిర్మించాలని అనుకున్నారు. తీవ్రనిరసనలు, ప్రజల సమీకరణ, ప్రదర్శనలు, నిరాహారదీక్షలు, అంతర్జాతీయ ఉద్యమాల తరువాత ప్రపంచబ్యాంకు దీనికి నిధులు సమకూర్చగూడదని నిర్ణయించుకుంది.
- “నర్మదా బచావో” ఉద్యమం అభివృద్ధి కారణంగా నిర్వాసితులైన ప్రజలకు తగినంత గౌరవప్రదమైన ప్రజలకు నష్టపరిహారం చెల్లించే దిశలో ప్రభుత్వాలు ఆలోచించేలా చేసింది.

IX) సామాజిక న్యాయం, మానవ హక్కుల కోసం మహిళల ఉద్యమాలు :

- ఇటీవల కాలంలో అనేక ముఖ్యమైన సామాజిక ఉద్యమాల్లో సైతం మహిళలు ముందున్నారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో సారాకి వ్యతిరేకంగా మహిళల ఉద్యమం ఈశాన్య ప్రజలపై దమన నీతికి కారణమైన సైనిక బలాల ప్రత్యేక అధికారులకు వ్యతిరేకంగా మణిపురి మహిళల ఉద్యమం లాంటివి.
- 1992లో ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని నెల్లూరు జిల్లాలో తమ గ్రామాల్లో సారా అమ్మకాలని నిలిపివేయాలని ఉద్యమించారు.
- ఇతర ప్రాంతాల్లో మహిళలు సారా అంగళ్ళకు వ్యతిరేకంగా నిరసన ప్రదర్శనలు చేసారు. వాటిని పికెటింగ్ చేసారు. ఆ సారా అంగళ్ళను మూసెయ్యటానికి ప్రయత్నించారు.
- ఈ రకంగా “ఆడవాళ్ళు ఏకమైతే” అన్న ఉద్యమంతో రాష్ట్ర మంతటా మహిళలు చేపట్టిన నిరసనలు, సమావేశాల ఫలితంగా చివరికి 1993 అక్టోబర్ లో సారాని అధికారికంగా నిషేధించారు. 1995లో సంపూర్ణ మద్యపాన నిషేధాన్ని విధించారు.

X) సాయుధ దళాల ప్రత్యేక అధికారాల చట్టం 1958 :

- భారత ప్రభుత్వం మణిపూర్ రాష్ట్రంలో 1958 సం॥లో శాంతి భద్రతలను నెలకొల్పడానికి సాయుధ దళాల ప్రత్యేక అధికారాల చట్టం 1958ని అమలుపరిచింది.

- దేశవిద్రోహ చర్యలలో పాల్గొంటున్నారన్న అనుమానం వస్తే ఆ వ్యక్తిని అరెస్టు చెయ్యటానికి లేదా కాల్చి చంపటానికి భద్రతా సిబ్బందికి ఈ చట్టం అధికారాన్ని ఇస్తుంది.
- ఈ చట్టంలోని అంశాలు దుర్వినియోగమయ్యాయని, అమాయకులైన వ్యక్తులు తరచూ వేధింపులు, హింసకి గురయ్యారని, చంపడ్డారని ఆరోపణలు ఉన్నాయి. సాయుధ దళాలు మహిళలను దోపిడి, అత్యాచారాలను గురిచేశామన్న ఆరోపణలు కూడా ఉన్నాయి.
- దేశవిద్రోహ చర్యలలో పాల్గొంటున్నారన్న అనుమానంతో తమ కొడుకులను, భర్తలను నిర్బంధించి హింసిస్తారన్న భయం కూడా మహిళలుగా, తల్లులుగా వీళ్ళకు ఉండేది.

XI) మైరా పైబీ ఉద్యమం :

- మైలై భాషలో మైరాపైబీ అంటే కాగడాలు పట్టుకున్నవాళ్ళు అని అర్థం.
- 1970ల చివరికాలంలో తాగి బజారుల్లో గొడవ చెయ్యకుండా నివారించటానికి మైరా పైబీ ఉద్యమం మొదలయ్యింది.
- 1980ల ఆరంభంలో మణిపూర్లో భారతీయ సాయుధ దళాల అకృత్యాలను వ్యతిరేకిస్తూ మానవ హక్కుల ఉద్యమంగా అది మార్పు చెందింది.
- సాయుధ దళాల ప్రత్యేక అధికారాల చట్టం ఫలితంగా తరచు సైనిక చర్యలతో మానవ హక్కులు ఉల్లంఘింపబడేవి. దీనికి నిరసన ప్రదర్శనలతో మైరాపైబీ వెంటనే స్పందించేది.
- రాత్రుళ్ళు బజారులలో మైరాపైబీ పహారా తిరగటం మొదలుపెట్టింది. గ్రామాలు పట్టణాలలోని వార్డుల్లోని మహిళలు రోజూ ఈ సహారాలో పాల్గొనేవాళ్ళు.
- అయితే ఈ మహిళల చేతుల్లో ఎటువంటి ఆయుధాలు కాకుండా కర్రకు గుడ్డచుట్టి కిరోసిన్తో తడిపి వెలిగించిన కాగడాలు మాత్రమే ఉండేవి.
- భారత సాయుధ దళాల ప్రత్యేక అధికారాల చట్టాన్ని రద్దుచెయ్యాలని, భారత సైన్యాన్ని విరమింపచేయాలనేది ఈ మైరాపైబీ ఉద్యమం యొక్క ముఖ్య కోరికలు.
- ఈ చట్టానికి వ్యతిరేకంగా ఉద్యమం క్రమేపి బలం పుంజుకుంది. ఎన్నికలను బహిష్కరించటం నుంచి రిలే నిరాహారదీక్షల వరకు తమ వ్యతిరేకతను అనేక రూపాలలో వెల్లడించారు.
- ఈ సమస్యని పరిష్కరించడానికి అనేక ప్రయత్నాలు జరిగాయి కాని ఇప్పటికీ శాశ్వత పరిష్కారాన్ని కనుగొనలేదు.

XII) పర్యావరణ పరిరక్షణకు సంబంధించి నినాదాలు రూపొందించండి :

- భూమి కాలుష్యం - మన మనుగడకు ముప్పు.
- చెట్లని పెంచండి - భూమిని రక్షించండి.
- పర్యావరణాన్ని మనం కాపాడితే - పర్యావరణం మనల్ని కాపాడుతుంది.
- పచ్చని చెట్లు - ప్రగతికి మెట్లు.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. సుస్థిర అభివృద్ధి అన్న భావనను ముందుకు తెచ్చిన ఉద్యమం. ()
 A) గ్రీన్ పీస్ ఉద్యమం B) చిప్కో ఉద్యమం
 C) మైరాపైబీ ఉద్యమం D) నర్మదా బచావో ఉద్యమం
2. మైరా పైబీ ఉద్యమం ఈ రాష్ట్రానికి చెందినది ()
 A) పంజాబ్ B) అసోం C) ఆంధ్రప్రదేశ్ D) మణిపూర్
3. మార్టిన్ లూథర్ కింగ్ జూనియర్ 'కల' ()
 A) మనుషుల రంగును బట్టి గౌరవింపబడాలని
 B) మనుషుల ఆస్తిని బట్టి గౌరవింపబడాలని
 C) మనుషుల వ్యక్తిత్వాన్ని బట్టి గౌరవింపబడాలని
 D) మనుషుల మతాన్ని బట్టి గౌరవింపబడాలని
4. "మైరా పైబీ" అనగా ()
 A) కర్మాగారాల కార్మికులు B) కాగడాలు పట్టుకున్నవాళ్ళు
 C) సంస్కర్తలు D) రైతులు
5. గ్రీన్ పీస్ ఉద్యమం పలు దేశాలలో ఈ అంశంపై ఉద్యమాలు చేపట్టింది. ()
 A) ఉపాధి B) వాతావరణ మార్పు C) విద్య D) వలసలు
6. 1990ల నుంచి ప్రపంచవ్యాప్తంగా సంభవిస్తున్న ఆర్థిక, రాజకీయ మార్పులను ఈ విధంగా అంటారు. ()
 A) పట్టకీకరణ B) ప్రపంచీకరణ
 C) సమీకరణ D) సాంఘికీకరణ
7. అమెరికా పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి కారణం కానిది ()
 A) శ్వేతజాతి, నల్లజాతి అమెరికన్ల మధ్య వివక్ష
 B) నల్లజాతి అమెరికన్లకు ఓటు హక్కు కలిగి ఉండుట
 C) నల్లజాతి అమెరికన్లను వివక్షతతో చూడటం
 D) శ్వేతజాతి, నల్లజాతి అమెరికన్లను సమానంగా చూడకపోవుట
8. యు.ఎస్.ఎస్.ఆర్.లో అధ్యక్షుడు గోర్బచేవ్ ప్రవేశపెట్టిన సంస్కరణలను ఈ పేరుతో () పిలుస్తారు.
 A) గ్లాస్ నోర్ B) మాల్కోవ్ ప్లాన్
 C) మార్షల్ ప్లాన్ D) న్యూఢిల్ విధానం

9. సారా వ్యతిరేక ఉద్యమం ఈ రాష్ట్రంలో ప్రారంభమయ్యింది. ()
 A) మణిపూర్ B) ఆంధ్రప్రదేశ్ C) అసోం D) పంజాబ్
10. బహుళార్థక సాధక ఆనకట్టల వలన కలిగే ప్రయోజనం కానిది. ()
 A) విద్యుత్తు ఉత్పత్తి
 B) వరదలు, కరువులను నియంత్రించుట
 C) సాగునీరు అందించుట
 D) సారవంత భూభాగాలను ముంపుకు గురిచేయుట

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. అమెరికాలో నల్లజాతి అమెరికన్లు పౌరహక్కుల ఉద్యమాన్ని ఎందుకు ప్రారంభించారు?
2. పర్యావరణ పరిరక్షణకై ప్రారంభమయిన ఉద్యమాలని పేర్కొనండి.

4 మార్కులు :

3. పర్యావరణ పరిరక్షణకై రెండు నినాదాలు వ్రాయండి.
4. బోపాల్ గ్యాస్ దుర్ఘటన బాధితుల ముఖ్యమైన కోరికలు (డిమాండ్లు) తెలపండి.

8 మార్కులు :

5. మైరాపైబీ ఉద్యమాన్ని వివరించండి.
6. సామాజిక ఉద్యమాల మౌళిక లక్షణాలని వివరించండి.

21. తెలంగాణ రాష్ట్ర సాధన ఉద్యమం

I) భారత దేశంలో హైదరాబాద్ రాష్ట్రం కలయిక :

- భారతదేశాన్ని బ్రిటిష్ పాలకులు విడిచి వెళ్ళిన తర్వాత స్వతంత్ర రాజ్యంగా ఏర్పడాలని నిజాం భావించాడు.
- హైదరాబాద్ లోని జాతీయవాదులు దీనిని వ్యతిరేకించారు.
- హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలో 16 జిల్లాలో 8 జిల్లాలు తెలుగు మాట్లాడే ప్రాంతాలుగా ఉన్నాయి ఈ ప్రాంతాలను తెలంగాణగా వ్యవహరించే వాళ్లు.
- జవహర్లాల్ నెహ్రూ ప్రధానమంత్రిగా ఉన్న భారత ప్రభుత్వం పోలీసు చర్య చేపట్టి భారత దేశంలో హైదరాబాద్ రాష్ట్రం కలిసేటట్టు చేశారు. ఈ చర్యను ఆపరేషన్ పోలో అంటారు.

II) కోస్తా ఆంధ్ర మరియు తెలంగాణ ప్రాంతం అభివృద్ధి తీరుతెన్నులు :

- తెలుగు భాష మాట్లాడే మూడు విభిన్న ప్రాంతాలు ఉన్నాయి. ఇవి తెలంగాణ, కోస్తాఆంధ్ర, రాయలసీమ
- ఈ మూడు ప్రాంతాలలో భాషలో మాండలికాలతో పాటు సంస్కృతులు అస్తిత్వాల తేడాలున్నాయి.
- తెలంగాణ భాష గిరిజన భాషలు, డెక్కన్ ఉర్దూ, కన్నడ, మరాఠీ భాషల సమ్మేళనం.
- కోస్తా ఆంధ్రాలో తెలుగుపై సంస్కృత భాష ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంది.
- ముస్లిం, దళిత, చేతివృత్తులు, గిరిజన, వలస సముదాయాల నుంచి తీసుకున్న సమ్మిళిత సంస్కృతి తెలంగాణది.
- తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఇతర ప్రాంతాల కంటే ముస్లింలు, వెనుకబడిన కులాల వాళ్ళు గిరిజన ప్రజలు, ఎక్కువగా ఉన్నారు.
- కోస్తా ప్రాంతం బ్రిటిష్ ప్రత్యక్ష పాలన కింద ఉండి 19వ శతాబ్దం నుంచి ఇంగ్లీష్ విద్య అందుబాటులోకి వచ్చింది.
- నిజాం పాలనలో తెలంగాణలో బోధనాభాషగా ఉర్దూ అమలులో ఉంది. ఆధునిక విద్యకు ప్రోత్సాహం అంతగా లభించలేదు 1948లో తెలంగాణ ప్రాంతాల్లో అక్షరాస్యత 9 శాతంగా ప్రత్యేకించి స్త్రీల అక్షరాస్యత కేవలం నాలుగు శాతంగా ఉంది.
- కోస్తా ఆంధ్ర ప్రధానంగా డెల్టా ప్రాంతాలలో మైదాన ప్రాంతాలు కలిగి మెరుగైన కాలువల వ్యవస్థతో సమృద్ధిగా నీటిని కలిగి ఉంది.
- తెలంగాణ ప్రాంతం పీఠభూమిలో భాగంగా వర్షాధార వ్యవసాయము మీద పశుపోషణ మీద అడవులలో వేట ఆహార సేకరణ మీద ఆధారపడి ఉంది. మిట్ట పల్లాలు ఉండే ఈ ప్రాంతంలో చెరువుల నిర్మించి ఇక్కడివారు వ్యవసాయం చేశారు.
- బ్రిటిష్ కాలంలో వాణిజ్యం, పరిశ్రమలలో కోస్తా ఆంధ్ర బాగా అభివృద్ధి చెంది ఉంది.

- ముఖ్యమైన నదులు ప్రవహిస్తూ విస్తారమైన ఖనిజ సంపద, అటవీ భూములతో తెలంగాణ అభివృద్ధి చెందడానికి విస్తృత అవకాశాలు ఉన్నాయి. తెలంగాణ వనరులను ఉపయోగించుకోవడానికి కోస్తా ఆంధ్ర సంపన్నులు పెట్టుబడులు పెట్టడానికి తీవ్ర ఆసక్తి కనపరిచారు.
- దాంతో ఆంధ్ర ప్రాంతం నుంచి విశాలాంధ్ర అన్న కోరిక ముందుకు వచ్చింది.
- భారతదేశంలో కలిసిన తర్వాత హైదరాబాదు రాష్ట్రం 1952లో ప్రజాస్వామిక విధానంలోకి వచ్చింది. హైదరాబాద్ రాష్ట్రానికి ఎన్నికైన మొదటి ముఖ్యమంత్రి బూర్గుల రామకృష్ణారావు.

III) పెద్దమనుషుల ఒప్పందం ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పాటు :

- మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ నుంచి 1953లో ఆంధ్ర ప్రాంతం వేరు పడటంతో టంగుటూరి ప్రకాశం ముఖ్యమంత్రి అయ్యారు. తెలుగు మాట్లాడే ప్రాంతాలను ఏకం చేయాలని విలీనానికి అనుకూలంగా ఆంధ్ర శాసన సభ ఏకగ్రీవ తీర్మానం చేసింది.
- హైదరాబాద్ రాష్ట్ర శాసనసభలో అధిక శాతం సభ్యులు విలీనానికి తీవ్ర అభ్యంతరాలు వ్యక్తం చేశారు. కోస్తా ఆంధ్రలోని సంపన్నులు అభివృద్ధిచెందిన వర్గం కొత్తగా ఏర్పడబోయే రాష్ట్రంలో అధిపత్యం సాధిస్తారని, తెలంగాణ ప్రజలు తమ వనరులపై నియంత్రణను కోల్పోతారని మరియు కోస్తా ప్రాంతంలో ఇంగ్లీష్ చదువులు చదివిన యువత పెద్ద సంఖ్యలో ఉండడంవల్ల తమ యువత విద్య ఉపాధి అవకాశాలు కోల్పోతారని వారు ఆందోళన చెందారు.
- కేంద్ర ప్రభుత్వ చొరవతో ఇరుప్రాంతాల నాయకులు ఢిల్లీలో సమావేశమై 1956 ఫిబ్రవరి 20న పెద్దమనుషుల ఒప్పందం కుదుర్చుకున్నారు.
- ఈ ఒప్పందంపై ఆంధ్ర ప్రాంతం నుంచి బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, నీలం సంజీవరెడ్డి, గౌతు లచ్చన్న, అల్లూరి సత్యనారాయణ రాజు.
- తెలంగాణ నుంచి బూర్గుల రామకృష్ణారావు, మర్రిచెన్నారెడ్డి, జే.వీ నర్సింగరావు, కె.వి.రంగారెడ్డి సంతకాలు చేశారు.
- వీళ్ళు మౌలికంగా 14 అంశాలపై ఒప్పందానికి వచ్చారు. ఈ విధంగా హైదరాబాద్ రాజధానిగా ఆంధ్రప్రదేశ్ నూతన రాష్ట్రంగా ఏర్పడింది.

IV) ఈ ఒప్పందంలోని ముఖ్యాంశాలు :

- పరిపాలనపై ఖర్చును రెండు ప్రాంతాలూ ఆయా నిష్పత్తిలో భరించాలి. తెలంగాణ రెవెన్యూ నిధులను తెలంగాణ అభివృద్ధికి మాత్రమే ఖర్చు చేయాలి.
- తెలంగాణలో అప్పటికి ఉన్న విద్యా సౌకర్యాలను తెలంగాణ విద్యార్థులకు మాత్రమే కేటాయిస్తారు.
- పన్నెండేళ్ళ పాటు తెలంగాణలో నివసిస్తే తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఉద్యోగాలకు విద్యాసంస్థలకు కొనసాగించడానికి అంగీకరించారు.
- తెలంగాణ అభివృద్ధి అవసరాలను పర్యవేక్షించడానికి శాసనసభ నుంచి 20 మంది సభ్యులతో ఏర్పాటు చేయడానికి అంగీకరించారు. తెలంగాణలోని వ్యవసాయ భూమి అమ్మకాన్ని ఈ ప్రాంతీయ సంఘం నియంత్రిస్తుంది.
- ఆంధ్రప్రదేశ్ మంత్రుల బృందంలో 40 శాతం సభ్యులు తెలంగాణ నుంచి 60 శాతం ఆంధ్రా నుంచి ఉంటారు.

- ముఖ్యమంత్రి ఆంధ్రప్రాంతం నుంచి ఉంటే ఉపముఖ్యమంత్రి తెలంగాణ నుంచి ముఖ్యమంత్రి తెలంగాణ నుంచి ఉంటే ఉపముఖ్యమంత్రి ఆంధ్ర నుంచి ఉండాలి .
- పెద్దమనుషుల ఒప్పందం ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో తెలంగాణ ప్రాంత ప్రత్యేకతను గుర్తించి దానిని 'రాష్ట్రం లోపల రాష్ట్రంగా' పేర్కొన్నారు.

V) 1969 ఉద్యమం :

- ఈ ఉద్యమానికి మూడు ప్రధాన కారణాలు ఉన్నాయి. (i) తెలంగాణలోని రెవెన్యూ మిగులు నీటిని ఇతర ప్రాంతాలకు మళ్ళించడం (ii) ప్రభుత్వరంగ ఉపాధిలో వివక్షత (iii) నియమాలకు విరుద్ధంగా తెలంగాణ ప్రాంతంలో పనిచేస్తున్న కోస్తా ఆంధ్ర వ్యక్తులకు స్థానిక హోదాను కల్పించడం.
- కేంద్ర ప్రభుత్వం సుదీర్ఘ సంప్రదింపులు జరిపి ఎనిమిది అంశాల ప్రణాళికను ప్రతిపాదించింది.
- ఈ ఉద్యమానికి ప్రతిస్పందనగా సీమాంధ్ర ప్రాంతంలో 1972లో జై ఆంధ్ర ఉద్యమం మొదలైంది. కోస్తా జిల్లాలను మరింత అభివృద్ధి చేయాలని, స్థానిక హోదాకు సంబంధించి నియమాలను కూడా తొలగించాలని ఇది కోరింది.

VI) ఆరు సూత్రాల విధానం :

- ప్రభుత్వ ఉపాధిలో స్థానిక ప్రజలకు ప్రాధాన్యత ఇస్తామని, అన్ని ప్రాంతాల ప్రజలకు విశ్వాసం కల్పిస్తూ 1973లో కేంద్ర ప్రభుత్వం ఆరు సూత్రాల విధానాన్ని రూపొందించింది.

VII) తెలుగుదేశం పార్టీ ఆవిర్భావం :

- కేంద్ర నాయకత్వం పదేపదే జోక్యం చేసుకోవడానికి వ్యతిరేకంగా కొత్త రాజకీయ ఉద్యమం ఒక అల లాగా ఎగిసింది. దీంతో ప్రాంతీయ ఉద్యమాలు తాత్కాలికంగా చల్లబడ్డాయి.

VIII) తెలంగాణలో పెరుగుతున్న అసంతృప్తి :

- పెద్దమనుషుల ఒప్పందం ఉన్నప్పటికీ ప్రాంతీయ మండలిని ఏర్పాటుచేయటం వంటి అనేక కీలక అంశాలను అమలు చేయలేదు.
- 1990 తర్వాత రాష్ట్రంలో ప్రత్యేకంగా హైదరాబాద్ లో సమాచార సాంకేతిక పరిశ్రమ (Information technology) వెల్లివిరిసింది. అయితే తెలంగాణ ప్రజలు ఈ అభివృద్ధి చాలా అసమానంగా ఉందని, అసలు ప్రయోజనాలు రాష్ట్రంలోని ఇతర ప్రాంతాలకు చేరుకున్నాయని భావించారు.
- తెలంగాణ ప్రాంతంలోని వనరులను స్థానిక ప్రజల ప్రయోజనాల కోసం ఉపయోగించటంలేదని కూడా భావించారు. ఉపాధి అవకాశాలను ఇతర ప్రాంత ప్రజలు చేజిక్కించుకున్నారు ఇక్కడ యువత అసంతృప్తిగా ఉంది.
- అదే సమయంలో తెలంగాణ జనాభాలో వ్యవసాయ కూలీల సంఖ్య 38 శాతం నుండి 47 శాతానికి పెరిగింది. ఆంధ్రలో అది ఒక్క శాతం మాత్రమే పెరిగింది.
- కరువుల వల్ల పంటలు నష్టపోవడం వల్ల ప్రజలు జీవనోపాధిని కోల్పోవడం వల్ల మే 2004 నవంబర్ 2005 మధ్య ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో మొత్తం 1068 ఆత్మహత్యలు జరగగా వీటిలో 663 తెలంగాణలో జరిగాయి అంటే సంక్షోభం కారణంగా రాష్ట్రంలోని ఆత్మహత్యలు 63 శాతం తెలంగాణ ప్రాంతం లోనే జరిగాయి.

- విద్యా రంగంలో కూడా కోస్తా ఆంధ్ర కంటే తెలంగాణ వెనుకబడి ఉంది. రెండు ప్రాంతాల కలయిక తర్వాత కోస్తా ఆంధ్ర భాషా సంస్కృతి ఆదర్శమైనవిగా ప్రచారం చేస్తూ తెలంగాణ భాషా సంస్కృతులను వెనుకబడిన విగా చూడసాగారు. పాఠశాల పాఠ్యపుస్తకాల్లో తెలంగాణ చరిత్ర, సంస్కృతి, నాయకులకు తగినంత ప్రాధాన్యత ఇవ్వలేదు .
- తెలంగాణలో గ్రామ దేవతల పండుగలను విస్మరిస్తూ కోస్తా ప్రాంతాలకు చెందిన పండుగలకు సంస్కృతి ఆచారాలకు ప్రాధాన్యతనివ్వసాగారు.
- ఆంధ్రా నుంచి వచ్చిన సంపన్నులు తెలంగాణలో ప్రత్యేకించి హైదరాబాద్ నగరం చుట్టుపక్కల భూములు కొనుగోలు చేయడానికి పెద్ద ఎత్తున పెట్టుబడులు పెట్టారు. దీని వల్ల స్థానిక ప్రజలకు ఎటువంటి ప్రయోజనం కలగలేదు. అంతే కాదు రియల్ ఎస్టేట్ వర్గాలతో తమ భూములపై నియంత్రణ కోల్పోసాగారు.
- తెలంగాణలోని పేద రైతులు కూలీలు అనేక రకాల ఒత్తిడులను లోనయ్యారు తక్కువగా ఉన్న అంతరించిపోతున్న నీటి వనరులతో మెట్ట ప్రాంతాల్లోని పేద రైతులు వ్యవసాయ ఉత్పత్తిలో ప్రతిబంధకాలను ఎదుర్కొంటున్నారు
- చేతివృత్తుల వాళ్లు తమకు అవసరమైన వెదురు, కలప వంటి ముడిసరుకులు అంతరించి పోవటంతో పాటు తమ ఉత్పత్తులకు గిరాకీ లేకపోవడంతో అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్నారు.

IX) 1990లో ఉద్యమం తెలంగాణలో :

- భూగర్భ జల వనరుల అంతరించిపోవడంతో మరింత లోతుగా బోరు బావులు తవ్వడానికి పెద్ద మొత్తంలో పెట్టుబడి పెట్టాల్సి రావడంతో రైతులు మరింత సంక్షోభానికి గురయ్యారు. ఈ ప్రాంతంలో పెద్ద సంఖ్యలో రైతులు ఆత్మహత్యలకు పాల్పడ్డారు.
- బయటి నుంచి వచ్చిన ధనిక ప్రజలకు తమ భూములను అమ్ముకోవలసి వచ్చింది. అదేవిధంగా చేతివృత్తుల వారు సంప్రదాయంగా సేవలు అందించేవారు తమ ఉపాధులు కోల్పోయారు.
- తెగ / కులసంఘాలు అయిన తుడుం దెబ్బ, లంబాడి నంగారా భేరి, ఎరుకల, కుర్రు వంటివి ఏర్పడి తమ సంప్రదాయ జీవన విధానంపై జరుగుతున్న దాడిని ఎదుర్కొంటూ తమ అస్తిత్వ అవసరాలైన నీరు, నేల అడవులను కాపాడుకోవడానికి పోరాడ సాగారు. మాదిగ దండోరా, కుర్మ, గొల్ల డోలు దెబ్బ, మోకు దెబ్బ వంటి సంఘాలు ఏర్పడ్డాయి.
- కల్లుగీత, గొర్రెల పెంపకం, నేత, మత్స్యకారులు వంటి కులవృత్తులు కూడా ప్రాముఖ్యతను కోల్పోయి తెలంగాణ తమ సమస్యలను పరిష్కరిస్తుందని ఆశతో చిన్న వృత్తుల వారు కూడా ఉద్యమంలో మమేకమయ్యారు.
- తెలంగాణకు జరుగుతున్న అన్యాయాలకు సంబంధించి సమాచారాన్ని బయటకు తీయడానికి మేధావులు 1989లో తెలంగాణ సమాచార ట్రస్టును ఏర్పాటు చేశారు.
- ఆచార్య జయశంకర్ సార్ ఆధ్వర్యంలో 1996 నవంబర్ 1న వరంగల్లో ఏర్పడి తెలంగాణ విద్రోహ దినాన్ని పాటించింది.
- 1997లో ఏర్పడిన తెలంగాణ జనసభ తెలంగాణ మహాసభ వంటివి తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు ఉద్యమంలో బలహీన వర్గాల ఉద్యమం ఏకం కావడానికి దోహదం చేశాయి.

- టీచర్లు, నాన్-గెజిటెడ్, గెజిటెడ్ అధికారులతో సహా తెలంగాణ ఉద్యోగస్తుల సంఘాలుగా ఏర్పడ్డారు.
- 1978 జగిత్యాల జైత్రయాత్రతో మొదలయ్యి 1990లో వరంగల్ రైతు కూలీ సంఘం బహిరంగ సభ నాటికి ఉద్యమస్ఫూర్తి యువతకు దిశానిర్దేశం చేసింది.

X) తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి :

- తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి 2001 ఏప్రిల్లో ఏర్పడింది
- ఈ సమయం సమయంలో తెలంగాణ ఉద్యమం ధూమ్ ధామ్లు, గర్జనలు, పాదయాత్రలా అలా వన్ టి వివిధ నిరసనల రూపంలో వ్యక్తం కాసాగింది. సాంప్రదాయ బోనాలు బతుకమ్మను కూడా తెలంగాణ ఆకాంక్షను వ్యక్తం చేయటానికి ఉపయోగించుకున్నారు. 2009 డిసెంబర్ నుండి 2010 ఏప్రిల్ వరకు ఈ ఉద్యమానికి విద్యార్థులే ముందున్నారు. విద్యార్థులు ఐక్య కార్యచరణ సంఘంగా ఏర్పడ్డారు దాంతో అవకాశాలు అన్ని సంఘాలకు విస్తరించి తెలంగాణలో వర్గాలు ఏర్పడ్డాయి వందలాది యువకులు ఆత్మహత్యలు చేసుకుని తమ కుటుంబాలను తెలంగాణను తీవ్ర విషాదానికిలోను చేశారు.
- చాకలి, నాయిబ్రాహ్మణులు, కల్లుగీత కార్మికులు, కాటికాపరులు వంశ రాజులు, లంబాడాలు, ఎరుకలు మాదిగలు వంటి సబ్బండ వర్గాల వాళ్లు తమ తమ అవకాశాలను ఏర్పాటు చేసుకుని ఈ ఉద్యమంలో భాగస్వాములయ్యారు. అనేక మండల కేంద్రాల్లో రిలే నిరాహార దీక్షలు చేపట్టారు. ఒక్కొక్క రోజు ఒక్కొక్క కుల సంఘం తమ సంప్రదాయ పనిముట్లతో కూడిన బహిరంగ ప్రదేశాలలో తమ వృత్తి వృత్తి పని కొనసాగించేవారు.
- టీచర్లు, పారిశ్రామిక కార్మికులు, గని కార్మికులు, కార్మిక సంఘాలు, మహిళా సంఘాలు కూడా ఇటువంటి నిరసనలలో పాల్గొన్నారు.

XI) కె.చంద్రశేఖరరావు నిరాహార దీక్ష 2009 :

- ఈ ఉద్యమానికి నిర్ణయాత్మక రూపం ఇవ్వడానికి తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి అధ్యక్షుడు కె.చంద్రశేఖర రావు 2009 నవంబర్ 29న సిద్దిపేటలో ఆమరణ నిరాహారదీక్ష చేపట్టనున్నట్టు ప్రకటించాడు. అయితే నిరాహారదీక్షను ప్రారంభించటానికి ముందే అతడిని అరెస్టు చేసి జైలుకు పంపించారు. అతడు జైలులోనూ ఆ తర్వాత ఆసుపత్రిలో నూతన దీక్షను కొనసాగించాడు. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం విద్యార్థులు అతడికి సంఘీభావంగా నవంబర్ 16న తెలంగాణ వ్యాప్తంగా విద్యార్థులు ఐక్య కార్యచరణ సంఘంగా ఏర్పడ్డారు. ముందుగా కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయం ఆ తర్వాత పాలమూరు, శాతవాహన, మహాత్మాగాంధీ విశ్వవిద్యాలయాలలో ఐ.కా.సా.లు ఏర్పడ్డాయి. ఆ తరువాత ఉద్యోగ ఐకాస, లాయర్ల ఐకాస వివిధ కులాల వర్గాల ఐ.కా.సా.లు జిల్లా స్థాయి ఐకాసలు ఏర్పడ్డాయి.
- తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి అధ్యక్షుడు కె.చంద్రశేఖర రావు నిరాహారదీక్ష ఒక పెద్ద ప్రజా ఉద్యమంగా రూపు దాల్చింది 2009 నవంబర్ 29 నుంచి డిసెంబర్ 9 వరకు పది రోజుల పాటు ఆయన నిరాహార దీక్ష చేశారు.

XII) తెలంగాణ సాధన క్రమంలో :

- ప్రత్యేక రాష్ట్ర ప్రకటన చేయకపోతే 2009 డిసెంబర్ 10న శాసనసభ ముట్టడి చేస్తామని విద్యార్థి ఐకాస చేసిన ప్రకటన చాలా ముఖ్యమైనది. వివిధ విశ్వవిద్యాలయాల నుంచి కళాశాల నుంచి విద్యార్థులు హైదరాబాద్ నగరంలోకి వచ్చారు. శాసనసభను ముట్టడించడానికి వీళ్ళందరూ శాసనసభ చుట్టూ ఉన్న తమ బంధువుల స్నేహితుల ఇళ్లలో దాక్కుని మరుసటి రోజు శాసనసభ ముట్టడి చేపట్టారు.

- కె. చంద్రశేఖర రావు నిరాహారదీక్ష ప్రతిపాదిత అసెంబ్లీ ముట్టడి, గ్రామగ్రామాన ప్రజలలోకి ఉద్యమం విస్తరించడంవల్ల అసెంబ్లీలో సీమాంధ్ర ప్రాంత శాసనసభ్యులు ఎంపీల నుంచి తీవ్ర వ్యతిరేకత ఉన్నప్పటికీ ప్రభుత్వం తెలంగాణ ఏర్పాటును ప్రకటించింది 2009 డిసెంబర్ 9న కేంద్ర హోంమంత్రి ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు ప్రక్రియను ప్రారంభిస్తామని ప్రకటించారు దాంతో చంద్రశేఖర రావు తన నిరాహార దీక్ష విరమించుకున్నారు.

XIII) ప్రకటన ఉపసంహరణ :

- కేంద్ర ప్రభుత్వం ఆంధ్ర రాజకీయ నాయకుల ఒత్తిడితో 2009 డిసెంబర్ 23న తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు ప్రకటన ఉపసంహరించుకున్నారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని పరిణామాలపై అధ్యయనం చేసి కేంద్రానికి నివేదిక అందించమని జస్టిస్ శ్రీకృష్ణ నేతృత్వంలో ఒక కమిషన్ ను ఏర్పాటు చేశారు

ప్రకటన ఉపసంహరణకు గల కొన్ని కారణాలను పరిశీలిద్దాం :

- హైదరాబాద్ అభివృద్ధికి కేంద్రంగా మారింది ఆర్థిక సంస్కరణలతో ప్రపంచవ్యాప్త గుర్తింపు గానూ భారతదేశంలో అది కీలక మహా నగరంగా మారింది.
- అన్ని వనరులను ఇక్కడ కేంద్రీకరించడంతో ప్రాంతీయ అభివృద్ధి అసమానతలు కూడా చోటుచేసుకున్నాయి. వివిధ ప్రాంతాల నుంచి హైదరాబాదులో పెట్టుబడులు పెట్టారు. విద్య, ఉపాధి అవకాశాల కోసం పెద్ద సంఖ్యలో ప్రజలు హైదరాబాద్ కు వలస వచ్చారు .
- కొత్త రాష్ట్రం ఏర్పడితే కాలువలో సాగునీరు అందే ఏమోనని విద్యుత్ కొరత ఏర్పడుతుందని కోస్తా ఆంధ్ర ప్రాంతం రైతులు కూడా ఆందోళన చెందసాగారు .
- తెలుగు భాష ప్రాతిపదిక ఒకటిగా ఏర్పడిన రాష్ట్రం విలీనం రద్దు కావటం ద్వారా రెండు రాష్ట్రాలు ఏర్పడటం దురదృష్టకరమని సీమాంధ్రలో చాలా మంది భావించారు

XIV) తెలంగాణ ఐక్య కార్యాచరణ సంస్థ ఏర్పాటు :

- ప్రజా ఉద్యమాలు అన్ని పార్టీలను, సంస్థలను ఐక్యం చేసి ఒక తాటి మీదకు తీసుకురావడానికి అన్ని రకాల సామాన్య ప్రజలను సమీకరించి స్వయంప్రతిపత్తి గల పార్టీ ఏతర అనేక సంస్థలు తెలంగాణ ఐక్య కార్యాచరణ సంస్థగా ఏర్పడ్డాయి.
- దీని నాయకత్వంలో ఆరు పెద్ద ఆందోళనలు చేపట్టారు సహాయ నిరాకరణ ఉద్యమం, మిలియన్ మార్చ్, సకల జనుల సమ్మె, (42 రోజుల పాటు కొనసాగిన సాధారణ సమ్మె) సాగరహారం (హైదరాబాదులోని హుస్సేన్ సాగర్ చుట్టూ మానవహారం సంసద్ యాత్ర (చలో పార్లమెంట్) మరియు చలో అసెంబ్లీ.

XV) సాధించుకున్న తెలంగాణ కాంగ్రెస్ :

- కోర్ కమిటీ ఇరు ప్రాంతాలలోని కాంగ్రెస్ నాయకులను సంప్రదిస్తూ వారి వాదనలు విన్న తర్వాత రాష్ట్ర విభజనకు అనుకూలంగా అంతిమ నిర్ణయం తీసుకుంది.
- అందుకు అనుగుణంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాన్ని విభజిస్తూ ఫిబ్రవరి 18న లోక్సభలో, 20న రాజ్యసభలో, మార్చి ఒకటిన రాష్ట్రపతి ఆమోదముద్రతో పార్లమెంటు బిల్లును ఆమోదించింది.
- 2014 జూన్ 2 ఆవిర్భావ దినంగా తెలంగాణను ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా ప్రకటించింది. పార్లమెంట్ లో బీజేపీ, బిఎస్పి, సిపిఐ ఇతర ప్రతిపక్ష పార్టీలు ఈ బిల్లుకి మద్దతు ఇచ్చాయి.

బహుళైచ్ఛిక ప్రశ్నలు - 1 మార్కు :

1. ఆంధ్ర రాష్ట్రంతో విలీనానికి హైదరాబాద్ రాష్ట్ర శాసన సభ్యులు వ్యతిరేకించటానికి ప్రధాన కారణాలు ()
 - a) తెలంగాణ ప్రజలు తమ వనరులపై నియంత్రణ కోల్పోతారు
 - b) తెలంగాణ యువత విద్య, ఉద్యోగ అవకాశాలు కోల్పోతారు
 - c) కోస్తా ఆంధ్రలోని సంపన్న వర్గాలు కొత్తగా ఏర్పడే రాష్ట్రంపై అధిపత్యం సాధిస్తారు
 - d) నీటి పారుదల మరియు విద్యుత్ సరఫరాపై ఆంధ్ర పెత్తనం

A) a,b B) a,b,c C) c,d D) b,c,d
2. 1969 లో ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమానికి దారితీసిన ప్రధాన కారణం ()
 - a) తెలంగాణలోని రెవెన్యూ మిగులును ఇతర ప్రాంతాలకు మళ్లించటం
 - b) ప్రభుత్వ రంగ ఉపాధిలో వివక్షత
 - c) ముల్కీ నియమాల ఉల్లంఘన
 - d) తెలంగాణ అవసరాలు మరియు అభివృద్ధి

A) a,b,c B) a,b C) a,c,d D) b,c,d
3. తెలంగాణ ప్రాంతంలో రైతుల ఆత్మహత్యలకు దారితీసిన సంఘటనలు ()
 - a) కాలువలపై ఆధారపడిన వ్యవసాయం
 - b) ఎరువులు, పురుగుమందుల ధరలు పెరగడం
 - c) భూగర్భ జలవనరులు తగ్గిపోవడం
 - d) మరింతగా లోతుగా బోరుబావులు తవ్వడానికి పెద్ద మొత్తంలో పెట్టుబడి

A) a,b,c B) b,c,d C) a,b,d D) a,c,d
4. శాసన సభ ముట్టడికి పిలుపునిచ్చింది ()
 - A) విద్యార్థి JAC B) ఉద్యోగ JAC
 - C) లాయర్ల JAC D) అన్ని కులాల JAC
5. 1990 తరువాత ఏ నగరం సాంకేతిక పరిశ్రమకు ఊతమిచ్చింది? ()
 - A) పరంగల్ B) కరీంనగర్
 - C) హైదరాబాద్ D) సిద్దిపేట్
6. తెలంగాణ ఉద్యమ సమయంలోని సంఘటలను కాలానుగుణంగా అమర్చండి. ()
 - a) జై ఆంధ్ర b) జగిత్యాల జైత్రయాత్ర
 - c) సాగరహారం d) శాసనసభ ముట్టడి

A) a,b,c,d B) a,b,d,c C) a,d,b,c D) a,c,d,b

7. జై ఆంధ్ర ఉద్యమ ముఖ్యమైన డిమాండ్ ()
 A) ముల్కీ నిమాయల రద్దు B) ఎనిమిది అంశాల ప్రణాళిక అమలు
 C) తెలంగాణ లో నీటిపారుదల సౌకర్యాల కల్పన D) ప్రాంతాల మధ్య వనరుల సమాన పంపకం
8. తెలంగాణ ప్రాంతీయ మండలి ఈ క్రింది అంశాలను పరిశీలుస్తుంది. ()
 A) అభివృద్ధికి సంబంధించిన అంశాలు
 B) సాగునీరు, పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి ప్రణాళిక రచన
 C) తెలంగాణ ప్రాంతంలోని ఉద్యోగ నియమాలకు సంబంధించి
 D) తెలంగాణ సర్వతోముఖాభివృద్ధి
9. తెలంగాణలో వ్యవసాయ కూలీల పెరుగుదలకు ప్రధాన కారణం. ()
 A) తెలంగాణ రైతుల భూముల అమ్మకం B) రైతుల ఉత్పత్తులకు డిమాండ్ లేకపోవటం
 C) ముడివనరుల కొరత D) ప్రజలు జీవనోపాధులు కోల్పోవటం
10. ఆరు సూత్రాల విధానంలో భాగంగా ఏర్పరిచిన విశ్వవిద్యాలయం ()
 A) కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయం B) మహాత్మాగాంధీ విశ్వవిద్యాలయం
 C) పాలమూరు విశ్వవిద్యాలయం D) హైదరాబాద్ కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయం

అభ్యాస ప్రశ్నలు

2 మార్కులు :

1. తెలంగాణ ప్రజలు ప్రత్యేక రాష్ట్రం సాధనకై ఎందుకు సుదీర్ఘకాలం పోరాటం చేశారు?
2. విశాలాంధ్ర అన్న కోరిక ఆంధ్ర ప్రాంతం నుంచే ఎందుకు వచ్చింది?

4 మార్కులు :

3. తెలంగాణలో పెరిగిన అసంతృప్తికి కారణాలేంటి?
4. తెలంగాణ ఉద్యమంలో వివిధ నిరసన రూపాలు ఏవి? ఏవైనా రెండింటిని వివరించండి.

8 మార్కులు :

5. కేంద్ర ప్రభుత్వం తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు ప్రక్రియ ప్రకటన ప్రకటించి, వెనక్కి తీసుకోవడానికి కారణాలు ఏమిటి? వివరించండి .
6. ఈ క్రింది పట్టికను పరిశీలించి విశ్లేషించండి.

సాగునీటి కింద ఉన్న నికర విస్తీర్ణం, లక్షల హెక్టార్లలో			
ప్రాంతం	1955-56	2006-07	వృద్ధి శాతం
ఆంధ్ర	17	23	135
తెలంగాణ	7	19	257

మూలం : శ్రీ కృష్ణ కమిటీ రిపోర్టు

సాగునీటి కింద ఉన్న నికర విస్తీర్ణం, 2007లో లక్షల హెక్టార్లలో				
ప్రాంతం	బావులు	కాలువలు	చెరువులు	ఇతరాలు
ఆంధ్ర	5	13	2.5	2.5
తెలంగాణ	14	2.5	2	0.5